

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

EVA KONEČNÁ

II. ročník – kombinované studium

Obor: Pedagogika – sociální práce

**CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ
SE ZAMĚŘENÍM NA SENIORY**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Zdeňka Kozáková, Ph.D.

OLOMOUC 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu.

15. března 2013

Podpis

Děkuji Mgr. Zdeňce Kozákové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, poskytování cenných rad a připomínek.

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	
1 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A SPOLEČNOST	9
1.1 Stáří jako celosvětový fenomén.....	9
1.2 Vzdělávání seniorů jako společenský fenomén.....	13
1.3 Společenské změny a celoživotní vzdělávání.....	17
1.4 Etapy, realizace a bariéry celoživotního vzdělávání.....	21
1.5 Celoživotní učení.....	24
2 VZDĚLÁVÁNÍ VE TŘETÍ FÁZI LIDSKÉHO ŽIVOTA	32
2.1 Senioři jako účastníci vzdělávání.....	32
2.2 Změny ve stáří v kontextu vzdělávání.....	35
2.3 Význam a funkce vzdělávání v postproduktivním věku.....	38
2.4 Metody a formy vzdělávání seniorů.....	40
2.5 Výchova ke stáří v kontextu celoživotního vzdělávání.....	44
3 VZDĚLÁVACÍ PŘÍLEŽITOSTI PRO SENIORY	51
3.1 Univerzity třetího věku.....	51
3.2 Akademie třetího věku.....	54
3.3 Kluby seniorů.....	55
3.4 Elderhostel.....	56
3.5 Tréninky paměti.....	57
3.6 Vzdělávací aktivity veřejných knihoven.....	58
3.7 Adaptačně – vzdělávací programy v domovech pro seniory.....	59
3.8 Moderní vzdělávací technologie a senioři.....	62
PRAKTICKÁ ČÁST	
4 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA PRŮZKUMU	65
4.1 Cíle průzkumu.....	66
4.2 Metoda průzkumu.....	68
4.3 Organizace a vzorek průzkumu.....	69
5 ANALÝZA VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU	70
5.1 Základní údaje o respondentech.....	70
5.2 Zkušenosti respondentů s celoživotním vzděláváním.....	78
5.3 Názory respondentů na další vzdělávání seniorů.....	103

6 SHRnutí VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU	106
6.1 Údaje o respondentech.....	106
6.2 Údaje o zkušenostech respondentů s celoživotním vzděláváním.....	107
6.3 Údaje o názorech respondentů na další vzdělávání seniorů.....	110
ZÁVĚR	112
LITERATURA	116
SEZNAM ZKRATEK	123
SEZNAM TABULEK	124
SEZNAM GRAFŮ	126
PŘÍLOHY	
ANOTACE	

ÚVOD

Diplomová práce se zaměřuje na celoživotní vzdělávání seniorů. Tato problematika je v současné době velice aktuální, neboť roste potřeba neustálého vzdělávání a přizpůsobování se stávajícím společenským podmínkám i v seniorském věku.

K volbě tématu diplomové práce mě přivedla skutečnost, že se prodlužuje věk odchodu do důchodu a současně s tím se neustále zvyšuje míra nezaměstnanosti, která v lednu 2013 dosáhla 9,4 %. Senioři jsou spolu s osobami se zdravotním postižením, absolventy škol a ženami po rodičovské dovolené jednou z nejohroženějších skupin. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby senioři zůstávali aktivní a měli zájem o další vzdělávání.

Cílem předkládané diplomové práce je přiblížit problematiku celoživotního vzdělávání seniorů. Práce klade důraz na zjištění účasti seniorů na tomto vzdělávání a popsání ve kterých institucích probíhalo nebo probíhá. Rovněž se zabývá úvahami seniorů nad dalším vzděláváním. Důležité je také zjistit, zda osoby seniorského věku mají zájem účastnit se dalšího vzdělávání v souvislosti s prodlužováním věku odchodu do důchodu a možným ohrožením nezaměstnaností.

V **teoretické části** diplomové práce, kde čerpáme z odborné literatury se zabýváme demografickým stárnutím populace, které má závažné sociální a ekonomické důsledky. Popisujeme společenské změny, které vedly k potřebě celoživotního vzdělávání a přibližujeme jeho etapy, realizaci a překážky, které brání jeho rozvoji. Dále v teoretické části vymezujeme seniory jako účastníky vzdělávání. Pojednáváme o společných znacích seniorů, jejich schopnosti učit se a vývojových změnách, které nastávají v průběhu stárnutí a stáří. Zmiňujeme se o významu a funkcích vzdělávání v postproduktivním věku a o metodách a formách vzdělávání seniorů. Součástí teoretické části je i kapitola, která se zabývá výchovou a přípravou na stáří. Přináší i nabídku vzdělávacích příležitostí pro seniory. Jde zejména o univerzity třetího věku, akademie třetího věku, kluby seniorů a další vzdělávací aktivity a programy v domovech seniorů nebo ve veřejných knihovnách. Seznamuje také s informační gramotností, jejíž znalost je v současné době nepostradatelná.

Praktická část diplomové práce obsahuje průzkum prováděný pomocí dotazníků, jehož cílem bylo zmapovat, zda senioři mají zájem o další vzdělávání, zda se účastní nějaké vzdělávací aktivity a zda plánují zahájit další studium a jejich zkušenosti s touto problematikou.

Zjišťovali jsme současné ekonomické postavení seniorů, jejich profesi a obor zaměstnání. Dotazovali jsme se na činnosti, kterým se věnují ve volném čase a kde nebo u koho hledají pomoc, když potřebují poradit v některé záležitosti týkající se různých oblastí jejich života (práce, rodiny, moderních technických přístrojů...). Senioři odpovídali, co by si přáli, aby u nich nastalo v nejbližších třech letech. Součástí dotazníkového šetření byly otázky týkající se jejich vzdělání. Dotazovali jsme se, zda ukončili nějaké studium a v dalším vzdělávání pokračovali až s časovým odstupem, co bylo impulsem k tomuto studiu a zda chtějí v blízké budoucnosti zahájit nějaké studium. Dále jsme se tázali seniorů na to, zda se v posledních 12 měsících zúčastnili nějaké vzdělávací aktivity vztahující se k jejich práci (školení, rekvalifikační kurz...), navštěvovali kurz cizích jazyků nebo počítačový kurz. Zjišťovali jsme také i jejich účast na vzdělávacích aktivitách týkajících se osobnostního rozvoje, trávení volného času nebo občanského života a na financování a poskytovatele této aktivity.

Zajímaly nás rovněž důvody neúčasti na vzdělávání, zda senioři ovládají cizí jazyk a zda využívají počítač. Senioři sdělili, jakého nejvyššího vzdělání dosáhli, důvody kvůli kterým nepokračovali dále ve studiu a změny, které v jejich životě nastaly v posledních pěti letech a zda znají a uvažují o studiu na univerzitě třetího věku. V dotazníkovém šetření jsme zjišťovali názory seniorů na prodloužení věku odchodu do důchodu a jejich zájem o další vzdělávání.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část vymezuje základní informace o celosvětovém trendu demografického stárnutí populace, který má závažné ekonomické a sociální důsledky a přináší potřebu celoživotního vzdělávání. Popisuje společenské změny vedoucí k potřebě celoživotního učení a vzdělávání. Teoretická část se dále zabývá etapami, realizací a bariérami celoživotního vzdělávání. Rovněž pohlíží na seniory jako účastníky vzdělávání a nabízí pro ně vzdělávací příležitosti.

1 CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A SPOLEČNOST

Kapitola se zabývá demografickým vývojem a rostoucím počtem obyvatel seniorského věku. Popisuje změny, které vedly k realizaci celoživotního vzdělávání a přibližuje jeho etapy a překážky, které brání rozvoji a realizaci.

1.1 Stáří jako celosvětový fenomén

Stáří je multidimenzionální fenomén. Dramatický demografický vývoj, vrcholící v hospodářsky vyspělých státech na přelomu 20. a 21. století stárnutím populací, učinil ze stáří dlouhou realitu, která významně ovlivňuje kvalitu a vyznění života každého jedince i rozvoj společnosti. Stáří se svou problematikou překročilo rámec osobní a rodinné události a stalo se závažnou společenskou výzvou.

Předtím než se budeme zajímat o vlastní vymezení stáří a stárnutí, je důležité si uvědomit, že předmětem zkoumání jsou osoby seniorského věku pro které odborná literatura používá různou terminologii.

V gerontologii se můžeme setkat s pojmem geront (což však může evokovat spíše nesoběstačného člověka), v psychologii s pojmem senescent (což bývá považováno za již zastaralý termín). V běžné mluvě můžeme slyšet pojmy typu důchodce nebo starý. Termín důchodce není zrovna nejvhodnější, protože označuje pouze člověka pobírajícího důchod a pojem starý má negativní citový náboj. V současné době se ustálil termín senior,

který je považován za významově neutrální a nahrazuje specifické označení starého člověka z pohledu různých vědeckých disciplín.

Pro seniorské období se také často používá termín postproduktivní věk, který byl přejat z ekonomické literatury. V sociologické literatuře se můžeme setkat s termínem ekonomicky postaktivní věk. Pro seniorský věk se používá také pojem třetí věk (např. univerzita třetího věku), který vychází ze zjednodušeného členění lidského života na 3 základní životní etapy: dětství a mládí (první věk), dospělost (druhý věk) a stáří (třetí věk). V odborné literatuře se můžeme setkat i s termínem čtvrtý věk, kterým je označována fáze závislosti (Kozáková in Kozáková, Müller, 2006).

Stárnutí populace má závažný ekonomický a sociální dopad, který předchází generace nemusely řešit. V důsledku velkého zvýšení podílu ekonomicky neproduktivních osob vzrůstají nároky např. na důchodové zabezpečení, jsou vydávány větší prostředky na zajištění zdravotní péče, zvyšují se výdaje na služby určené seniorům a na vytváření příležitostí pro jejich společenské a kulturní vyžití. Na významu nabývá také otázka kvality života ve stáří.

Stárnutí populace je celosvětovým fenoménem. Proto mu věnují dlouhodobou a systematickou pozornost Organizace spojených národů, Evropská unie i Světová zdravotnická organizace (Rabušic, 1995).

V celosvětovém kontextu se problematikou vzdělávání zabývá UNESCO (Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu) a to v šesti oblastech: kultura, občanství, sociální soudržnost, práce a zaměstnanost, rozvoj a věda a výzkum. Vzdělávání, které je pojímáno jako klíč k 21. století, musí reagovat na globální problémy. Patří k nim především populační růst, zhoršení životního prostředí, kvalita života a krize lidských hodnot. Řešení těchto problémů je výzvou pro celou společnost, tedy i pro vzdělávání seniorů.

Organizace spojených národů (OSN) sleduje systematicky problematiku seniorské populace od r. 1978. Světová zdravotnická organizace (WHO) se soustavně věnuje i problematice stárnutí. Péči o starou generaci má ve svém programu již do roku 1955.

Rada Evropy se problémům starých lidí věnuje od svého založení v roce 1949, aktivity se soustřeďovaly na různé aspekty ekonomického, sociálního i kulturního života seniorů. Významnou propagační úlohu v problematice seniorů sehraává také Evropská unie, která vyhlásila rok 1993 Evropským rokem starších lidí a solidarity mezi generacemi.

V Evropě existuje řada větších střešních organizací, které sdružují seniorské organizace z jednotlivých evropských států. K nejvýznamnějším patří EURAG (European Federation for the Welfare of the Elderly) – Svaz starší generace Evropy. Tato politicky a nábožensky neutrální organizace vznikla v roce 1962. Svůj úkol vidí v podpoře zachování lidské důstojnosti a individuality ve stáří. V udržování navyklého životního stylu starších a předpokladů pro uchování přiměřené kvality života. V posilování pocitu vlastní hodnoty a ochoty zapojovat se do sociálních aktivit. V podpoře účasti starší generace na životě společnosti.

Mezi organizace zaměřené na edukační aktivity patří AIUTA (Association Internationale des Universités du Troisième Age) a EFOS (European federation of Older Students at the Universities).

AIUTA (Asociace univerzit 3. věku) byla založena v roce 1977 s cílem podporovat zakládání a další růst univerzit 3. věku, koordinovat činnost mezi členy, zejména vzdělávání, studium a výzkum. **EFOS** (Evropské sdružení starších studentů na univerzitách) je sdružení, které si klade za cíl podporovat studium starších lidí a jejich další vzdělávání na univerzitní úrovni ve vysokoškolských institucích a pokud možno společně s mladšími studenty. Umožnit přístup na vysoké školy i účastníkům s chybějícími předpoklady tím, že absolvují úvodní kurs, eventuálně s přijímací zkouškou. Dalšími cíli jsou zlepšení kvality života a zvýšení významu starších lidí účastí na vědeckých diskusích k problematice stáří v evropském prostoru a studiem získané znalosti a schopnosti uplatňovat ve prospěch společnosti (Palán, 2002).

Na výše uvedené aktivity a programy, zejména na aktivity OSN navazují celospolečenské programy i aktivity regionů a národních institucí, které se zabývají sociální politikou, programy gerontologických společností a pracovišť, programy seniorských organizací a sdružení a programy vzdělávacích institucí (Bočková, 2000; Bočková, 2002).

Evropská i česká populace se vyznačuje v současné době vysokým stupněm demografického stárnutí. Z hlediska demografie je stárnutí populace proces, v jehož průběhu se mění věková struktura obyvatelstva určitého území takovým způsobem, že se zvyšuje podíl osob starších 60 nebo 65 let a současně se snižuje podíl osob mladších 15 let. Ukazatelem demografického stárnutí je podíl počtu osob ve věku stáří na celkovém počtu obyvatelstva. Pokud podíl obyvatel ve věku 65 let a starších dosahuje 8 % a více, je populace označována jako „stará“ nebo „stárnoucí“. Počet starých lidí v populaci postupně narůstá, obyvatelstvo jako celek stárne. Skutečnost, že se stále více lidí dožívá vyššího věku, lze hodnotit jako velký úspěch lékařské vědy a jako příznivý výsledek společenského rozvoje. Na druhou stranu má tento úspěch závažný ekonomický a jiný dopad.

Podle údajů uveřejněných v časopisech Demografie se naděje na dožití v ČR prodlužuje. V letech 1999 - 2000 činila střední délka života při narození u mužů 71,54 let, u žen 78,24 let. Ženy se tedy (ve srovnání s muži) dožívají vyššího věku (v určitých věkových kategoriích umírá 2-3x více mužů než žen). Ve věkové kategorii 70-74 let je žen zhruba o polovinu více než mužů, ve věku nad 80 let je jich až 2x více.

Příčiny stárnutí populace jsou vysvětlovány různě. Pacovský (1990) je vidí v růstu vzdělanosti a kvalifikace obyvatel (zejména u žen), ve změnách ve výchově dětí, v měnícím se životním stylu, v migraci obyvatelstva z venkova do měst. Haškovcová (1989) vysvětluje příčiny stárnutí populace snížením kojenecké úmrtnosti, pokroky v lékařství a lepší hygienou a výživou obyvatelstva.

Stárnutí populace s sebou nese řadu důsledků, na které je zapotřebí se včas připravit. Rabušic (1995) uvádí, že k nejzávažnějším problémům „stárnoucí společnosti“ patří, že vznikne mohutná skupina ekonomicky závislé populace se specifickým životním stylem a specifickými potřebami v oblasti spotřeby, zdravotní péče, bydlení. Dále uvádí, že součástí „staré společnosti“ bude i proměna sociálního klimatu (mentalita stárnoucí společnosti) a značné počty osamocené žijících jednotlivců, z nichž velký podíl budou díky nižší úmrtnosti tvořit ženy.

Z tohoto důvodu roste význam celoživotního vzdělávání, jehož cílem je vytvořit takové podmínky a vzdělávací příležitosti, aby lidé cítili potřebu vzdělávat se a zdokonalovat a také mohli a chtěli tuto svou potřebu uspokojit v průběhu celé své životní dráhy, tedy i v postproduktivním věku. Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví. Vzdělávání ve starším věku se stává nutnou podmínkou pochopení života ve stále se měnícím světě (Mühlpachr, 2004).

1.2 Vzdělávání seniorů jako nový společenský fenomén

Stárnutí populace patří k charakteristickým rysům všech průmyslových zemí světa. Věková struktura obyvatelstva se v důsledku prodlužující se délky života s snižující se porodností mění prakticky už více než sto let. Už v roce 1934 konstatovali francouzští vědci, že došlo k zásadní změně v tzv. reprodukčních zvyklostech člověka a tuto změnu nazvali demografickou revolucí.

Rychle se měnící demografický obraz populace ve vyspělých zemích má dva základní aspekty:

- mění se poměr věkových skupin obyvatelstva ve prospěch generační skupiny starých občanů,
- mění se struktura životního času jednotlivce ve prospěch životního období, které je v ontogenezi považováno za závěrečné.

V roce 2020 má žít v České republice podle Rabušice (1995) 2,75 milionů seniorů.

Stáří je realita, která ovlivňuje kvalitu života každého jedince i rozvoj společnosti. Kvalita života je však kategorie velmi subjektivní a individuální, představuje různé věci pro různé lidi a v různém čase. Kromě takových diferenciacních znaků jako věk, zdravotní stav a s ním související fyzická a psychická výkonnost se do kvality života promítají další faktory, kterými jsou pohlaví, rodinná situace, životní úroveň, vzdělanostní úroveň,

získaný sociálně profesní status apod. Subjektivní prožívání kvality života v seniorském věku ovlivňují i životní aspirace jedince, hodnotové orientace, zejména pak hodnoty spojené s kultivací osobnosti. Obecně lze konstatovat, že i ve starším věku je nejdůležitějším kritériem kvality života různorodost potřeb a možnost jejich uspokojování, ať už jde o potřeby základní nebo o potřeby vyšší, k nimž bezesporu patří potřeby vzdělávací (Bočková, 2000).

Změny, k nimž dochází v moderních společnostech, nejsou pro starší generaci vždy příznivé. Rozvoj nových technologií, důraz na ekonomický růst, obraz člověka jako dynamické a kvalifikované pracovní síly, to vše nese sebou pro starší generaci řadu negativních důsledků. V této souvislosti vyvstává řada otázek, např.:

Má starší generace v dnešním rychle se měnícím světě vůbec šanci? Je schopna se přizpůsobit novým podmínkám? Bude schopna podílet se v budoucnosti na ekonomických, politických i kulturních procesech?

Odpověď na tyto otázky spatřují odborníci ve zvyšování kompetence a produktivity příslušníků starší generace a ve vytváření příležitostí k jejich dalšímu učení a vzdělávání. Z řady studií vyplývá, že právě vzdělávací aktivity jsou jedním z nejdůležitějších faktorů udržení kvality života. Vzdělávání v této životní etapě přispívá:

- k mobilizaci intelektových a kognitivních funkcí,
- k upevňování fyzického a duševního zdraví,
- k posilování sebedůvěry,
- a tím i k životní spokojenosti (Jarvis, 2008).

Psychologická teorie aktivního stárnutí předpokládá, že ve stáří jsou v podstatě zachovány potřeby středního dospělého věku, především potřeba být nadále aktivní a mít pocit užitečnosti. Odchod do důchodu a s ním související úbytek sociálních kontaktů znamená omezení aktivity a sníženou možnost komunikace. Ukončením pracovní činnosti ztrácí jedinec svou profesní roli, a tím i svou „funkční identitu“. Má roli, která má charakter

„nerole“, což ho často demoralizuje a snižuje jeho vlastní hodnotu. Vzdělávací aktivity jsou tedy důležitým parametrem sociální pozice a zejména pro ty seniory, kteří již nepokračují v pracovní činnosti, představují nové zaměstnání (Bočková, 2002).

Možnost individuálního rozvoje osobnosti prostřednictvím učení a vzdělávání po celou dobu života je základním lidským právem. Edukace seniorů patří mezi kulturní nebo také duchovní práva člověka. Její rozvíjení vyžaduje:

- podporu státu,
- vhodnou společenskou atmosféru, institucionální systém celoživotního vzdělávání a jeho dostupnost pro jednotlivce,
- u potenciálního nebo aktuálního účastníka edukace v seniorském věku také individuální předpoklady pro účast na edukačních aktivitách, poznávací potřeby a touhu po seberealizaci.

Aby se vyvinul potřebný společenský tlak, který vytváří obecný vývojový trend ke vzniku a rozvoji vzdělávání seniorů, byla potřebná souhra několika faktorů. Bočková (2000, 2002) uvádí, že k nim patří:

- **Zvyšující se zastoupení starších a starých lidí v populaci**

Starší lidé tvoří v dnešní společnosti nezvykle početnou část obyvatel, kterou už nadále nelze vnímat jako okrajovou. Jestliže má vzdělávání ve společnosti svou poznávací a humanizující funkci, musí se zaměřovat na tyto lidi jako na specifickou cílovou skupinu, vnitřně bohatě členěnou, se specifickými vzdělávacími potřebami.

- **Prodlužuje se čas lidského života ve fázi stáří**

Současně se změnou poměru věkových skupin obyvatel ve prospěch generační skupiny starých občanů se mění i struktura životního času jednotlivce ve prospěch pozdějšího životního období. Jedinec, který se „vyhne“ nemocím a úrazům, jež předčasně ukončují život člověka v mladém a středním věku, a který překoná adaptační důchodovou krizi, má reálnou šanci na dvě desetiletí života v důchodovém věku, která může prožít v relativní

nezávislosti, soběstačnosti. Takový dlouhý čas se nemůže opírat o představu „zaslouženého odpočinku“.

- **Mění se očekávání současných seniorů od života v důchodovém období**

Seniorského věku se dožívají ve stále větším počtu než v minulosti vzdělání, finančně nezávislí lidé ještě v relativně plné životní síle. Od seniorského období života očekávají, že bude pokračováním jeho plnosti a nikoliv pasivním prožíváním „volných“ dní.

- **Snaha o dosažení plnohodnotného a důstojného života ve stáří**

Lidský život je stále více chápán jako neopakovatelná a nenahraditelná hodnota spočívající v daru života jako takového, a to po celou dobu jeho trvání. Jednotlivé životní etapy mají svou vlastní cenu v dané etapě a současně jsou důležité pro celek života. Stáří je rovnocenným a smysluplným obdobím, které má pro každého člověka individuální význam, ale i své společenské poslání. Je to kus života s jeho právy a povinnostmi (Bočková, 2000; Bočková, 2002).

- **Hledání společenského poslání stáří**

Stáří lidé jsou neodmyslitelnou součástí společnosti a stáří je fáze života, kterou prochází každý zdravý jedinec. Plné pochopení místa starého člověka v humánní a demokratické společnosti vede k přehodnocení rolí (společenských, rodinných) všech generací společnosti. Také starým lidem je nutné přiznat úlohu, kterou tradičně přispívali a i nadále mohou přispívat ke zdravému (zvláště morálnímu) vývoji společnosti. Solidarita se nemá projevat jen vztahem ke starší generaci, ale doslova mezi generacemi.

- **Sekundárně ekonomické aspekty vzdělání**

Studující senior se učí také efektivněji vyrovnávat se s omezeními i novými požadavky, které jsou důsledkem stárnutí a stáří. Zůstává tak déle nezávislý na finančně náročné zdravotní sociálně institucionální péči. Člověk, který se vzdělává, je edukačně „naprogramován“ na budoucnost a tato orientace se pozitivně projevuje i v jiných oblastech jeho života. Méně se poddává svým problémům, které vyplývají ze zdravotních či jiných věkových omezení.

- **Změna jako fenomén současnosti**

Současné období je obdobím velkých změn. Změny sociálních systémů patří k nejvíce stresujícím změnám. Takové změny jsou provázeny pocitem bezradnosti a nejistoty. Na starší generaci doléhají tyto změny zvláště silně, protože má omezené možnosti se s nimi vyrovnávat. Vzdělávání seniorů napomáhá orientovat se v procesech změny na všech úrovních, od sociálních makrozměn přes velké změny v životě seniora až po mikrozměny, které přináší každodenní život.

- **Demokratizace společnosti a hledání nových modelů ve stáří**

Do seniorského věku vstupují častěji než v minulosti vzdělaní a tvořiví lidé mnohdy s celoživotně pěstovanými vzdělávacími potřebami a zájmy. Jejich očekávání života v důchodu se odlišuje od předcházející generace seniorů také v uspokojování vzdělávacích potřeb. Vzdělávání v seniorském věku je pro ně prostorem, v němž mohou hledat cesty, způsoby i hodnoty života a poznávat jeho možnosti i limity (Bočková, 2000; Bočková, 2002).

1.3 Celoživotní učení

V současnosti se opouští představa, že práce by měla být v nějakých časových intervalech prostřídána formalizovaným vzděláváním. Naopak stále více pozornosti získává strategie, která přechází od celoživotního vzdělávání k celoživotnímu učení a chce prosazovat učení během pracovního zapojení a pracovní zapojení během učení. Tomu napomáhá i to, že tato koncepce přikládá menší význam úloze školských institucí a jim podobných a větší váhu přisuzuje institucím mimo vzdělávací soustavu a neformálnímu učení v různých prostředích – v zaměstnání, doma i v rámci komunity.

Učení není totéž co memorování nebo biflování. Učení je schopnost a jako schopnost ji lze přiměřenou zátěží rozvíjet. Jinak zakrní nebo ustrne. Učení neznamená sezení nad učebnicí, poslouchání monologu ve frontálním vyučování, slovíčka a zkoušení. Učení znamená činnost intelektu jako nejúčinnějšího prostředku rozvíjejícího osobnost v dětství

a zpomalujícího stárnutí ve věku pozdějším. Učení znamená zvidavý životní styl, nikoliv jen vštěpování faktografických položek.

Učení dle Palána (2002) a Hartla (2000) je *„proces záměrného navozování činností nebo výsledek nabytých zkušeností vedoucí k získávání a rozšiřování poznatků, vedoucí k poměrně trvalým změnám struktury osobnosti vzdělaného (nebo vzdělávajícího se), změnám vědění, chování a prožívání, znalostí, dovedností, postojů, hodnot a pracovního chování“* (Palán, 2002, s. 221).

Osvojit si základní soubor údajů o světě je nutné v dětství, ale čím je člověk starší, tím je tento postup méně produktivní. Začíná převládat umění údaje třídit, chápat vztahy a řešit problémy, učení učit se.

Učení je schopnost, kterou lze rozvíjet až do nejvyššího stáří. Lidé, kteří se učí, žijí déle. Učení se uskutečňuje nejen formální výukou, ale zvláště v dospělosti samostatným učením, které může zahrnovat jednorázové přednášky i celé cykly, zprostředkované rozhlasem a televizí, studiem příruček a katalogů, návštěvami galerií, exkurzemi, cestováním, četbou odborných časopisů, informačně bohatými rozhovory, zvidavým sledováním okolního života a především své profese.

V definicích učení převládá názor, že učení je změna chování, která vyplývá ze zkušenosti a nemůže být připsána zranění ani dočasnému stavu způsobenému např. nemocí nebo únavou.

Došlo k vymezení zásadního rozdílu mezi vzděláváním (a výchovou) a učením. Tento rozdíl je spatřován v tom, že učení je činností jedince, zatímco vzdělávání a výchova je relativně souvislou řadou sociálních aktivit, která je obvykle spjata s určitou institucí. Přitom se připomíná, že výchova a vzdělávání nejsou možné bez učení. Naopak učení nejen že může existovat mimo rámec výchovy a vzdělávání, ale dokonce se tam vyskytuje častěji.

Evropská unie (2000) definuje celoživotní učení jako pojem zahrnující *„veškeré účelné formalizované i neformální činnosti související s učením, které se průběžně realizují s cílem dosáhnout zdokonalení znalostí, dovedností a odborných předpokladů“* (Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2003, s. 10).

Evropská unie hovoří o celoživotním učení jako celoživotní vzdělávací kontinuitě a zavádí navíc pojem **všeživotní učení (lifewide learning)**, které obrací pozornost na rozšíření učení tak, aby probíhalo stále – bez ohledu na životní etapu, místo, čas a formu učení. Proto celoživotní učení zahrnuje formální, neformální a informální vzdělávání (Palán, 2002).

Celoživotní učení dle Bočkové (2000) se chápe jako rozvoj lidského potenciálu, opírající se o soustavné podpůrné procesy, které stimulují jednotlivce a umožňují jim získávat veškeré znalosti, dovednosti, hodnoty a porozumění, které budou potřebovat v průběhu celého života a aplikovat je se sebedůvěrou, tvořivostí a uspokojením ve všech rolích, okolnostech a prostředích.

Znaky celoživotního učení:

- vzdělávání a učení má hodnotu samo o sobě a nikoli jen hodnotu instrumentální,
- všeobecná dostupnost učebních možností bez ohledu na věk, pohlaví nebo zaměstnání,
- uznání významu mimoinstitucionálního učení v různých prostředích, neomezovaného na prostředí vzdělávacích institucí,
- v rozmanitosti prostředků a metod výuky a učení,
- u těch, kdo se učí, jsou podporovány osobní rysy potřebné pro navazující učení, včetně motivace a schopnosti využívat režim samostatného a nezávislého učení,
- koncepce celoživotního učení jako protiklad a alternativa k jednostranným vzdělávacím filozofiím, které pojmají vzdělávání jako proces vymezený začátkem a koncem.

Celoživotní učení se dnes chápe jako pokračování uvědomělého učení po celou dobu života. Učení tedy nelze spojovat jen s formalizovaným vzděláváním a odbornou přípravou. Lidé se neučí pouze ve třídách, ale též neformálně v práci tím, že spolu

navzájem rozmlouvají, že sledují televizi, hrají hry, a doslova všemi ostatními formami lidské činnosti (Jarvis, 2010).

Myšlenka celoživotního učení je založena na tom, že každý člověk je schopen se učit, a proto každý musí být k učení motivován a musí nalézat aktivní povzbuzení a podněty k učení po celý život. V České republice se touto problematikou zabývá Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha.

Celoživotní učení vyžaduje, aby na ně byl člověk dobře připraven. Již předškolní výchova a základní vzdělávání má v dětech podporovat zájem, motivaci a předpoklady pro celoživotní učení. To však nestačí. V dětství vytváření základny pro celoživotní učení jen začíná, rozvíjet a kultivovat se však musí po celý život. Schopnosti, které jsou považovány za důležité pro celoživotní učení, jsou uvedeny v příloze č. 1 této diplomové práce. Nedostatek schopností může být příčinou individuálních bariér při uplatňování celoživotního učení (Bočková, 2000).

Nově vznikající společenské podmínky umožňují, aby nabídkou ovlivňovaný a vysoce institucionalizovaný vzdělávací systém mohl být transformován na systém, který se orientuje na skutečnou poptávku a vychází z aktuálních i dlouhodobých potřeb klientů. V tomto systému by učící se subjekty mohly uspokojovat své specifické vzdělávací a kvalifikační potřeby z vysoce rozmanitých zdrojů a způsobem, který si sami plánují, nikoli pouze na základě centrálně předepsaných studijních cest, obsahů a studijních materiálů (Bočková, 2002).

Akcent na učení má samozřejmě bezprostřední dopad na praxi vzdělávání na všech úrovních. Charakteristiku základních rozdílů mezi vzděláváním a celoživotním učením poskytuje tabulka, která je vložena do přílohy č. 2 diplomové práce.

1.4 Společenské změny a celoživotní vzdělávání

Dle Bočkové (2002) myšlenka celoživotního vzdělávání není nová. Nové jsou ale podmínky, které ji ve 2. polovině 20. století oživily a rozvíjely. Ukazuje se, že existují souvislosti mezi systémy vzdělávání a změnami v oblasti společenské a hospodářské. Obě oblasti se navzájem ovlivňují. Charakteristickým znakem se stává **změna**.

Mezi **změny, které vyžadují realizaci celoživotního vzdělávání** patří globalizace, demografický vývoj, rozvoj informační techniky, nezaměstnanost a pracovní prostředí.

- **Globalizace**

Globalizační proces se původně týkal pohybu zboží a služeb. Dnes zahrnuje také pohyb investic, lidí a myšlenek přes hranice států a regionů. Je to umožněno tržní deregulací, rozšířením nových druhů informační techniky a globalizací finančních trhů. Významným komponentem globalizace je vzrůstající pohyb lidí – masový cestovní ruch a mezinárodní migrace. Dochází k míšení kultur, přestávají platit některé tradiční normy a hodnoty. Pro řešení problémů vyplývajících z globalizace je nezbytné vzdělávání, a to nejen vzdělávání dětí a mládeže, ale i dospělých lidí, kteří se ocitají ve zcela nových situacích.

- **Demografický vývoj**

Ve většině zemí Evropy (ale i v Japonsku a USA) populace stárne. Předpokládá se, že v roce 2020 bude tvořit podíl osob ve věku 65 let a více let téměř třetinu. V oblasti vzdělávání se to už v současnosti projevuje stoupající poptávkou po vzdělávání dospělých mezi občany v seniorské kategorii.

- **Rozvoj informační techniky**

Nové druhy informační techniky pronikají celým hospodářským a společenským systémem. Způsobují přesun od výroby využívající nízké úrovně odborné připravenosti a techniky.

- **Změny v profesních a kvalifikačních strukturách**

Technické změny ovlivňují profesní a kvalifikační struktury na trhu práce. Největším zdrojem pracovních příležitostí se v posledních desetiletích stal sektor služeb. Dále se jako perspektivní jeví odvětví, která se podílejí na tvorbě, zpracování a šíření informací a vědomostí.

Profesní skladba se mění, vzrůstá počet řídicích a administrativních pracovníků. Ukazuje se velká poptávka po vysoce kvalifikovaných zkušených lidech, kteří by zaujímali náročné hospodářské, odborné, administrativní a řídicí funkce. Naopak klesá poptávka po málo kvalifikovaných povoláních v zemědělství a ve výrobě. Nová pracovní místa vyžadují značný rozsah formalizovaného vzdělání a také schopnost získávat a uplatňovat další vědomosti (Bočková, 2002).

- **Nezaměstnanost**

Nezaměstnanost představuje jev, který se vyskytuje celosvětově. Je aktuální i v České republice (ČR), kde v některých oblastech významně roste. V praxi se setkáváme s několika formami nezaměstnanosti.

Flukтуаční nezaměstnanost znamená nezaměstnanost po dobu hledání práce. Na to, aby člověk našel místo odpovídající jeho schopnostem, je třeba určitého času. Pokud nabídka víceméně odpovídá poptávce, je člověk nezaměstnaný pouze krátkou dobu.

Konjunkturální nezaměstnanost je závislá na poptávce po pracovních silách. Vyvíjí se paralelně s cyklickými ekonomickými výkyvy, vždy podle hloubky recese.

U **strukturální nezaměstnanosti** jsou její nejdůležitější příčinou technologické změny. Vzniká z nesouladu mezi nabídkou pracovních sil a poptávkou po nich, ať už je to nesoulad podmíněný místně, profesně nebo kvalifikačně. Proto také navzdory současné nezaměstnanosti zůstávají některá místa neobsazena.

Sezónní nezaměstnanost vyplývá z toho, že některé činnosti nelze v určitém ročním období vykonávat. Tato forma nezaměstnanosti se vyskytuje zvláště v zemědělství

a lesnictví, v oblasti turistického ruchu, ale také ve stavebnictví. Nejvýrazněji se sezónní nezaměstnanost projevuje v zimních měsících (Palán, 2002).

Na snižování nezaměstnanosti se podílí i vzdělávání. Dochází k prodlužování školního vzdělávání u mladých lidí, rozvíjí se rekvalifikační vzdělávání a některé země podporují i zájmové a občanské vzdělávání v období nezaměstnanosti. Pozornost se soustřeďuje zvláště na nevyučené pomocné síly, které představují skupinu nejčastěji ohroženou nezaměstnaností. Na druhé straně zkvalitňování a rozvoj sebe sama, odpovědnost za svou připravenost, ochota učit se, to jsou vklady, kterými může jedinec do určité míry snižovat hrozbu nezaměstnanosti či zkracovat její trvání. Vzdělávací opatření sice nemohou zajistit pracovní místa, ale výrazně zlepšují šance nezaměstnaných získat práci.

- **Pracovní prostředí**

Před průmyslovou revolucí měla práce převážně zemědělský a řemeslnický charakter a konala se v blízkosti domova. Práce v průmyslovém věku vyžadovala soustředit pracovníky v továrnách a kancelářích. Nová technika a technologie dnes umožňují, aby se opět zkracovala vzdálenost mezi domovem a pracovištěm. Uvedme jako příklad práci na telefonu nebo prostřednictvím počítačových sítí.

Domácí i pracovní prostředí se stále více propojují, a tak se současně stávají i prostředím učebním. Odpovídají tomu i nové vzdělávací technologie, např. distanční vzdělávání. Také postupně mizí ostré hranice mezi formalizovaným vzděláváním a učením v neformálním prostředí.

Charakteristickým znakem druhé poloviny 20. stol. je změna. Ve srovnání s předchozím obdobím, kdy také docházelo ke změnám, však přicházejí změny mnohem rychleji. Vývoj společnosti se zrychluje a člověk musí na měnící se situaci reagovat. A to vytváří prostor pro vzdělávání, které může člověku poskytnout poznatky, které mu pomohou lépe se orientovat v nových situacích.

Akcelerace vývoje společnosti souvisí s rozvojem vědeckého poznání a techniky. Ten vyvolává potřebu člověka být informován. Na jedné straně neustále narůstají nové poznatky, hovoří se o poznatkové explozi, na druhé straně vzniká konflikt mezi stále

se zvyšujícím množstvím poznatků a možnostmi a schopnostmi jednotlivce je přijímat a využívat. Stupňují se nároky na rozsah a kvalitu vzdělání, ale i na kvalifikaci. Aby člověk mohl těmto nárokům čelit potřebuje získat nejen kvalitní vzdělání v dětství a mládí, ale musí mít příležitost vzdělávat se i v průběhu dospělosti.

Vlivem rozvoje vzdělávání mládeže i dospělých dochází ke zvyšování vzdělanostní úrovně širokých vrstev obyvatelstva. Důsledkem tohoto jevu jsou rostoucí nároky na rozsah a kvalitu informací. Pro **současnou vzdělávací situaci** je charakteristické:

- rozšiřování rozsahu školního vzdělávání (jeho prodlužování),
- změny v organizační struktuře školských systémů (důraz na prostupnost systémů, odstraňování tzv. slepých uliček),
- mění se obsahová skladba vzdělávání (hledá se optimální poměr mezi všeobecným a odborným vzděláním),
- změny ve vztahu mezi teoretickou a praktickou stránkou přípravy člověka,
- rozvoj vzdělávání dospělých (poskytování dalších vzdělávacích příležitostí pro dospělé lidi),
- emancipace vzdělávání seniorů,

a důraz na aktivitu člověka ve vzdělávání - přijetí určité míry odpovědnosti učícího se člověka za výsledky vzdělávání (Bočková, 2000; Bočková, 2002).

1.5 Etapy, realizace a bariéry celoživotního vzdělávání

Dochází ke změnám v pojetí vzdělávání. Od vzdělávání časově a obsahově uzavřeného a situovaného do období dětství a mládí se přechází ke vzdělávání otevřenému, které dává člověku šanci doplňovat, rozšiřovat, prohlubovat nebo dokonce zásadně měnit své vzdělání v průběhu celého života podle aktuálních potřeb a zájmů. Jinak řečeno: Vzdělávání jako

příprava pro život ustupuje pojetí vzdělávání jako průvodního jevu života. Mluvíme v této souvislosti o **celoživotním vzdělávání**.

Celoživotní znamená celý život trvající. Začíná zrozením a končí smrtí. Umožňuje člověku, aby v kterémkoli okamžiku své životní cesty vstoupil do vzdělávacího procesu a odstranil pocíťované mezery ve svém vzdělání (Bočková, 2000; Palán, 2002; Petřková, 2004).

Celoživotní vzdělávání je založeno na

- **potřebě permanentní kultivace člověka a jeho rozvoje,**
- podílí se na **socializaci** člověka,
- je hlavním nástrojem **vpravování se do kultury** příslušné společnosti,
- svou podstatou je celoživotní vzdělávání **demokratické**, neboť umožňuje přístup ke vzdělání kterémukoliv jednotlivci v kterémkoli období jeho života (Samozřejmě jsou přitom brány v úvahu individuální předpoklady a možnosti).

Celoživotní vzdělávání je významným prostředkem společenského pokroku i rozvoje životních kvalit jednotlivce. Typickou vlastností celoživotního vzdělávání je jeho **dynamičnost**, která se projevuje v neustálém přizpůsobování nově vznikajícím potřebám (Bednaříková, 2006).

Celoživotní vzdělávání probíhá ve 3 základních etapách:

I. předškolní výchova

II. školní vzdělávání

III. vzdělávání dospělých

První etapu představuje **předškolní výchova**, která je realizována především v rodině. Mohou se na ní podílet i předškolní zařízení – jesle a mateřská škola. Jesle jsou považovány za východisko z nouze a pokud je to možné, dává se přednost péči v rodině.

Naopak mateřská škola se považuje za významný prvek ve vzdělávacím systému. Má poskytovat různorodé podněty zabezpečující rozvoj osobnosti dítěte, umožňovat utváření vztahů s vrstevníky a v neposlední řadě připravit dítě nenásilně na přechod do základní školy.

Druhou etapu představuje **školní vzdělávání**. Zahrnuje základní (povinné) vzdělávání, které má v různých zemích odlišnou délku. Celosvětový trend směřuje k postupnému prodlužování povinné školní docházky. V České republice je v současnosti povinné devítileté základní vzdělávání. Poskytuje všeobecné vzdělání a má vytvářet základ pro další vzdělávání a rozvoj člověka. V souvislosti s přijetím idey celoživotního vzdělávání vystupuje do popředí ještě další úkol základního vzdělávání – rozvíjet touhu po poznání, potřebu dále se vzdělávat a rozvíjet, seznámit žáky se zdroji informací a možnostmi jejich využívání, učit a naučit člověka efektivně se učit. Základní vzdělávání má tedy motivovat člověka k tomu, aby pokračoval v učení i po ukončení školy.

Tato etapa zahrnuje také přípravu na povolání, která se v našich podmínkách realizuje na středních školách různého typu a zaměření. V posledním období se spíše než o přípravě na povolání hovoří o přípravě pro život a první zaměstnání.

Úsek druhé etapy celoživotního vzdělávání představuje přechod mezi základní školou a vyšším vzděláváním nebo vzděláváním dospělých. Jeho cílem je rozvoj připravenosti pro uplatnění na pracovišti. Zahrnuje všeobecně vzdělávací poznatky, ale i specifické vědomosti a dovednosti, které člověku umožňují uplatnit se efektivně jako pracovní síla.

Příprava člověka pro život a vstup do prvního zaměstnání je značně diferencovaná, a to jak z hlediska délky této přípravy, tak z hlediska jejího obsahu. Pro náročnější profese zahrnuje i vysokoškolské vzdělávání, které poskytuje odborné vzdělání na vysoké úrovni.

Třetí etapou celoživotního vzdělávání je **vzdělávání dospělých**. Vzdělávání dospělých nastupuje po ukončení systematického školního vzdělávání a zpravidla souvisí s nástupem do prvního zaměstnání. Zahrnuje komplex institucionálně organizovaných i individuálních vzdělávacích aktivit, které doplňují, prohlubují nebo i nahrazují dříve získané vzdělání, záměrně rozvíjejí vědomosti a dovednosti, zájmy, hodnotový systém, osobní i sociální kvality člověka potřebné pro plnohodnotnou práci i mimopracovní život (Palán, 2002;

Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2003).

Vzdělávání dospělých se zaměřuje na:

- školní vzdělávání,
- další profesní (kvalifikační) vzdělávání (včetně získání vyššího stupně vzdělání),
- občanské vzdělávání,
- zájmové vzdělávání (Bočková, 2000).

Nejde tedy jen o zkvalitňování člověka jako pracovní síly, ale o možnost seberealizace a vlastního rozvoje.

Školským vzděláváním rozumíme formální vzdělávání na školách. Znamená příležitost pro dospělé získat takový druh a stupeň vzdělání, které se běžně nabývá v mládí. Vzdělávání poskytuje určitý stupeň vzdělání. Úspěšné absolvování příslušného stupně vzdělání je stvrzeno certifikátem. Dospělí lidé mohou toto vzdělávání absolvovat v prezenční formě studia (u nás zatím méně časté), nebo souběžně se zaměstnáním ve večerní, dálkové či externí formě studia. Nové možnosti vzdělávání dospělých otevírá distanční studium.

Další profesní vzdělávání označuje všechny formy profesního a odborného vzdělávání, které dospělých člověk absolvuje v průběhu aktivního pracovního života (po skončení odborného vzdělávání a přípravy na povolání ve školském systému). Jeho posláním je rozvíjení postojů, vědomostí a schopností vyžadovaných pro výkon určitého povolání. Přispívá k udržování souladu mezi nároky na výkon určité profese a kvalifikovaností (reálnou pracovní způsobilostí) jednotlivce (Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2003).

Další profesní vzdělávání může mít charakter:

- **kvalifikačního vzdělávání** (např. zvyšování, prohlubování, inovace kvalifikace, specializace, zaškolení apod.),

- **rekvalifikačního vzdělávání** (např. obnovovací rekvalifikace, zaměstnanecká rekvalifikace, nespecifická rekvalifikace apod.),
- **normativních školení, kurzů** (např. k bezpečnosti práce, k požární ochraně apod.) (Bílá kniha, 2001).

Občanské vzdělávání je zaměřené na formování vědomí práv a povinností osob v jejich roli občanů, způsobilých zodpovědně a účinně tyto role naplňovat. Kultivuje člověka jako občana. Zahrnuje problematiku etickou, estetickou, právní, ekologickou, všeobecně vzdělávací, zdravotnickou, tělovýchovnou, filozofickou, náboženskou, politickou, občanskou a sociální. Orientuje se na uspokojování společenských potřeb a zájmů občanů, na zdokonalování života jejich společenství a na vytváření skupinové integrity (Bednaříková, 2006).

Zájmové vzdělávání uspokojuje vzdělávací potřeby v souladu s osobním zaměřením. Dotváří osobnost a její hodnotovou orientaci a umožňuje seberealizaci ve volném čase. V ČR je realizována především různými zájmovými organizacemi (Český svaz zahrádkářů, organizace kynologů, včelařů, přátel výtvarného umění...).

Místo vzdělávání dospělých v celoživotním vzdělávání a jeho zaměření podává přehledně tabulka, která je umístěna do přílohy č. 3 diplomové práce.

Realizace celoživotního vzdělávání

Celoživotní vzdělávání považujeme za vnitřně strukturovaný celek, který dovoluje rozmanité a četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním a umožňuje získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoliv během života. Celoživotní vzdělávání zahrnuje:

- formální vzdělávání,
- neformální vzdělávání,
- informální vzdělávání.

Formální vzdělávání se realizuje ve vzdělávacích institucích, jejichž funkce, cíl, obsah, prostředky a způsoby hodnocení jsou definovány a legislativně vymezeny. Takovou typickou institucí je škola. Formální vzdělávání zahrnuje na sebe navazující vzdělávací stupně a typy, které jsou určeny buď celé populaci, např. základní povinné vzdělávání nebo určitým skupinám populace, např. středoškolské a vysokoškolské vzdělávání. Absolvování tohoto vzdělávání je zpravidla potvrzeno certifikátem - výučním listem, maturitním vysvědčením, vysokoškolským diplomem. Výsledkem formálního vzdělávání je určitý stupeň vzdělání (Palán, 2002; Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2003).

Neformální vzdělávání je organizované a systematické vzdělávání, které se realizuje mimo formální vzdělávací systém. Je zaměřeno na určité skupiny populace a organizují je různé instituce, např. podniky, kulturní zařízení, nadace, kluby... Zahrnuje např. programy funkční gramotnosti pro dospělé, zdravotní výchovu, plánování rodičovství, rekvalifikační kurzy, kurzy práce s počítačem, kurzy výtvarného zaměření... (Palán, 2002; Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2003).

Informální vzdělávání označuje proces získávání vědomostí, osvojování dovedností a postojů z každodenních zkušeností, z prostředí a z kontaktů s jinými lidmi. Probíhá v rodině, mezi vrstevníky, v práci, ve volném čase, při cestování, čtení knih a časopisů, při poslechu rozhlasu, sledování televize, při návštěvě výstav, divadel a kin. Na rozdíl od formálního a neformálního vzdělávání je neorganizované, nesystematické a institucionálně nekoordinované (Bočková, 2000; Bočková, 2002; Palán, 2002; Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2003).

V současnosti zaznamenáváme trend, který prosazuje uznávání přínosu informálního vzdělávání k rozvoji vzdělanosti člověka. Méně by mělo být důležité, kde a jak člověk své kompetence získal. Naopak oceňovat by se měly všechny vědomosti a dovednosti, které si člověk osvojil a využívá jich ve svém životě a práci (Strategie celoživotního učení ČR, 2007).

Bariéry celoživotního vzdělávání

Rozvoj a realizace celoživotního vzdělávání naráží v současnosti na nemalé překážky. Jsou

to **tradiční postoje** ke vzdělávání. Ve vědomí lidí je vzdělávání spojováno především se školním vzděláváním dětí a mládeže a vzdělávání dospělých se stále považuje za něco mimořádného a pokud je přijímáno, spojuje se hlavně s kvalifikací.

Dále je známo, že různé společenské vrstvy mají **odlišný vztah** k celoživotnímu vzdělávání a začleňují se do něho v rozdílné míře. Existují rozdíly v účasti na vzdělávání mezi muži a ženami, mezi mladšími a staršími občany, mezi pracovníky s vyšším nebo nižším formálním vzděláním apod.

Další obtíž vyplývá z **rozdílné dostupnosti** celoživotního vzdělávání pro občany starší a mladší generace. Ztíženou situaci mají v této souvislosti starší věkové kategorie. Trpí především nedostatkem volného času, který by mohly věnovat vzdělávání. Negativně působí množství pracovních, rodinných a dalších povinností (Bočková, 2002; Bednaříková, 2006).

Samostatnou oblast problémů představuje **organizace vzdělávání**. Vzdělávací příležitosti jsou zpravidla koncentrovány do větších měst. Účast na vzdělávání je tak vázána na dojíždění, které může zabírat čas i síly (a také odčerpávat finance). V této souvislosti jsou znevýhodněni lidé žijící na venkově, ale také lidé nějakým způsobem handicapovaní (staří, nemocní, méně pohybliví, žijící na odlehlých místech atd.).

Pozornost je třeba věnovat i rozdílné **motivaci** k sebevzdělávání a rozdílné schopnosti se vzdělávat u osob různých věkových kategorií. Problém spočívá jednak v tom, aby si lidé vůbec uvědomili a akceptovali potřebu celoživotně se vzdělávat, aby byli k celoživotnímu vzdělávání pozitivně motivováni. Znamená to pochopit současné i budoucí změny společnosti a vyvodit z toho zodpovědnost za rozvíjení své osobnosti nepřetržitým sebevzděláváním.

Další aspekty tohoto problému se vztahují především k **psychologickým charakteristikám** vzdělávajících se osob a k psychodidaktickým charakteristikám vzdělávacího procesu. Je třeba zkoumat schopnost vzdělávat se ve vztahu k věku člověka, zabývat se hledáním optimálních vzdělávacích postupů i tím, jak zabezpečit efektivnost výsledků vzdělávacích činností, a řadou dalších momentů.

V našich českých podmínkách v současnosti zatím **neexistuje výrazná potřeba celoživotního vzdělávání**. Poměrně vysoká úroveň vzdělanosti obyvatelstva na jedné straně a stále ještě existující možnosti nalézt zaměstnání bez dalšího vzdělávání a záměrného zdokonalování nevytvářejí dostatečně silný tlak, který by tuto situaci změnil.

Rovněž přes existenci řady příležitostí vzdělávat se zatím **chybí systém celoživotního vzdělávání**. Setkáváme se spíše s množstvím jednotlivých vzdělávacích akcí, které nejsou vzájemně propojeny a koordinovány tak, aby pokrývaly potřeby celoživotního vzdělávání.

Mají-li lidé dostatečně oceňovat přínos vzdělávání pro jejich život a práci, je třeba také vzdělávání zkvalitňovat. Vzdělávání se mnohdy vytýká, že dostatečně **nerespektuje vzdělávací potřeby lidí**. I když se to týká veškerého vzdělávání, přece jen nejnálehavěji vyvstává tento problém při vzdělávání dospělých. Aktuálním úkolem je přiblížit obsah vzdělávání dospělých a průběh vzdělávacího procesu co nejvíce potřebám jednotlivců i skupin lidí při zachování vysoké kvality a efektivity (Bočková, 2002; Bednaříková, 2006).

2 VZDĚLÁVÁNÍ VE TŘETÍ FÁZI LIDSKÉHO ŽIVOTA

Kapitola přibližuje seniory jako účastníky vzdělávání, jejich společné znaky, schopnost učit se a vývojové změny, které v nastávají v průběhu stárnutí a stáří. Dále pojednává o významu a funkcích vzdělávání v postproduktivním věku a metodách a formách vzdělávání seniorů. Kapitola se rovněž zmiňuje o výchově a přípravě na stáří.

2.1 Senioři jako účastníci vzdělávání

Účastníkem označujeme ve vzdělávání dospělých vzdělaného, cvičeného, instruovaného a tedy učícího se dospělého jedince. Termínem účastník zdůrazňujeme aktivní podíl dospělého člověka na vzdělávání. Ke **společným znakům účastníků vzdělávání dospělých patří:**

- dospělost,
- ustálenost chování,
- stabilizovaný systém hodnot,
- vytvořený životní způsob,
- preference praxe a často kritický přístup k teorii,
- různorodost životních a pracovních zkušeností,
- určité změny v senzomotorických a paměťových funkcích,
- obtížnější soustředěnost z pracovních, rodinných, osobních i jiných důvodů.

Na druhou stranu vzdělávání dospělých zahrnuje velmi různorodou skupinu lidí. Účastníci vzdělávání dospělých se liší věkem, vzděláním, délkou a druhem praxe, profesí, pohlavím aj.

Pro účast dospělého člověka ve vzdělávání je důležitá **schopnost učit se**. Dospělé podle

jejich schopností učit se rozdělujeme do čtyř věkových skupin:

I. Dospělí ve věku **20 -30 let** – tzv. **mladí dospělí**, mají velmi dobré předpoklady pro studium. Vzdělání a studium je pro ně nástrojem k dosažení jejich životních cílů.

II. Dospělí ve věku **30 – 45 let** – tzv. období **zralých dospělých**. Tato skupina se vyznačuje zpravidla jasně vytčenými cíli, ale i sklonem k prakticismu. Zájem o učení u nich bývá úzce spjat s jejich funkčním a pracovním postavením.

III. Třetí skupinu tvoří dospělí ve věku **45 – 60 let**, pro něž jsou charakteristické bohaté zkušenosti (životní i pracovní) a často i vědomí potřeby hlubšího vzdělání. Zpravidla studují individuálně a vyznačují se hlubšími zájmy kulturními, zájmem o filozofii, o vědecké problémy apod.

IV. Ve čtvrté věkové skupině, tvořené dospělými ve věku **nad 60 let**, většinou lidé už nezačínají studovat. Jde o spíše o pokračování ve studijních návycích. Tím si tyto dospělí udržují duševní svěžest a zájem o nové poznatky (Bočková, 2000; Bočková, 2002).

Schopnost učit se je u dospělých ovlivněna nejen věkem, ale i dalšími faktory, jako je např. úroveň vzdělání, druh profese, rodinné a sociální poměry. Působení těchto faktorů může být významnější než faktor věku.

Pro účast dospělého člověka ve vzdělávání má velký význam motivace. Za významné motivy dospělých k učení jsou považovány potřeby rozvíjet se, odstraňovat vlastní nedostatky, sebeuplatnění, ale nelze podceňovat ani vliv nároků na dospělého člověka z vnějšku (ze zaměstnání, z rodiny, veřejné činnosti).

Způsobilost učit se je v dospělém věku ovlivňována dvěma soubory faktorů. Jeden soubor představují **vnitřní podmínky**, tj. motivace, umění učit se, dosavadní úroveň vědomostí, zdravotní stav aj.

Neméně důležité jsou však i **podmínky vnější**, jako např. dostupnost vzdělávání (vzdálenost, doprava, kurzovné, pracovní vytíženost, rodina), ekonomický tlak (trh práce), normy, tradice a kultura příslušné společnosti. Z toho plyne, že způsobilost učit se v žádném případě není pouze otázkou věku. Berme proto s rezervou běžné tvrzení

čtyřicátníků a starších občanů: „To už se ve svém věku nemohu naučit.“

Velmi důležitým předpokladem úspěšného učení je **pevná vůle**. Vůle je vymezována jako cílevědomé úsilí směřující k dosažení vědomě vytčeného cíle. K pozitivním volným vlastnostem patří zejména cílevědomost, ukázněnost, vytrvalost. Pevná vůle se projevuje i překonáváním různých překážek a obtíží, a to v učení, v práci i v běžném životě (Petřková, 2004).

S volnými vlastnostmi úzce souvisí i umění racionálně využívat čas, který má účastník k dispozici. Rozhodnutí dospělého člověka vzdělávat se znamená mnohdy velký zásah do dosavadního pracovního i životního rytmu. Studium se zpravidla realizuje až po skončení pracovní doby, v odpoledních a večerních hodinách, zasahuje i do volných dnů a svátků. Je tedy nezbytné dobře hospodařit s časem. Tomu napomáhá časový plán, který si člověk vypracuje tak, aby zahrnoval jeho pracovní, vzdělávací, ale i další nezbytné povinnosti. Přitom je třeba pamatovat i na potřebný odpočinek.

Nemalý význam pro úspěšné učení má i vhodná životospráva, k níž patří především pravidelný spánek, správná výživa a tělesná a duševní hygiena. K účinné regeneraci sil přispívají aktivní formy odpočinku.

K předpokladům úspěšného učení je třeba zařadit i osobnost vzdělavatele. Jeho přístup k účastníkům, k výkladu učební látky, jeho metodické postupy mohou učení významně ovlivnit, a to jak kladně, tak i záporně.

Senioři jako cílová skupina vzdělávání představují značně různorodou skupinu. Existují mezi nimi velké rozdíly v psychických a kognitivních schopnostech, intelektuálních dovednostech, v zájmech a potřebách. Podle Čornaničové (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004) **ovlivňují seniory ve vzdělávání** zejména následující faktory:

- zájmy a záliby,
- motivace ke vzdělávání,
- dosažené vzdělání,
- sociální prostředí,

- tvořivost a pracovní návyky,
- společenská angažovanost,
- zdravotní stav,
- zvládnání přechodu do důchodu,
- hledání nového životního programu,
- vyrovnávání se s krizemi a omezeními stáří,
- úroveň získávání specifických kompetencí pro starší věk.

Stále více lidí žije déle. Odborníci se shodují v tom, že za současné úrovně obecných vědomostí o zdraví a při schopnostech současné lékařské vědy je smrt před devadesátým rokem života předčasná (Petřková, 2004).

2.2 Změny ve stáří v kontextu vzdělávání

Pacovský (1997) charakterizuje stárnutí jako posloupnost nezvratných změn, ke kterým dochází v živém organismu a které postupně omezují a oslabují jeho funkce. Jde o proces, který má určitou časovou dynamiku, je geneticky naprogramován a podléhá vlivům prostředí. Strukturální i funkční změny, ke kterým dochází při normálním, fyziologickém stárnutí, mají především regresivní charakter, neopakují se. Proces stárnutí se vyznačuje tím, že lidé nestárnou stejně, každý má individuální plán svého stárnutí a v průběhu stárnutí se mění charakteristiky tělesné, psychické i sociální, stárne „celý člověk“.

Nejvíce patrné jsou změny v **oblasti biologické**, které se odrážejí ve vzhledu, držení těla, kvalitě kůže a vlasů, v pohybové oblasti. Projevy fyziologických změn mohou mít za následek zmenšování odolnosti organismu vůči nepříznivým vlivům, úbytek svalové síly, hmoty a energie, poruchy činnosti jednotlivých orgánů, snižování senzorické kapacity (zhoršení kvality zraku a sluchu), snižování motorické kapacity apod. Subjektivní vnímání

a hodnocení těchto změn je ovlivněno kulturou, což se týká také zpomalení pohybu a snížené rychlosti reakcí. Obecně lze konstatovat, že průměrný šedesátník reaguje asi o 20 % pomaleji než průměrný dvacetiletý jedinec. V kultuře, kde „čas jsou peníze“, ve které je kladen důraz na vysoký pracovní výkon, jsou senioři znevýhodněni (Petřková, 2004).

Změny v oblasti kognitivních funkcí

Dlouho převládal názor, že stárnutí je spojeno s poklesem intelektové výkonnosti. **Fluidní inteligence** je geneticky podmíněná kapacita mozku zpracovávat a organizovat informace tak, aby člověk mohl adekvátně reagovat i na zcela nové situace, rychle se učit. Není bezprostředně závislá na vzdělání a vrcholí v adolescenci. Naopak **inteligence krystalizovaná** je výsledkem formálního vzdělávání, je založena na získávání zkušeností a dovedností potřebných k řešení běžných životních situací. Její úroveň nemusí klesat ani ve vyšším věku a do určité míry kompenzuje nevyhnutelný pokles inteligence fluidní. Z výzkumů vyplývá, že ve stáří nedochází ani k výraznému poklesu sociální a praktické inteligence.

Podobně jako u inteligence existují značné rozdíly i v **pamětních funkcích** a výkonech. S přibývajícím věkem jsou ovlivněny pamětní výkony především v oblasti krátkodobé paměti. Aktivní duševní činností lze však paměť trénovat, udržovat a rozvíjet. To se týká zejména dlouhodobé paměti a pamětních výkonů, které jsou úzce spojeny s pracovní činností. V důsledku specializace paměti podle specifík vykonávaného povolání se vytváří tzv. profesní paměť, která může spolehlivě fungovat až do nejvyššího věku.

Ve starším věku byla také zpochybňována **schopnost učit se a studovat** poukazem na snižující se intelektuální kapacitu v tomto období. Nověji je při posuzování této způsobilosti brána v úvahu krystalizovaná inteligence jako výsledek předcházejícího učení a životních zkušeností. Přípravenost k učení ve starším věku zahrnuje také „otevřenost“ k učení a vzdělávání (Petřková, 2004).

Stárnutí a osobnost

Erikson předpokládá, že osobnost se vyvíjí v průběhu celého života. Podle jeho názoru je třeba v různých fázích života řešit osm konfliktů. Ke stáří se vztahuje konflikt integrity versus zoufalství. Zralá osobnost při zpětném pohledu na svůj život v jeho jednotlivých

etapách dochází k pocitům naplnění a uspokojení, její ego je integrované. V opačném případě může mít člověk pocity beznaděje, jeho život je poznamenán úzkostí a depresí.

Stuart-Hamilton (1999) konstatuje, že neexistuje žádný typ osobnosti charakteristický pro stáří. Určité typy rysů osobnosti však mohou člověku akceptování faktu stárnutí a vyrovnávání se s ním usnadnit nebo naopak zkomplikovat. V této souvislosti jsou uváděny následující **typy osobnosti**: konstruktivní, závislá, defenzivní, hostilní a nenávistní k vlastní osobě.

Příkladem dobrého vyrovnání je **konstruktivní osobnost**. Senior s tímto typem osobnosti přijal fakt stárnutí, nemá z něj obavy, těší se ze života, je aktivní a snaží se komunikovat s ostatními lidmi. **Závislá osobnost** je poměrně vyrovnaná, ale spoléhá na pomoc a péči druhých, stáří považuje za čas odpočinku. **Defenzivní osobnost** je považována za neurotickou. Senioři s tímto charakterovým rysem vyvíjejí celou řadu aktivit a často pokračují v práci, protože chtějí sobě i jiným dokázat svou výkonnost a nezávislost. **Hostilní osobnost** nerealisticky připisuje své životní selhání jiným faktorům než sama sobě, obviňuje druhé lidi z vlastního neštěstí. Osobnost **nenávistná** k vlastní osobě má podobné vlastnosti jako hostilní osobnost, ale rozdíl je v tom, že svou nenávist, případně agresivitu obrací dovnitř, proti sobě (Haškovcová, 1989; Petřková, 2004).

Stáří je výsledkem předcházejících životních etap. Každý člověk rozhoduje sám za sebe: může se odsoudit k předčasnému stárnutí nebo může stárnout „úspěšně“, tj. aktivně, zdravě. Cestu k takovému stárnutí ukazuje např. **Srncovo heslo ROSA**. Písmena v tomto slovu označují složky strategie úspěšného stárnutí.

R racionální postoj: rozumět svému stárnutí, být informován o nevyhnutelných změnách, předjímat je, připravit se na ně...

O orientace na budoucnost: plánovat (i v krátkodobé perspektivě), posilovat radostná očekávání, „umění na něco se těšit“...

S sociální kontakty: pěstovat přátelské vztahy, přijímat a dávat lásku, zajímat se o dění kolem, dosahovat společenského uznání...

A aktivita: činnost duševní a tělesná, koníčky, záliby...

V souvislosti s úspěšným stárnutím se také hovoří o „nové“ charakteristice stáří. V oblasti fyzické k ní patří dobře uvážená aktivita a kompenzace limitů, v oblasti duševní pak moudrost a učební aktivity. Důležitá je také oblast sociální. Senior, který má bohatou síť dobrých přátel, může využívat zkušenosti získané v předcházejících letech. Je relativně časově neomezený, což mu umožňuje zapojit se do dobrovolnické činnosti. Může si vybrat ty činnosti, které ho naplňují uspokojením, existuje mnoho voleb a příležitostí je vyzkoušet. Stáří tedy už není rigidní, jeho novou charakteristikou je **flexibilita** (Petřková, 2004).

2.3 Význam a funkce vzdělávání v postproduktivním věku

Cílem vzdělávání seniorů není získávání vědomostí a dovedností, které jsou předpokladem výkonu, ale rozvoj schopností, obohacení znalostí a rozvoj osobnosti k seberealizaci. Úsilí o seberealizaci, které provází celý život, ve starším věku nabývá jiných rozměrů. Během procesu stárnutí vzrůstá tendence klást důraz na vnitřní smysl činnosti, na duchovní stránku žití. U mnoha seniorů se tato tendence manifestuje právě potřebou poznávat, učit se.

Ve vztahu k seniorovi mohou vzdělávací aktivity znamenat:

- rozšíření možnosti uspokojovat vzdělávací a zájmové potřeby seniora,
- jednu z možností navozovat, stimulovat a udržovat vývojový potenciál člověka v seniorském věku,
- prostředek korigování změn osobnosti seniora,
- prostředek záměrného ovlivňování osobnostních charakteristik, vzorů chování, hodnotové orientace a postojů,
- podporu možnosti svobodné volby seniora v rámci životní cesty,
- podporu přijetí úloh seniorského věku,

- zdroj pocitu životního optimismu,
- prostředek obohacování života seniorů (Petřková, 2004).

Vzdělávání může usnadnit celkové chápání vývojových etap v průběhu lidského života a tím podpořit úspěšný přechod a adaptaci na změněný způsob života ve stáří. Může zlepšit orientaci v nových životních situacích a omezeních, které přináší stárnutí člověka, a tím se vyhnout jeho patologickým projevům. Ve svých důsledcích to znamená oddálení stárnutí, získání nadhledu a schopnosti samostatně se rozhodovat, jak řešit výzvy života ve stáří.

Funkce vzdělávání v postproduktivním věku

Funkci preventivní zabezpečují ty vzdělávací aktivity, které jsou prováděny v určitém předstihu a pozitivně ovlivňují průběh stárnutí a kvalitu života ve stáří.

Anticipační funkce vzdělávání přispívá k pozitivní připravenosti na změny v životní stylu, k nimž dochází zvláště v souvislosti s odchodem do důchodu.

Rehabilitační funkce je spjata především s obnovováním a udržováním fyzických a duševních sil seniorů.

Stimulační funkce přispívá k rozvoji zájmů, potřeb a schopností starších lidí, podporuje jejich aktivitu a kultivuje jejich využívání volného času. Tato funkce se považuje za nejvýznamnější.

Je to **funkce mezigeneračního pochopení** (porozumění), kdy vzdělávání směřuje k prohloubení porozumění mezi různými generacemi a k prevenci napětí mezi generacemi (Mühlpachr, 2004).

Petřková (2004) dodává, že funkce vzdělávání seniorů můžeme rozdělit na:

vzdělávací – primárně zaměřené na získávání poznatků, informací a osvojování dovedností,

kulturně aktivační – zaměřené na neustálé rozvíjení osobnosti člověka prostřednictvím umění, kultury, pohybové výchovy, pěstováním koníčků apod. v oblasti volnočasových aktivit,

sociálně psychologické – zaměřené na udržení přiměřené kvality života v oblasti sociálních vztahů a psychického rozvoje a na činnosti přispívající k prevenci, oddalování a přizpůsobování se psychosociálním omezením, které jsou se stárnutím spojeny.

2.4 Metody a formy vzdělávání seniorů

Při volbě metodických postupů je třeba přihlížet ke zvláštnostem, které vyplývají z odlišnosti seniorů jako účastníků vzdělávání.

Výběr metod je ovlivňován několika faktory:

- vzdělávacím cílem,
- vzdělávacím obsahem,
- schopností seniorů se učit,
- heterogeností studijních skupin (z hlediska věkového, profesního, zdravotního stavu apod.),
- přístupem ke vzdělání, ochotou participovat,
- časovými a materiálními podmínkami (vybavenost výukového prostoru včetně didaktické techniky),
- osobností vzdělavatele (vyučujícího, lektora, instruktora).

Z hlediska **efektivnosti edukace** jsou účinné zvláště ty metodické postupy, které:

- podněcují motivaci účastníků z řad seniorů,

- zajišťují jejich aktivní účast,
- respektují jejich individualitu a specifický styl učení,
- zabezpečují zpětnou vazbu (ta je důležitá pro vzdělavatele, protože umožňuje operativně měnit časový plán, tempo výkladu apod.),
- umožňují využití získaných poznatků v praxi (Bednaříková, 2006).

Metodických postupů je široká škála. Lze vybírat z metod výkladových, dialogických, metod řešení problémů v malých skupinách a metod výcvikových.

Výkladové metody

Typickou výkladovou metodou a nejvíce používanou formou je **přednáška**. Jejím těžištěm je výklad jako monologický projev lektora a jako doplňující prostředek je pak využívána diskuse, ilustrace aj.

Při přípravě přednášky pro starší účastníky je třeba dbát zejména:

- na jasné vymezení cíle,
- na formulaci hlavní myšlenky a výběr základních poznatků,
- na postup, logiku výkladu,
- na využití audiovizuálních prostředků (zpětný projektor, dataprojektor),
- na výběr vhodných příkladů a praktických problémů,
- na častější opakování důležitých myšlenek a jejich shrnutí v závěru přednášky.

Při přednáškách pro seniory je významná i hlasitost řeči a její tempo. Když lektor hovoří příliš rychle, mohou být účastníci přesyceni informacemi a přestanou vnímat jejich obsah. Důležité informace by proto vždy měly být sdělovány pomalejším tempem s náležitou hlasitostí. Dobrý řečník také využívá přestávek v řeči. Ty slouží nejen k připoutání

pozornosti, ale i ke zvýšení dramatickosti výkladu apod. (Petřková, 2004; Bednaříková, 2006).

Dialogické metody

Pro dialogické metody je typická větší aktivita účastníků. Jejich podstatou je komunikace mezi vzdělavatelem a účastníky z řad seniorů. Nejčastěji využívanými metodami jsou **rozhovor** a **diskuse**. Obě tyto metody lze používat buď samostatně nebo jako součást metody výkladové. Např. rozhovor může sloužit jako vstupní část přednášky, kdy se pomocí otázek snažíme vyvolat pozornost účastníků, získat je pro dané téma, motivovat je. Diskuse pak vhodně přednášku doplňuje. Účastníci mají možnost projevit své názory a zkušenosti, konfrontovat své názory a postoje s druhými, posuzovat je apod.

Rozhovor i diskuse kladou velké nároky na vzdělavatele. Ten musí dialog podněcovat a usměrňovat. Je vhodné zejména:

- dobře promyslet obsahovou stránku (problém),
- připravit strategii postupu (otázky a úlohy pro účastníky i vlastní reakce na ně),
- udržovat dialog v mezích řešeného problému,
- stimulovat diskusi kladením otevřených otázek,
- aktivně poslouchat, dávat najevo zájem (i neverbálně),
- citlivě zasáhnout v případě, kdy se v diskusi prosazují stále stejní účastníci, a povzbuzovat k účasti ty, kteří mají zábrany hovořit (Petřková, 2004).

Metody řešení problémů v malých skupinách

Problémová situace, kterou předkládáme seniorům by měla být blízká realitě, přiměřeně náročná, přehledná a srozumitelná a měla by se opírat o jejich životní zkušenosti. Může jít o následující problémy:

- vzájemné setkávání generací,

- řešení mezigeneračních konfliktů,
- rozhodování v obtížných situacích,
- zvládání zátěžových situací aj.

Výcvikové metody

Výcvikové metody uplatňujeme zejména při aktivitách vyžadujících motorické a senzomotorické dovednosti. Osvojování těchto dovedností je ovlivňováno nejen věkem a funkčním stavem účastníků (zdravotní stav, tělesná zdatnost, únava), ale i vnějšími podmínkami, v nichž výcvik probíhá. Při realizaci výcviku je vhodné dodržovat postup podle jeho jednotlivých fází:

- **fáze orientační**, přípravná, v níž vytváříme obraz a plán určité dovednosti s využitím názorné ukázky a slovní instrukce,
- **fáze počátečního vykonávání činnosti**, v níž upřesňujeme a doplňujeme informace, přičemž klademe důraz na kontrolu i sebekontrolu prováděných operací,
- **fáze dalšího opakování činnosti s rozbořením chyb**, po němž následuje opakování názorné ukázky s doplňující instrukcí.

U vzdělavatele seniorů je kladen důraz na autentičnost (tj. vřelost, empatii, schopnost sebereflexe a autoregulace), integritu osobnosti a dynamismus (schopnost rychle postihovat změny v edukačních situacích a přizpůsobovat se jim). Senioři si váží partnerských vztahů s vyučujícími, jejich vstřícnosti a otevřenosti k diskusi. Oceňují také vysokou profesionalitu pedagogů a jejich schopnost „hovořit o věcech složitých přístupně“ (Petřková, 2004; Galbraith, 2004).

2.5 Výchova ke stáří v kontextu celoživotního vzdělávání

Vzdělávání dospělých klade největší důraz na inovování znalostí a udržování a posilování funkční gramotnosti. Nízká úroveň funkční gramotnosti se dle Rabušicové (2008) stává potencionálním ohrožením nejen pro ekonomiku (ztráta schopnosti konkurence), ale i pro sociální soudržnost společnosti. Dochází k marginalizaci určitých skupin a k vytváření latentního sociálního napětí.

Vzdělávání ve třetím věku naplňuje vzdělávací potřeby seniorů převážně podle jejich osobních zájmů. Ale i toto vzdělávání by mělo vytvářet podmínky pro udržení funkčně gramotnostních dovedností a také např. pro získání základů tzv. počítačové gramotnosti.

Základní poslání vzdělávání seniorů lze vymezit ve dvou rovinách:

- ve vztahu k jednotlivcům – seniorům,
- ve vztahu ke společnosti.

Ve vztahu k jednotlivcům – seniorům přispívají vzdělávací aktivity zejména:

- k rozšíření možnosti uspokojovat poznávací a zájmové potřeby seniorů,
- k navozování, stimulaci a udržování vývojových potenciálů staršího člověka,
- k záměrnému ovlivňování charakterových vlastností, vzorů chování a hodnotových orientací,
- k pochopení vývojových úkolů seniorského věku, k jejich přijetí a smíření se se závěrem života a smrtí,
- k obohacování kvality života, a tím i k pocitu životního optimismu (Petřková, 2004).

Vzdělávací aktivity poskytují prostřednictvím nových informací možnost volby, jak si uspořádat svůj vlastní život, jak být psychicky vyrovnanější a spokojenější. Vzdělávací aktivity poskytují i podněty pro sebevýchovu. Člověk může pomocí vlastních

aktivních zásahů do svých stylů chování, postojů a názorů ovlivňovat svou poznávací a citovou stránku. Specifické limity, které přináší stáří, by neměly vést k rezignaci a apatii. Člověk by se neměl vzdávat jen proto, že si myslí, že sám nic nezmůže, že je příliš pozdě, že je starý.

Vzdělávání může ulehčit celkové chápání vývojových úloh v průběhu lidského života, a tím podpořit úspěšný přechod a adaptaci na změněný způsob života ve stáří. Může nejen zlepšit orientaci v nové životní situaci, ale i v omezeních, které jsou s ní spojeny. V individuálních životních projevech to znamená „oddálit stárnutí“, bojovat proti němu, získat nadhled a uchovat si schopnost samostatně se rozhodovat.

Ve vztahu ke společnosti vzdělávání seniorů reprezentuje:

- jednu z možností společenské podpory života ve stáří,
- pozitivní prvek při utváření názorů společnosti na stáří,
- příspěvek k akceptování modelu plnohodnotného životního stylu ve stáří příslušnou společností,
- obohacení pozitivního modelu plnohodnotného života člověka v každé jeho etapě,
- integrující prvek mezigeneračního pochopení, mezigenerační solidarity, postojů úcty k životu,
- součást základních sociálních programů týkajících se stáří (i když nemůže nahrazovat žádoucí sociální a ekonomické zabezpečení ve stáří).

Nenahraditelná přednost institucionalizovaných vzdělávacích aktivit spočívá v tom, že mohou poskytovat synergicky působící výchovné podmínky:

- jasnou cílovou orientaci vzdělávání,
- odůvodněné metodické postupy (propracované učební plány),
- kvalifikované realizátory (vzdělavatele, organizační pracovníky),

- potřebné poznatkové zázemí (odbornou literaturu, studijní pomůcky),
- realizační prostor (učebny, knihovny, kluby),
- inspirativní prostředí a odbornou podporu sebevýchovných procesům (Mühlpachr, 2004).

V tomto kontextu má význam nejen učení a vzdělávání ve stáří, tedy vlastní vzdělávání seniorů, ale také vzdělávání všech členů společnosti ve smyslu výchovy ke stáří. Významnou roli zde sehrává rodina, komunita i společnost.

Výchova ke stáří

Výchova ke stáří je hlavním cílem proseniorského vzdělávání zaměřeného na mezigenerační porozumění a mezigenerační solidaritu, na pochopení návaznosti, podmíněnosti a cest generací v životě společnosti.

Rodina hraje v životě seniorů nenahraditelnou roli. Harmonické a podnětné rodinné prostředí pozitivně ovlivňuje biologickou, psychickou i sociální rovnováhu starších lidí. Staří lidé si váží rodiny, protože:

- plní funkci citového a sociálního zázemí,
- zabezpečuje svým členům morální a materiální blahobyt,
- přispívá k udržení jejich autonomie a psychického zdraví,
- v případě potřeby jim poskytuje ekonomické a sociální zabezpečení.

Výchova ke stáří a ve stáří v rodině vychází z konceptu solidarity. Je to:

- emoční vztah mezi dětmi a rodiči: jak blízcí se k sobě navzájem cítí, sdílejí své pocity, radosti a starosti,
- frekvence a forma vzájemných setkání a kontaktů,

- míra hodnotového souhlasu mezi generacemi: shoda v názorech, postojích, hodnotách a životních orientacích,
- oboustranná výpomoc a podpora: emocionální, finanční, pomoc s domácími pracemi aj.
- vědomí závazků a povinností ze strany dětí a rodičů,
- typ a struktura soužití rodiny: geografická vzdálenost, uspořádání a typ soužití dvou a více generací apod. (Petřková, 2004)

Vysoká mezigenerační solidarita je vyjádřena blízkostí vztahů, frekvence vzájemných kontaktů a výpomocí i blízkostí v bydlení. Tyto charakteristiky však mohou být zároveň zdrojem nedorozumění, konfliktů a napětí. Petřková (2004) uvádí jako zdroj komunikačních bariér mezi rodiči – seniory a jejich dětmi psychický stav rodičů, náladovost a jejich povahové vlastnosti.

Zátěži, která často doprovází kontakty seniorů s mladšími příslušníky rodiny a která se zvyšuje v případě jejich onemocnění, je možno předcházet. Protože rodinní příslušníci, kteří se starají o své rodiče či jiné příbuzné, nejsou často připraveni na obtíže, se kterými je tato péče spojena, měla by se pečovatelským aktivitám v rámci výchovy ke stáří a ve stáří věnovat odpovídající pozornost. To se týká nejen péče zajišťované rodinnými příslušníky, ale i dobrovolnických pečovatelských aktivit.

V rámci výchovy ke stáří by všichni, kteří o seniory pečují, měli být informováni o problematice nevhodného zacházení se seniory. Tyto informace jsou důležité i pro seniory. Senioři by měli vědět, jaká mají práva a na koho se mohou, v případě potřeby, obrátit o pomoc.

Naplňování myšlenky „společnost pro všechny věkové skupiny“ vyžaduje spojení a pomoc všech zainteresovaných stran. Participace seniorů na životě společnosti, jejich možnost spolurozhodovat o všem, co se jich týká, je jednou z priorit zdůrazňovaných v materiálech OSN. V příloze č. 4 diplomové práce můžeme najít zásady OSN pro seniory.

Podpora účasti seniorů na životě společnosti však vyžaduje dobrou informovanost o jejich schopnostech, potřebách apod. Významnou úlohu zde sehrávají sdělovací prostředky. Utváření pozitivního obrazu o stárnoucích a starých lidech je důležitým předpokladem k tomu, aby ve společnosti nebyly upevňovány negativní stereotypy o této věkové skupině, které vedou ke vzniku jevu označovaného jako ageismus.

Při svém úsilí začlenit se do společnosti a do sociálních aktivit potřebují senioři podporu místní správy a samosprávy i mimovládních organizací. Jednou z možností, jak pokračovat v aktivním a zajímavém životě, je občanská angažovanost. Senioři by se mohli věnovat na místní úrovni aktivitám jako jsou např. zástup po dobu dovolené, dozor v muzeu, školení a tutorování, pomoc při samostatném studiu, údržbářské a opravářské služby o víkendu, občanské iniciativy, skupiny svépomocné, zdravotnické, ekologické, vlastivědné spolky, staré zvyky a řemesla, poradenské služby aj. Potřebné z hlediska výchovy ke stáří a ve stáří i prospěšné je vytváření různých seniorských hnutí a sdružení.

Důležitou součástí výchovy ke stáří na úrovni komunity a společnosti je vytváření příležitostí ke vzájemnému poznávání, porozumění a vzájemnému setkávání generací, tzv. mezigenerační dialog. Jednu z možností, jak kultivovat vzájemný vztah mezi generacemi, představuje právě vzdělávání. Na vysokoškolské úrovni jsou příležitosti k mezigeneračnímu dialogu vytvářeny v tzv. integračním modelu vzdělávání, tj. ve společném studiu seniorů a mladých studentů. Tento model je rozšířen zejména v Rakousku (Petřková, 2004).

Příprava na stáří

Hlavním cílem preseniorského vzdělávání je příprava na starší a starý věk. Důraz na tuto přípravu, zejména pokud jde o zdravý způsob života, najdeme u nás již ve vzdělávacích programech, které se uskutečňovaly v rámci akademií třetího věku a přednáškovými aktivitami v klubech a domovech seniorů, již v osmdesátých letech 20. století. Programy byly zaměřeny především na zdravotní otázky související se stárnutím a podíleli se na nich zejména lékaři.

Příprava na stárnutí je multidisciplinární problém. Připravovat se na své vlastní stáří znamená přijímat nové informace a impulsy, shromažďovat vědomosti o zdravém stárnutí

a to vše pak umět zužitkovat v úpravě životního stylu. Z časového hlediska by příprava na stárnutí měla probíhat ve čtyřech rovinách:

- **Dlouhodobá příprava** – probíhá po celý život. Zahrnuje nejen přípravu na zdravý způsob života, ale i výchovu ke kladným postojům ke stárnutí i ke starší generaci.
- **Přelad'ovací příprava** – probíhá ve věku 40 – 60 let. Jejím těžištěm jsou zdravotnická opatření a psychologická příprava zaměřená na prevenci předčasného stárnutí.
- **Krátkodobá příprava na stárnutí** – začíná přibližně 5 let před dosažením důchodového věku a zaměřuje se zejména na zabezpečení života po stránce materiální a na optimalizaci vstupu do důchodu.
- **Aktuální příprava** – výchova k optimálnímu a smysluplnému využití volného času ve stáří, k aktivitě a k využití potenciálu člověka vyššího věku (Mühlpachr, 2004).

Vlastní příprava na stárnutí je podle jejího zaměření členěna na přípravu zdravotnickou, psychologickou a sociální.

Zdravotnická příprava je založena na screeningovém vyšetření lidí středního věku se zaměřením na odhalení rizik kardiovaskulárních onemocnění, na včasnou diagnostiku nádorů, na chronická onemocnění dýchacích orgánů, pohybového aparátu apod. Důraz se klade na osvojení si zásad správného životního způsobu, především na racionální výživu, aktivní odpočinek, dostatek pohybových aktivit a redukci nebo eliminaci škodlivých návyků.

Psychologická příprava na stárnutí vychází ze zásad duševní hygieny a gerontopsychologie. Spočívá nejen v poskytování informací, ale i v účasti na různých aktivizačních programech. Ty jsou realizovány s cílem osvojit, prohloubit a aktivně využívat vše, co přidává léta k životu a zdraví k létům. Psychickou výkonnost člověka a jeho duševní zdraví negativně ovlivňují nemoci, jednostranná aktivita, izolace, stejně jako nesprávný postoj ke stárnutí a k úloze starších lidí ve společnosti. Opakované stavy frustrace, které toto věkové období často provázejí, mohou vést k upevňování takových

povahových vlastností jako je skleslost, lhostejnost a pasivita či agresivita, závislost a popudlivost.

Sociální příprava na stárnutí klade důraz na správnou optimalizaci práce v závislosti na věku, vzdělání, kvalifikaci a na zdravotním stavu seniora. Přejít z pracovní aktivity do důchodu by měl být plynulý a postupný. Předpokládá také úpravu pracovní doby a pracovní náplně. Sociální příprava zahrnuje také otázky bydlení, stravování a trávení volného času (Zavázalová, 2001; Petřková, 2004; Mühlpachr, 2004).

V souvislosti s krátkodobou přípravou na stáří Pacovský (1990) připomíná, že odchod do důchodu je psychicky náročné období, v němž člověk ztrácí dosavadní sociální postavení. Mnozí lidé se na penzijní dobu špatně adaptují. Hovoří se proto o důchodové krizi nebo o penzijní nemoci. Po ukončení ekonomické aktivity čeká seniora poměrně dlouhé období, které je žádoucí naplnit hodnotnou činností, novým programem a životní perspektivou. Stárnoucí člověk proto potřebuje před odchodem do důchodu především kvalitní informace o možnostech aktivního způsobu života. Pokud jde o další pracovní činnost, měla by být posuzována individuálně vzhledem k možnostem pracovníka a vzhledem k charakteru vykonávané pracovní činnosti. Stárnoucí člověk by měl také stabilizovat svůj zdravotní stav a neodkládat léčení různých potíží, na které dosud nebyl čas.

3 VZDĚLÁVACÍ PŘÍLEŽITOSTI PRO SENIORY

Kapitola mapuje vzdělávací příležitosti, které se seniorům nabízejí. Jde zejména o univerzity třetího věku, akademie třetího věku, kluby seniorů a různé vzdělávací aktivity a programy v domovech seniorů nebo ve veřejných knihovnách. Seznamuje také s informační gramotností.

„Generace starších není na odpočinku. Spolu s druhými i pro druhé se učí, objevuje, inovuje tak, aby nepředstavovala jenom objekt pro pomoc, ale také zdroj, který lze rozvinout ve službě druhým.“

(Charta práv a svobod starších lidí)

3.1 Univerzity třetího věku

Univerzity třetího věku (U3V) jako vzdělávací instituce se od svého vzniku zaměřily na zájmové vzdělávání. Už začátky působení první U3V v Toulouse (1973) se těšily pozornosti masmédií, a tak její zakladatel profesor práva Pierre Vellas měl dost prostoru prezentovat svou ideu.

Základním cílem U3V, od jejího vzniku jako instituce, bylo zlepšit kvalitu života lidí třetího věku prostřednictvím vzdělávacích programů.

U3V mohou působit jako samostatné složky univerzity (centra, instituce, školy), jiné se rozvinuly jako asociace mezi vysokými školami a zařízeními zodpovídajícími za péči o starší občany. Některé si založili místní správy – působí jako komunitní instituce, jiné pracují jako nezávislé instituce, občanská sdružení apod.

Obecně se může říci, že při **organizaci** práce U3V se setkávají **dva základní přístupy**, které se v současnosti obvykle kombinují:

I. přístup, který preferuje **intelektuální aktivitu** účastníků, zdůrazňuje zejména vysokoškolský charakter studijních aktivit, hlubokou individuální angažovanost

posluchačů ve studiu, účast na výzkumných pracech a hlubší svazky U3V s jednotlivými oblastmi činnosti „mateřské“ univerzity.

II. přístup představuje **tradiční „osvětový“ pohled** na funkci U3V a snaží se rozvíjet zejména masové akce s kompenzačními funkcemi, preferuje také formy výchovně – vzdělávací práce, které umožňují zahrnout velké počty posluchačů a organizovat činnost U3V ve formě široce přístupných forem výchovně – vzdělávací práce.

Tím, že U3V působí v rámci univerzit (vysokých škol) anebo s nimi spolupracují, mají možnost zaangažovat do své činnosti její intelektuální, lidský a administrativní potenciál. Mohou být schopné provést výzkum zaměřený na problémy seniorů jako osobité věkové skupiny a také spolupracovat s jinými institucemi a organizacemi, které pracují ve prospěch starších lidí.

U3V bývají organizované ve dvou až tříletých vzdělávacích cyklech. Během školního roku bývá průměrně 15 dvouhodinových přednášek (každé dva týdny během semestrů) s návazným seminářem. Studium U3V je součástí práce vysoké školy, proto jeho obsah, formy a metody práce jsou charakteristické principy platné pro vysokoškolské studium. Studijní obsah vychází z nejnovějších vědeckých poznatků a je podáván metodami, které vyžadují studijní aktivitu posluchačů (Bednaříková, 2006).

Obsah studia na U3V koresponduje s obsahovým zaměřením „mateřské“ vysoké školy, jejím odborným intelektuálním i prostorovým potenciálem. U3V při velkých univerzitách nabízí bohatý rozsah kurzů na jednotlivých fakultách, resp. katedrách.

První ročník (jeden až dva semestry) má studium široký tematický záběr charakteru úvodních přednášek k později organizovaným odborným kurzům v dalších ročnících, nebo témata nejčastěji žádaná posluchači třetího věku.

Formy hodnocení vědomostí studentů U3V určuje statut dané U3V, často bývá použitý na konci semestru závěrečný test. Třetí ročník bývá specializovaný na určitou oblast a do forem a metod vzdělávání se zařazuje více prvků náročnějších na samostatnou vědecko – výzkumnou práci studentů.

Aktivita posluchačů se neomezuje jen na studium, účast a činnost v různých formách výchovně – vzdělávací práce. Příležitostné a doplňující zaujetí mají většinou charakter přátelských setkání, které umožní posluchačům blíže se seznámit, navazovat přátelství, pomáhat si ve studijních otázkách. Posluchači U3V mají právo využívat služby knihoven univerzity a zúčastňovat se odborných a uměleckých aktivit univerzity, na které jsou studenti veřejně zvaní (Čornaničová, 1998; Bednaříková, 2006).

V Čechách a na Slovensku rozšířený typ U3V je možno charakterizovat ve více rovinách, a to jako:

- jeden z článků sítě institucí a zařízení sloužících starším lidem, které mají zabezpečovat starším lidem právo na vzdělání,
- instituci působící při nejvyšších stupních výchovně – vzdělávací soustavy,
- při vysoké škole, která má starší lidi nejen vzdělávat, ale provádět i výzkum a spolupracovat s jinými institucemi ve prospěch starších lidí,
- specifickou instituci, přitahující seniory s rozvinutými vzdělávacími potřebami, kteří touží a jsou schopni studovat odbornou problematiku na úrovni a způsobem charakteristickým pro práci vysoké školy,
- instituci, která nejen učí jak žít v třetím věku, ale současně vytváří podmínky pro činnostní životní orientaci, prostor pro intelektuální a společenskou realizaci a afiliaci starších lidí,
- instituci, která zvyšuje zájem společnosti i vědy o problematiku třetího věku a sama participuje na hlubším poznávání této věkové skupiny obyvatelstva a přispívá k rozšiřování těchto poznatků jako i k formování nového vztahu společnosti ke starším lidem (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004).

V příloze č. 5 diplomové práce je přiložen adresář členů Asociace Univerzit třetího věku České republiky.

3.2 Akademie třetího věku

Akademie třetího věku (ATV) začaly v bývalém Československu vznikat v 80. letech se záměrem naplnit cíle závěrů Světového shromáždění o stárnutí v roce 1982 ve Vídni. Vznikaly z iniciativy a ve spolupráci s místními gerontologickými a geriatrickými pracovišti. ATV považujeme za vzdělávací programy s velkou perspektivou, které by mohly představovat vzdělávací možnost dostupnou v každém okresním městě, resp. v městě se středním školstvím.

ATV můžeme považovat za středně náročnou formu zájmových vzdělávacích aktivit pro seniory. Institucionálně mají relativně pevně uspořádanou formu vzdělávání. Představují vzdělávací cykly obvykle s jednosemestrálním nebo i vícesemestrálním trváním. Název akademie třetího věku by měl být tedy vyhrazený pro cykly přednášek, diskusí a seminářů, které zahrnují nejméně deset společných střetnutí v určených intervalech, například dvoutýdenních.

Vzdělávací obsah ATV se přizpůsobuje místním potřebám, možnostem a podmínkám a současně vychází vstříc skupinovému zájmu účastníků. Obsahové zaměření vzdělávacích cyklů mívá několik základních linií:

- výrazná **medicínsko – gerontologická orientace**, zaměřená na poznatky podporující zdravé stárnutí, zdravou životosprávu a předcházení chorobám, organizaci pohybového režimu důchodců, péči v domácím prostředí apod.
- velký význam nabývá **občansko – sociální vzdělávání** důchodců, které iniciují zejména seniorské společenské organizace, s cílem podporovat porozumění důchodců probíhajícím sociálním změnám a aktivní zapojení se do nich,
- oblíbené tematické okruhy představují společenskovední cykly jako **kultura, historie, literatura, umění, ekologie** apod.
- „**hobby – aktivity**“ ve stáří mohou představovat vhodné vzdělávací téma pro jednotlivé zájmové skupiny důchodců, např. ošetřování květin v bytě, zahradničení, filatelistiku, numizmatiku, heraldiku apod.

- „**příprava na starší věk**“ může představovat samostatný cyklus určený nejmladší věkové skupině důchodců,
- cvičení, **rekondiční cvičení a jóga** pro starší mohou představovat samostatný pohybově – výchovný vzdělávací cyklus.

Organickou součástí programu ATV jsou rekreačně – sportovní a vycházkově – přátelská setkání. Umožňují účastníkům realizovat různé formy doplňujících aktivit, rozvinout nová přátelství a jiné.

Výuka ATV by měla mít výrazné črty zájmového vzdělávání, co se týká obsahu, forem i metod práce. Účastníci ATV by měli tvořit uzavřenou skupinu. Doporučuje se proto jistý stupeň formalizace ve všech etapách vzdělávací práce ATV: přihlášení se na studium, slavnostní otevření studia, evidence účasti, ukončení studia a potvrzení (diplom) o absolvování kurzu (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004; Bednaříková, 2006).

3.3 Kluby seniorů

Kluby seniorů jsou u nás nejrozšířenějším typem institucionalizovaného sdružování seniorů. Široce se rozšířily v sedmdesátých letech. Nejčastěji jsou organizovány místně (lokálně, komunitně) a podnikově (bývalí zaměstnanci jistého podniku, organizace). Místně organizované kluby seniorů zřizuje místní správa.

Kluby seniorů (kluby aktivního stáří) se zaměřují na organizování široce chápané zájmové činnosti důchodců. Klubová činnost se zaměřuje na:

- společné návštěvy kulturních akcí,
- kulturně – tvořivé aktivity, např. nacvičování scének a lidových zvyků,
- vzdělávací aktivity,
- besedy s lékařem,

- výstavky ručních prací,
- poznávací zájezdy a exkurze,
- sportovně – rekreační aktivity,
- společné vycházky,
- oslavy kulatých narozenin svých členů a jiné.

Vzdělávací akce bývají převážně jednorázové, realizované formou přednášek s besedami. Méně časté jsou cyklické formy vzdělávání, které by měly v průběhu několika týdnů nebo měsíců poskytnout informace a vědomosti k naléhavým problémům na praktické uplatnění (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004; Bednaříková, 2006).

3.4 Elderhostel

Elderhostle vznikly jako speciální vzdělávací nabídky univerzit a jejich součástí (nejčastěji colleges) pro seniory ve Spojených státech amerických (USA). Elderhostel kombinuje cestování s intelektuální aktivitou. Fungují od roku 1975 a rychle se rozšířily na vysokých školách po USA a Kanadě. Od roku 1977 je Elderhostel registrovaný jako nezisková společnost. V České republice se tento typ vzdělávání vyskytuje jen ojediněle.

Elderhostel mají téměř jednotnou formu. Hostitelská univerzita připraví učební program Elderhostel, který se skládá z více kurzů, které trvají jeden týden. Každý kurz se skládá ze třech tematických částí a každá část má denně 1 + 1,5 hodiny výuky. Účastníci se mohou zapsat do jednoho, dvou nebo do všech tří částí, podle svého zájmu a kondice. Po skončení kurzu se účastníci mohou zúčastnit dalšího týdenního Elderhostel kurzu na stejné univerzitě nebo mohou odcestovat na jinou univerzitu a navštěvovat jeho Elderhostel program.

Charakteristika Elderhostel učebních programů:

- musí být intelektuálně podnětné, musí mít vysokou odborně – vzdělávací úroveň,
- nesmí být vypracované speciálně pro starší s cílem učit jak být starším, ale lektoři přitom musí brát v úvahu fyziologickou situaci starších (zrak, sluch, pohyb) a přizpůsobit jí výuku.

Podobu jednosemestrálního letního studia vybraných předmětových kurzů na vysoké škole mají specializovaná seniorská studia nazývaná Sommersemester na vysokých školách v Německu. Jednotlivé univerzity každoročně vydávají samostatné programy těchto studií, ve kterých se zájemci přihlašují na jednotlivé kurzy a sestavují tak svůj individuální studijní plán pro daný letní semestr seniorského studia (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004; Bednaříková, 2006).

3.5 Tréninky paměti

V rozličných typech vzdělávacích institucí může být realizovaný vzdělávací cyklus zaměřený na cvičení paměti ve vyšším věku. Teorie a metodika těchto vzdělávacích cyklů známých jako tréninky paměti bývá podrobněji rozpracovaná na tři cílové skupiny:

- I. pro seniory usilující o udržení soběstačnosti, autonomie, integrace a komunikace potřebné pro kvalitní život ve stáří,
- II. pro seniory s výrazněji se projevujícími těžkostmi a poruchami paměti,
- III. pro vedoucí výcvikových skupin, ať už z řad dobrovolných lektorů – seniorů nebo sociálních pracovníků v domovech pro seniory.

Znamé rozpracované typy cvičení paměti seniorů mají především preventivní a stimulační úlohu podpory paměťových funkcí při subjektivních pocitech nespokojenosti seniorů s pamětí. V případě, že se vyšetřením potvrdí porucha paměti, je potřebné orientovat seniora na speciální tréninky paměti zaměřené na revitalizaci paměti či na jiné typy edukačních aktivit se seniory s poruchami paměti (Čornaničová, 1998; Bednaříková, 2006).

3.6 Vzdělávací aktivity veřejných knihoven

Veřejné knihovny jsou přirozenou oporou vzdělávacích aktivit v místě svého působení. Kromě toho knihovny připravují také vlastní vzdělávací programy. Většina těchto programů knihoven má mezigenerační charakter, ale organizují i programy pro seniory. Knihovny ve spolupráci se seniory vytváří různé typy seniorsky specializovaných programů jako jsou:

- seniorské diskusní kluby,
- oddělení knih pro starší seniory obsahující knihy s větším typem písma, s menším rozsahem, jednodušší kompoziční a obsahovou strukturou a s ucelenými příběhy,
- rozšířené služby pro imobilní a jinak nesoběstačné seniory s donáškou knih do domu, s hlasitým čtením doma nebo v pečovatelských zařízeních,
- aktivity zaměřené na dobrovolnou péči starších čtenářů o děti v knihovnách, zejména děti s klíčem na krku, kterým pomáhají při přípravě domácích úkolů v knihovně,
- programy dobrovolných seniorských aktivit v knihovnách na různých úsecích práce knihovny,
- vytvoření SENIORNETu, nejen jako samotné sítě, ale také jako učícího centra, kde senioři mohou získat znalosti a schopnosti v tom, jak využívat moderní výpočetní techniku a informační zdroje (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004; Bednaříková, 2006).

V současnosti veřejné knihovny nabízí kurzy počítačové gramotnosti. Tyto kurzy probíhají nejčastěji ve čtyřech lekcích po třech vyučovacích hodinách, aby si účastníci mohli lépe zafixovat získané dovednosti. První dvě lekce jsou věnovány seznámení s počítačem, funkcí klávesnice a myši a práci v textovém editoru. Třetí a čtvrtá lekce seznámí zájemce s prací na internetu a používáním elektronické pošty. Tyto kurzy jsou seniory hojně navštěvovány.

3.7 Adaptačně – vzdělávací programy v domovech pro seniory

Přechod seniora do pobytových zařízení pro seniory je vždy zátěžovou situací. Změna způsobu života, kterou představuje příchod do domova, vyžaduje velkou dávku schopnosti adaptovat se. Výzkumy ukazují, že každý člověk projevuje v prvních čtyřech až šesti týdnech pobytu v domově seniorů negativní adaptaci, část seniorů má špatnou adaptaci až do 3 – 4 měsíců a část až do konce prvního roku pobytu v zařízení. Adaptace každého nového obyvatele domova seniorů probíhá odlišně a vyžaduje individuální a soustavný přístup, pozorování a ovlivňování ze strany pracovníků domova.

Vlastní adaptace seniora na pobyt v domově seniorů probíhá ve třech fázích:

I. fáze očekávání, představuje časové období od rozhodnutí a podání žádosti do domova seniorů po nástup do domova.

II. fáze vlastní adaptace, nastupuje těsně po přijetí do domova seniorů a trvá v průměru šest měsíců.

III. fáze doznívající stresové reakce.

První dvě fáze jsou poznamenány probíhající stresovou reakcí s možnými komplikacemi od orgánové až po psychickou dekompenzaci. V těchto fázích může být vážně ohroženo zdraví a život jednotlivce. Nástup těchto komplikací představuje klinický obraz pro stáří specifického adaptačního selhání nazývaného geriatrický maladaptivní syndrom.

Třetí fáze v psychosociální sféře přechází do akceptace pobytu v domově seniorů s projevy aktivně a pozitivně laděné adaptace (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004).

Při nepříznivém vývinu může sice také nastat překonání adaptačního stresu v prvních šesti měsících pobytu v domovech seniorů, ale s přechodem do rezignace se sociální dezintegrací osobnosti, s poruchami psychiky, suicidálními tendencemi a s orgánovou dekompenzací, což je možno považovat jen za jinou, protražovanou formu adaptačního selhání. Vyvrcholením adaptační krize ve druhé fázi adaptace jako i v protražované adaptačního selhání je celkové selhání organismu, smrt.

V první etapě po příchodu nového obyvatele do domova spočívá práce pracovníků v předcházení pasivního až depresivního postoje k životu a možná i v prevenci geriatrického maladaptčního syndromu. Diferencovaný přístup pracovníka k novým obyvatelům domova musí vycházet z poznání jejich povahových vlastností, životních návyků a zájmů.

Pracovník musí svým profesionálním přístupem a ve spolupráci s psychiatrem rozeznat, kde může svým odborným konáním dosáhnout určité nápravy, kde jde o poruchu chování a kdy jde o stavy provázející jiné onemocnění, resp. pacient patří do psychiatrické péče. V prvním případě se zaměří na korekci, příp. změnu a potlačení nežádoucích, negativních postojů a jejich nahrazování takovými, které pomáhají při navazování a udržování dobrých mezilidských interakcí.

V zařízeních sociální péče pro seniory se realizují i rozličné edukačně – aktivizační a edukačně – rehabilitační programy. Pro každého nově přijatého obyvatele domova seniorů by měl být vypracovaný a realizovaný individuální adaptačně – vzdělávací program.

Po úspěšném zvládnutí adaptačního období na život v daném zařízení sehraává významnou úlohu zapojení nového obyvatele do aktivizačního volnočasového vzdělávacího programu v domově. Úlohou tohoto programu je udržovat nebo i rehabilitovat seberealizační možnosti seniora co nejdéle.

Komplexní edukačně – aktivizační a edukačně – rehabilitační programy vycházejí:

- z chápání aktivizující funkce péče i o nesoběstačného seniora,
- z celostního chápání osobnosti každého člověka.

Senior není jen sumou chorob a omezení, protože u každého je vždy zachovaný určitý podíl zdraví a schopností. Edukační programy využívají zachované stránky osobnosti a na nich stavějí. Edukační programy jsou zaměřené na stimulaci zájmové sféry, emotivního prožívání a sociálních kontaktů (překonávání pocitu osamělosti, zbytečnosti,

vyrovnávání se s vlastními chorobami) jakož i na optimální zachování důstojné lidské existence stárnoucího člověka.

Pracovník vytváří prostor pro zájmové aktivity obyvatelů zařízení a pomáhá při jejich zabezpečování a provádění. Vytváření klubových prostor, malých dílen, místností pro přednášky, čítárny, knihovny, televizní místnosti, tělocvičny apod. umožní realizovat specifické edukačně – aktivizační a edukačně – rehabilitační programy. Cílem snah pracovníků je dosáhnout, aby samotní obyvatelé domova převzali vedení zájmových aktivit a aby vytvořili svépomocné skupiny s aktivními členy (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004).

Široce zaměřené rehabilitačně – edukační programy pro seniory představují tradiční součást léčby na geriatrických odděleních nemocnic, v geriatrických ambulancích a v domovech seniorů. Jsou přizpůsobené speciálním potřebám seniorů, u kterých se často kumulují více chorob.

Čornaničová (1998) uvádí, že **komplexní rehabilitačně – edukační program pro seniory je zaměřen na pět oblastí činnosti:**

- jógoterapie, obsahuje také dýchací a relaxační cvičení, které se mohou aplikovat při diagnózách cvičících,
- muzikoterapie používá vhodnou relaxační hudbu při cvičení, ale i s aktivním zpěvem, tancem a vibracemi jako i poslech hudby různého zaměření,
- ergoterapie, cílená, fyzická, psychická i umělecká činnost, jako jsou ruční práce, malování, paličkování apod.
- ekoterapie, zdravotní procházky, turistika, poznávání přírody, sběr léčivých rostlin, kulturně – poznávací činnost apod.
- psychoterapie, co nejúžší poznávání a kontakt se seniory, vytváření vzájemné interakce, vytváření zájmových kroužků, poznávání sama sebe při různých společných i individuálních akcích.

Komplexní rehabilitačně – edukační program pro seniory má za cíl naučit tzv. **5 x RE** (název cíle jako pomůcka pro zapamatování):

I. Respirace, nácvik správného dýchání.

II. Relaxace, nácvik postupného nervosvalového uvolnění.

III. Regenerace, nácvik jógových, relaxačních a dýchacích cvičení v koordinaci s dýcháním.

IV. Revitalizace, podporování aktivity a vitality pomocí hudby, zpěvu, tance a různých vibračních a dýchacích technik.

V. Redukce hmotnosti pomocí racionální, správné výživy a stravovací disciplíny udržet si přiměřenou fyzickou a psychickou kondici (Čornaničová in Petřková, Čornaničová, 2004).

Rehabilitační program pro seniory rovněž může zahrnovat magnetoterapii, elektroterapii, světelnou terapii, mechanoterapii – rotoped a léčebnou tělesnou výchovu individuální nebo skupinovou. Cílem fyzioterapie je posilovat dobré zdraví a pohodu seniora, předcházet nemocem a nesoběstačnosti, či je zmírňovat. Také pomáhá vést seniorům plnohodnotný a spokojený život.

3.8 Vzdělávání seniorů a moderní informační technologie

Společnost 21. století je označována jako společnost znalostní, rozhodujícím zdrojem bohatství v ní není kapitál, ale znalosti. Motorem znalostí společnosti jsou nové informační a komunikační technologie, zejména internet. Zároveň by měla být společnost 21. století podle materiálů OSN, společností pro každý věk, tzn. že i senioři by měli mít přístup ke znalostem. Lidé, kteří nemohou participovat ve světě informací, jsou totiž trvale znevýhodňováni. Odborníci poukazují v této souvislosti na vznik „propasti“ mezi lidmi, kteří si tyto nové technologie osvojili, a těmi, kteří tuto možnost nemají. Tímto handicapem jsou ohroženi právě starší lidé.

Jevy jako telekomunikace, internet, multimédia a počítače ovlivňují stále více nejen svět práce, ale i všední život. Jako příklad můžeme uvést elektronickou poštu, elektronické vedení bankovních účtů, elektronické nákupy či učení. Pro realizátory vzdělávacích aktivit pro seniory tak vyvstává nový úkol naučit i starší generaci ovládat počítač a další komunikační technologie a umožnit jí získat počítačovou nebo také e-gramotnost (Petřková, 2004).

„Informační gramotnost je schopnost jedince rozeznat, kdy a k čemu potřebuje informace, jak je má vyhledávat, porovnávat, hodnotit a efektivně využívat. Tato gramotnost nesmí být pasivní, tj. nelze ji omezit na požadavek, že někdo jiný musí informace poskytnout, abychom byli ochotni jednat. Informační gramotnost není evidentní a většina lidí si ji jako problém a potřebu ani neuvědomuje. Její nedostatek se však rychle projeví tam, kde se rozhoduje bez informací a analýz, např. na základě povrchních doporučení, bombastické reklamy nebo nepodložených slibů. Vysoká informační gramotnost vyúsťuje v umění učit se po celý život“ (Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2003, s. 20).

Palán (2002) definuje informační gramotnost jako soubor základních znalostí a dovedností, které umožňují používat informační a komunikační technologie. Patří sem:

- schopnost používat počítač a jeho základní periferie jako pracovní nástroj s použitím aplikačního programového vybavení,
- schopnost vytvořit multimediální dokument (tj. dokument, v němž je spojen textový, statický či pohyblivý grafický a zvukový záznam),
- schopnost používat počítač v rámci sítě (e-mail, web),
- schopnost orientovat se ve vlastním počítačovém systému (práce s operačním systémem, se soubory apod.),
- schopnost vyhledávat a filtrovat informace.

Lze vyčlenit podmínky, jejichž vytvoření facilituje proces osvojování základní počítačové gramotnosti. Je třeba především:

- motivovat seniory k tomu, aby se zajímali o způsob využívání a možnost uplatnění různých komunikačních systémů,
- vysvětlovat jim význam nových technologií a jejich přínos pro kvalitu života v seniorském věku,
- pomáhat seniorů překonávat bariéry vůči novým informačním technologiím, odstranit jejich strach,
- podporovat je v tom, aby se naučili, jak s novými komunikačními technologiemi zacházet, jak je užívat,
- umožnit jim tyto nové dovednosti udržovat a posilovat (Petřková, 2004).

V našich podmínkách byla průkopníkem ve vzdělávacích aktivitách zaměřených na nové informační technologie Univerzita 3. věku při Vysoké škole ekonomické v Praze. Podle svých možností je realizují i akademie 3. věku, kluby seniorů či různá občanská sdružení a městské knihovny.

Objevují se i ucelené vzdělávací programy pro seniory na internetu, které poskytují rady, jak zvládat proces stárnutí, nejčastější onemocnění a problémy stáří, informace o Alzheimerově chorobě a sociální servis pro seniory a jejich rodiny.

Ti starší lidé, kteří překonali své obavy a strach, se přesvědčují o tom, že nové informační technologie nepředstavují nebezpečí, ale pomoc při získávání informací a při řešení různých životních situací.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část je zaměřena na průzkum pomocí dotazníků, jehož cílem je zjistit postoje seniorů k celoživotnímu vzdělávání a jejich zkušenosti s tímto vzděláváním.

4 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA PRŮZKUMU

Kapitola se zabývá popisem metody sběru dat, organizací a vzorkem průzkumu. Jsou zde uvedeny i výsledky s grafickým zpracováním a shrnutí výsledků průzkumu.

Inspirací k volbě tématu průzkumu byly statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, ze kterých vyplývá, že k 31. lednu 2013 bylo bez práce 585 809 lidí. Oproti loňskému lednu přibýlo 51 720 nezaměstnaných. Podíl nezaměstnaných osob tak dosáhl 9 %.

Mezi dlouhodobě nezaměstnanými převažují osoby nad 50 let, osoby se zdravotním postižením a ženy. Bez práce bylo na konci ledna 2013 kolem 47 % žen a 11 % osob se zdravotním postižením. Úřady práce evidovali k 31. lednu 2013 celkem 33 794 volných pracovních míst. Na jedno volné pracovní místo tak nyní připadá průměrně 17,3 uchazeče (dostupné na World Wide Web: <http://www.mpsv.cz/cs/14557/>, cit. 13.2.2013).

Statistické prognózy přináší informace o tom, že se i nadále bude míra nezaměstnanosti zvyšovat a ohroženými osobami budou zejména lidé starší 50 let. Z tohoto důvodu se zvyšuje potřeba celoživotního vzdělávání u těchto osob.

4.1 Cíle průzkumu

Před samotným průzkumem jsme si stanovili hlavní cíl, dílčí cíle a k nim jsme zpracovali problémové otázky, na které bychom chtěli tímto průzkumem odpovědět.

Hlavním cílem průzkumu bylo zjistit, jaká je účast seniorů na celoživotním vzdělávání.

Dílčím cílem bylo zjistit:

- jaké činnosti seniori vykonávají ve svém volném čase.
- zda se v posledních dvanácti měsících seniori zúčastnili nějaké vzdělávací aktivity a zda seniori plánují zahájit nějaké studium.
- zájem a názory seniorů na vzdělávání osob seniorského věku v souvislosti s prodlužováním věku odchodu do důchodu.

Dílčím cílem bylo zjistit, **jaké činnosti seniori vykonávají ve svém volném čase**. Domnívali jsme se na základě odborné literatury (Bočková, 2002; Mühlpachr, 2004), že většina seniorů aktivně tráví svůj volný čas. U osob seniorského věku je vzdělávání spíše zaměřeno na neustálé rozvíjení osobnosti člověka prostřednictvím umění, kultury, pohybové výchovy, pěstováním koníčků... v oblasti volnočasových aktivit. Vzdělávání přispívá zejména k rozvoji zájmů starších lidí, podporuje jejich aktivitu a kultivuje jejich využívání volného času.

Výzkumné zprávy (Petřková, Čornaničová, 2004) přináší informace o tom, že seniori mají neustále zájem o nové poznatky a další vzdělávání. Vzdělávání je ovlivňováno zájmy a zálibami seniorů, důležitá je rovněž jejich motivace a potřeba rozvíjet se. Roli hraje i jejich dosažené vzdělání, pracovní návyky, zdravotní stav a dostupnost vzdělávání.

Dalším cílem bylo zjistit, zda se **seniori v posledních dvanácti měsících zúčastnili nějaké vzdělávací aktivity a zda plánují zahájit nějaké studium**. Očekávali jsme, že seniori se budou více účastnit zejména neformálního a informálního vzdělávání než formálního vzdělávání, které probíhá ve vzdělávacích institucích. Neformální vzdělávání organizují

různé kluby, kulturní zařízení apod. Informální vzdělávání probíhá z každodenních zkušeností a z kontaktů s jinými lidmi (Palán, 2002).

Seniorům jsou nabízeny různé vzdělávací příležitosti. Jde zejména o univerzity třetího věku, akademie třetího věku, kluby seniorů a různé vzdělávací aktivity a programy v domovech seniorů nebo ve veřejných knihovnách (Bednaříková, 2006). Důležitým úkolem v současné době je naučit seniory ovládat počítač a další komunikační technologie a umožnit jim tak získat informační gramotnost.

Rovněž jsme chtěli zjistit **zájem a názory seniorů na vzdělávání osob seniorského věku v souvislosti s prodlužováním věku odchodu do důchodu**. Statistiky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR uvádí, že v České republice je bez práce přibližně čtvrtina lidí starších 50 let. Zhruba třetina lidí pociťuje okolo 50. roku života dramatické zhoršení zdravotního stavu. Společně s nedostatečnou kvalifikací a někdy i nechutí učit se nové věci se jedná o nejčastější příčiny, proč se řada obyvatel starších 50 let ocitne bez zaměstnání. V souvislosti s prodlužujícím se věkem odchodu do důchodu se jedná o velmi tíživou životní situaci. Jednou z forem pomoci jsou projekty zaměřené na vzdělávání a rekvalifikaci. Otázkou zůstává, zda osoby seniorského věku mají zájem se těchto projektů účastnit a zda je považují za smysluplné. Na tuto otázku jsme se pokusili dotazníkovým šetřením nalézt odpověď.

4.2 Metoda průzkumu

Jako metoda průzkumu byl zvolen dotazník, neboť „dotazník je nástrojem především kvantitativně orientovaného výzkumu. Je to formulář určený respondentovi a obsahující otázky a varianty odpovědí nebo vymezující místo na spontánní odpověď. Umožňuje u reprezentativního souboru poměrně snadnou kontrolu reprezentativity a rychlé zpracování dat“ (Jandourek, 2001, s. 66).

Dotazník umožňuje respondentům odpovídat anonymně a nedochází tak k nežádoucímu ovlivnění působením osoby tazatele. Výhodou pro respondenty je, že si sami určí dobu, která jim vyhovuje pro zodpovězení otázek (Surynek, 2001). Důležitou roli také hraje anonymita při vyplňování dotazníků a ujistění, že veškeré vyplněné údaje budou použity jen pro účely průzkumu. Respondenty to vede k pravdivému a otevřenému odpovídání. Dotazník umožňuje poměrně snadnou kontrolu a rychlé zpracování dat. Dotazník se skládá z dotazníkových položek. Každá položka je složená z části otázkové a odpovědní.

Dotazník této diplomové práce, jehož plné znění je součástí přílohy č. 6, obsahuje čtyřicet, převážně uzavřených otázek. Ve 26 otázkách je respondentům nabídnuta možnost otevřené odpovědi. Dotazník působí rozsáhlým dojmem, protože byl určen pro respondenty seniorského věku, u kterých předpokládáme zhoršený zrak a proto jsme zvolili v textu velikost písma 14. V otázkách č. 17 až 22 a v otázce č. 27, 32 a 33 jsme zdůraznili část textu podtržením, aby otázka byla pro respondenty přehlednější.

V úvodní části dotazníku se respondentům představujeme, seznamujeme je s účelem průzkumu a s použitím získaných závěrů. Ujišťujeme je rovněž o anonymitě a žádáme o pravdivé vyplnění dotazníku. Důležité je zde uvedení způsobu označení odpovědi zakroužkováním. Respondenty upozorňujeme, že u některých otázek je možné zakroužkovat více odpovědí anebo je zde prostor pro vyjádření jejich názorů a zkušeností. Na závěr respondentům děkujeme za čas, který věnovali vyplňování dotazníku a za jejich názory. V případě, že by respondenti měli zájem o výsledky dotazníkového šetření, jsme uvedli kontaktní e-mail.

Vlastní část dotazníku se skládá z otázek a odpovědí. Otázky jsou zvýrazněny tučně a mezi

jednotlivými odpověďmi jsou mezery pro snadnější orientaci. U otázek, kde respondenti mohou uvést více odpovědí, jsou na to upozorněni v závorce. V otevřených otázkách mají respondenti dostatečný prostor na odpověď anebo se v případě rozsáhlejší odpovědi mohou vyjádřit i na zadní stranu dotazníku.

4.3 Organizace a vzorek průzkumu

Průzkum byl proveden během října a listopadu 2012. Dotazník byl určen respondentům v seniorském věku, kteří dosáhli věkové hranice 60 let a více.

Oslovili jsme 80 seniorů s dotazem, zda se chtějí na průzkumu podílet, ale 25 z nich odmítlo. Celkový počet respondentů, který se zúčastnil průzkumu byl nakonec 55. Celkem jsme rozdali 55 dotazníků a z toho se nám vrátilo 50 dotazníků.

Větší část dotazníků (40) byla předána respondentům žijícím v domácím prostředí a menší skupinu (15) tvořili respondenti pobývající ve zdravotnickém zařízení nebo v zařízení služeb sociální péče (nemocnice, domov pro seniory, domov s pečovatelskou službou). Průzkum byl prováděn ve městě i na vesnici.

Jednotlivé dotazníky jsme respondentům předávali osobně s ústním vysvětlením cíle našeho průzkumu a nechali jsme jim týden na vyplnění dotazníku. Po uplynutí této doby jsme dotazníky od respondentů osobně přebrali. Byla jim nabídnuta pomoc při vyplňování dotazníků, ale o tuto pomoc mělo zájem jen minimum respondentů.

Výsledky průzkumu jsou zpracovány do tabulek četností. Pro názornost a přehlednost jsme vytvořili z těchto dat grafy k jednotlivým položkám v dotazníku. Údaje získané z volných odpovědí respondentů jsou shrnuty do slovního komentáře k příslušné položce. Tabulky četností a grafy jsou uvedeny v závěru diplomové práce.

5 ANALÝZA VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU

V analýze výsledků průzkumu jsou prezentovány údaje o respondentech. Zjišťujeme, jaké mají zkušenosti s celoživotním vzděláváním a rovněž zde vyjadřují své názory na další vzdělávání seniorů.

5.1 Základní údaje o respondentech

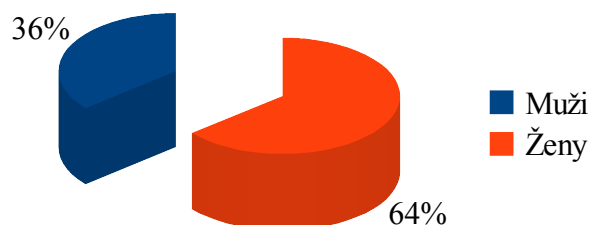
Šetření bylo provedeno u respondentů seniorského věku, kteří dosáhli 60 let a více. Tato věková hranice byla zvolena podle klasifikace Světové zdravotnické organizace, která uvádí počátek raného stáří od 60 let. Tutéž hranici zmiňuje i Příhoda a počínající stáří označuje jako senescenci (Kozáková in Kozáková, Müller, 2006). Obecně se hranice stáří posouvá k věku 65 let v souvislosti s prodlužováním průměrného věku života a stárnutím populace, o čemž je zmiňováno v odborné literatuře (Mühlpachr, 2004).

Z dotazníků jsme zjistili **pohlaví** respondentů. Jak můžeme vidět v tabulce č. 1 a grafu č. 1, tak dotazníky vyplnilo 50 respondentů, z toho **36 % (18) mužů a 64 % (32) žen**. Převahu tvoří respondenti ženského pohlaví. Ženy byly ochotnější spolupracovat a zabývat se vyplňováním dotazníků. Rovněž projevíly větší zájem o problematiku a možné praktické využití získaných výsledků průzkumu. Výsledky šetření mohly být ovlivněny i tím, že ženy se dožívají vyššího věku než muži.

Tabulka č. 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví respondentů	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Muži	18	36%
Ženy	32	64%
CELKEM	50	100%

Graf č. 1: Pohlaví respondentů

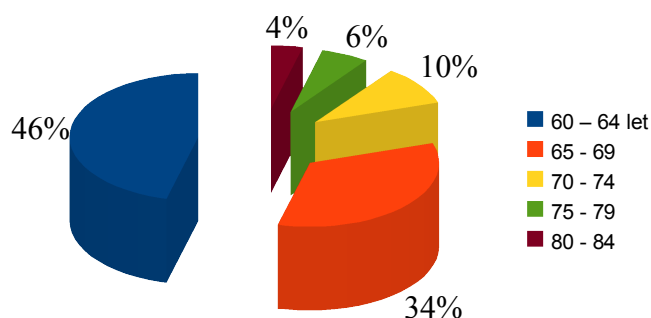

Také jsme zjišťovali **věk** a **rodinný stav** respondentů a odkud pocházejí. **46 % (23)** respondentů bylo ve věku **60 až 64 let**, **34 % (17)** bylo **starších 65 let** a zbytek v rozmezí od 70 do 89 let. Nejvíce respondentů (68 %, 34) uvedlo, že žijí v manželství, 22 % (11) je rozvedených a 6 % (3) ovdovělých. 74 % (37) respondentů pochází z města. Uvedené údaje jsou přehledně uspořádány do tabulky č. 2, 3, a 4 a grafů č. 2, 3 a 4.

Tabulka č. 2: Věk respondentů

Věk respondentů	Absolutní četnost	Četnost v procentech
60 – 64 let	23	46%
65 - 69	17	34%
70 - 74	5	10%
75 - 79	3	6%
80 - 84	2	4%
85 - 89	0	0%
90 a více	0	0%
CELKEM	50	100%

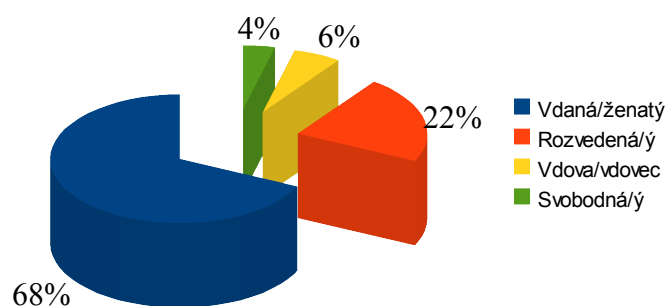
Graf č. 2: Věk respondentů

Tabulka č. 3: Rodinný stav respondentů

Rodinný stav respondentů	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Vdaná/ženatý	34	68%
Rozvedená/ý	11	22%
Vdova/vdovec	3	6%
Svobodná/ý	2	4%
Jiný stav	0	0%
CELKEM	50	100%

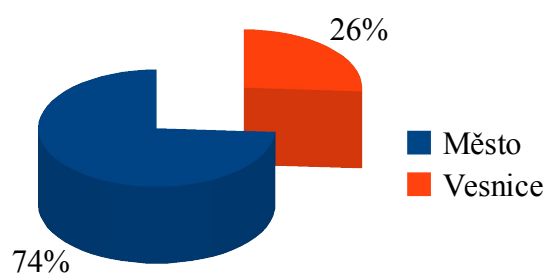
Graf č. 3: Rodinný stav respondentů

Tabulka č. 4: Místo původu respondentů

Místo původu respondentů	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Město	37	74%
Vesnice	13	26%
CELKEM	50	100%

Graf č. 4: Místo původu respondentů

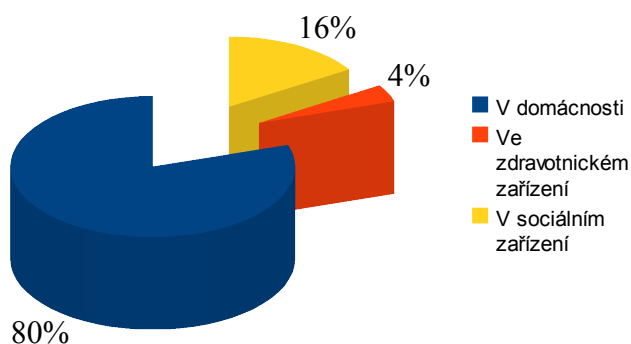
Osloveni byli lidé pobývající v domácím prostředí, v domově pro seniory, domově s pečovatelskou službou a v nemocnici. Původně jsme oslovili pouze osoby pobývající v domácnosti, ale část respondentů se po obdržení dotazníků kvůli svému horšímu zdravotnímu stavu ocitla v nemocnici anebo v sociálním zařízení.

Tabulka č. 5 a graf č. 5 ukazují, že **většina respondentů (80 %, 40)** žije ve své **domácnosti**. **20 % (10)** respondentů odpovědělo, že jsou **uživateli domova pro seniory, domova s pečovatelskou službou** nebo pobývají dlouhodobě v **nemocnici**.

Tabulka č. 5: Současný pobyt respondentů

Pobyt respondentů	Absolutní četnost	Četnost v procentech
V domácnosti	40	80%
Ve zdravotnickém zařízení	2	4%
V sociálním zařízení	8	16%
CELKEM	50	100%

Graf č. 5: Současný pobyt respondentů

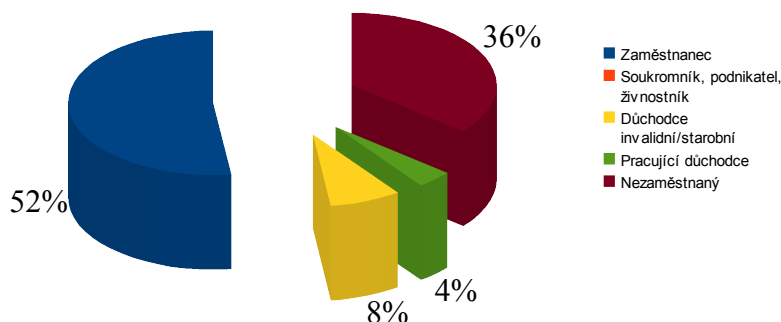

Zajímalo nás současné ekonomické postavení respondentů. **52 % (26)** respondentů uvedlo, že jsou **zaměstnanci**, **36 % (18)** respondentů je **nezaměstnaných** a **4 % (2)** respondentů jsou **pracující důchodci**. Četnosti můžeme vidět v tabulce a grafu č. 6.

Tabulka č. 6: Současné ekonomické postavení respondentů

Současné ekonomické postavení	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Zaměstnanec	26	52%
Soukromník, podnikatel, živnostník	0	0%
Důchodce invalidní/starobní	4	8%
Pracující důchodce	2	4%
Nezaměstnaný	18	36%
CELKEM	50	100%

Graf č. 6: Současné ekonomické postavení respondentů

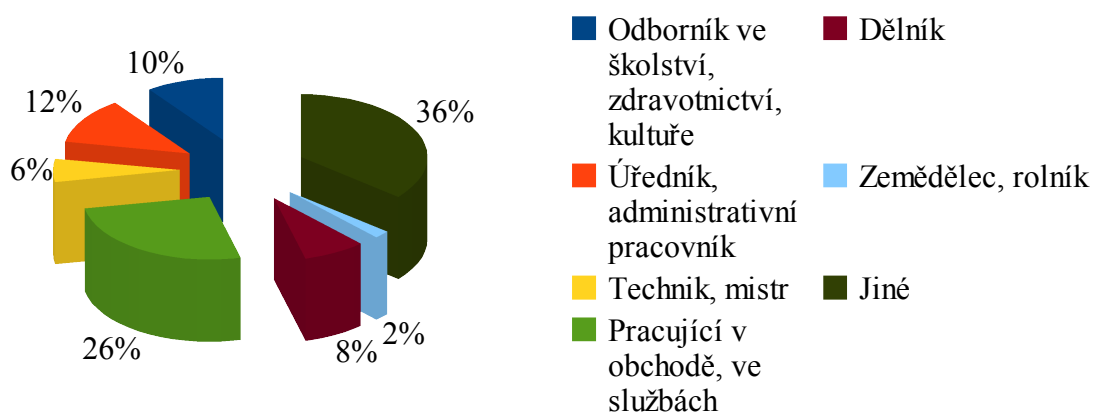

26 % (13) respondentů uvedlo, že pracuje v **obchodě a ve službách**. 12 % (6) respondentů působí v **administrativní oblasti** nebo jako úředník, 10 % (5) respondentů jsou odborníky ve **školství** nebo **zdravotnictví**. 8 % (4) respondentů se zařadilo do kategorie dělník, 6 % (3) jako technik nebo mistr a 2% (1) respondentů pracují v zemědělství. 36 % (18) respondentů uvedlo, že nepatří mezi pracující (tabulka a graf č. 7).

Tabulka č. 7: Kategorie zaměstnání respondentů

Kategorie zaměstnání	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Řídící pracovník	0	0%
Odborný pracovník	0	0%
Odborník ve školství, zdravotnictví, kultuře	5	10%
Úředník, administrativní pracovník	6	12%
Technik, mistr	3	6%
Živnostník	0	0%
Podnikatel	0	0%
Pracující v obchodě, ve službách	13	26%
Dělník	4	8%
Zemědělec, rolník	1	2%
Jiné	18	36%
CELKEM	50	100%

Graf č. 7: Kategorie zaměstnání respondentů

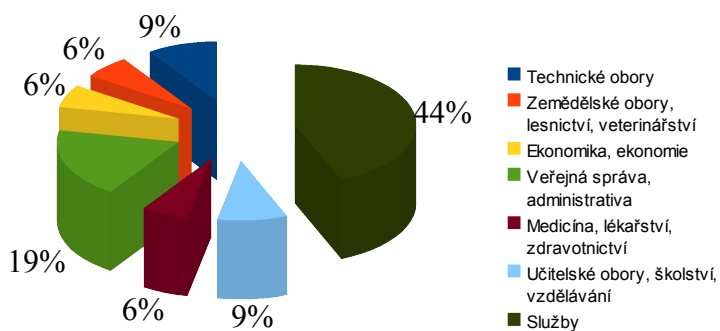

V tabulce č. 8 a grafu č. 8 můžeme vidět, že převážná část respondentů (**44 %, 14**) v současnosti působí ve **službách**. **19 % (6)** respondentů uvedlo jako oblast působení **veřejnou správu a administrativu**. 9 % (3) respondentů shodně označilo, že pracují v technických oborech nebo ve školství a vzdělávání. 6 % (2) respondentů pracuje v zemědělství, ekonomice a zdravotnictví.

Tabulka č. 8: Obor zaměstnání respondentů

Obor zaměstnání	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Technické obory	3	9%
Zemědělské obory, lesnictví, veterinářství	2	6%
Ekonomika, ekonomie	2	6%
Finance a bankovníctví	0	0%
Veřejná správa, administrativa	6	19%
Vojenství, policie, bezpečnost	0	0%
Právo, legislativa	0	0%
Medicína, lékařství, zdravotnictví	2	6%
Tělesná výchova, sport	0	0%
Učiteléské obory, školství, vzdělávání	3	9%
Přírodovědné obory	0	0%
Společenskovední a humanitní obory	0	0%
Umělecké obory	0	0%
Služby	14	44%
Jiný obor	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 8: Obor zaměstnání respondentů

Získané výsledky šetření v této části dotazníku prokázaly, že z respondentů starších 60 let je více než polovina pracujících. Převážná část respondentů působí ve službách, veřejné správě a administrativě, menší část z nich pracuje v technických oborech, školství, zdravotnictví a zemědělství.

5.2 Zkušenosti respondentů s celoživotním vzděláváním

Podle odborné literatury (Bočková, 2000; Palán, 2002; Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, 2003) je celoživotní vzdělávání realizováno formálním, neformálním a informálním vzděláváním.

Formální vzdělávání se získává ve vzdělávacích institucích, nejčastěji ve škole. Zahrnuje základní povinné vzdělávání, které je určeno celé populaci a dále do něho patří i středoškolské a vysokoškolské vzdělávání.

Neformální vzdělávání se realizuje mimo vzdělávací systém. Organizují je různé instituce, např. kulturní zařízení, kluby, nadace... Zahrnuje kurzy výuky práce s počítačem, rekvalifikační kurzy, zdravotní výchovu, kurzy výtvarného nebo sportovního zaměření apod.

Informální vzdělávání je proces získávání vědomostí, osvojování dovedností a postojů z každodenních zkušeností, z prostředí a z kontaktů s jinými lidmi. Probíhá v rodině, ve volném čase, v práci, při čtení knih, při sledování televize nebo poslechu rozhlasu, při návštěvě kin, divadel, výstav a při cestování.

V našem průzkumu jsme předpokládali, že respondenti starší 60 let se budou účastnit zejména neformálního a informálního vzdělávání, což nám výsledky dotazníkového šetření potvrdily.

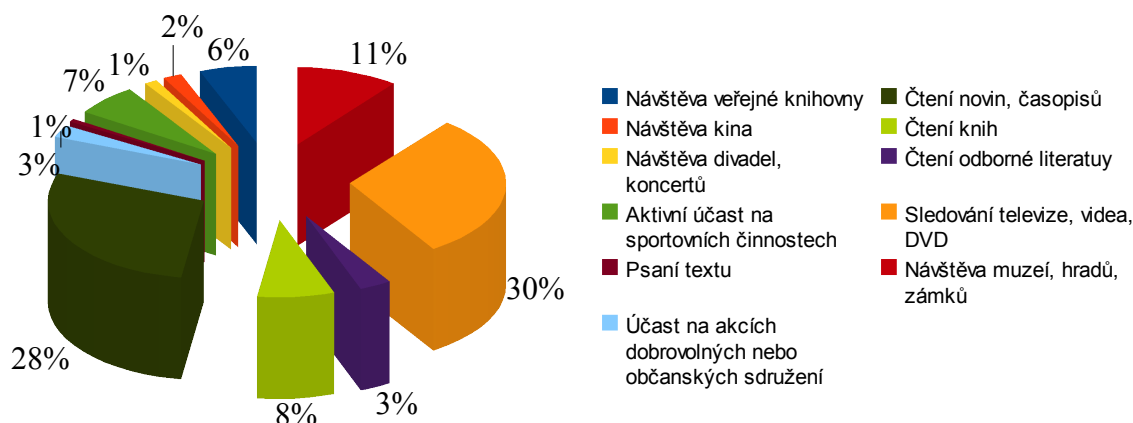
Ve **volném čase** respondenti nejvíce **sledují televizi (30 %, 46)**, dále **čtou noviny a časopisy (28 %, 43)**. **11 % (16)** respondentů **navštěvuje muzea, hrady a zámky**, 8 % (12) respondentů čte knihy, 7 % (10) aktivně sportuje, 6 % (9) navštěvuje veřejnou knihovnu a 3 % (5) respondentů čte odbornou literaturu. 3 % (5) respondentů rovněž

uvedlo, že se účastní akcí dobrovolných nebo občanských sdružení, 2 % (3) respondentů navštěvují kino a pouhé 1 % (2) respondentů navštěvuje divadlo a koncerty nebo se věnuje psaní delšího textu (např. povídky, úvahy). Četnosti jsou uspořádány v tabulce a grafu č. 9.

Tabulka č. 9: Činnosti respondentů ve volném čase

Činnosti ve volném čase	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Návštěva veřejné knihovny	9	6%
Návštěva kina	3	2%
Návštěva divadel, koncertů	2	1%
Aktivní účast na sportovních činnostech	10	7%
Psaní textu	1	1%
Účast na akcích dobrovolných nebo občanských sdružení	4	3%
Čtení novin, časopisů	43	28%
Čtení knih	12	8%
Čtení odborné literatury	5	3%
Sledování televize, videa, DVD	46	30%
Návštěva mše	0	0%
Návštěva muzeí, hradů, zámků	16	11%
Jiné	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 9: Činnosti respondentů ve volném čase

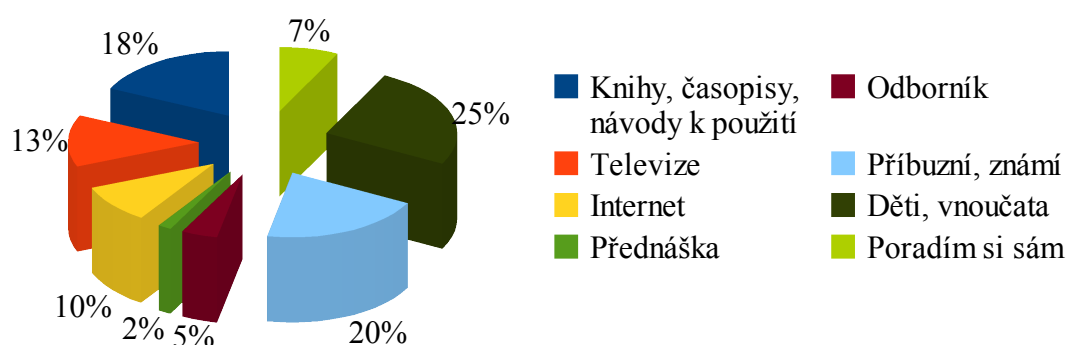
V šetření nás zajímalo, kde nebo u koho respondenti hledají pomoc, když potřebují poradit v záležitostech týkajících se různých oblastí života – práce, rodiny, trávení volného času, v občanských záležitostech, moderních technických přístrojů a jejich využívání (mobilní telefon, počítač).

25 % (45) respondentů uvedlo, že pomoc hledá u **dětí a vnoučat**, 20 % (36) u **příbuzných a známých**. 18 % (32) respondentů k hledání pomoci využívá **knihy, časopisy a návody k použití**. 13 % (23) respondentů hledá prostřednictvím **televize** a 10 % (17) respondentů vyhledává informace na **internetu**. 7 % (13) respondentů si poradí samo a 5 % (8) využívá rad odborníka. Pouze 2 % (3) respondentů navštíví odbornou přednášku k problému, který potřebuje vyřešit. Četnosti jsou uspořádány v tabulce a grafu č. 10.

Tabulka č. 10: Hledání pomoci

Hledání pomoci	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Knihy, časopisy, návody k použití	32	18%
Televize	23	13%
Internet	17	10%
Přednáška	3	2%
Odborník	8	5%
Příbuzní, známí	36	20%
Děti, vnoučata	45	25%
Poradím si sám	13	7%
Jiné	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 10: Hledání pomoci

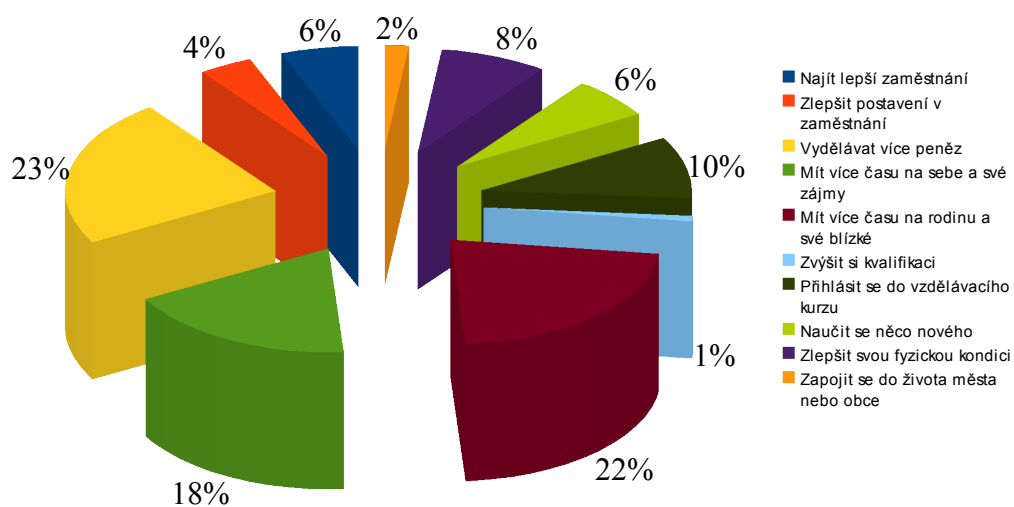

Na otázku, co by si respondenti přáli, aby u nich nastalo v nejbližších třech letech, **23 % (50)** respondentů uvedlo, že by chtěli **vydělávat více peněz**, **22 % (47)** by chtělo mít **více času na rodinu a své blízké** a **18 % (39)** respondentů by chtělo mít **více času na sebe a své zájmy**. Dále by se 10 % (21) respondentů chtělo přihlásit do vzdělávacího kurzu, 8 % (18) respondentů by chtělo zlepšit svou fyzickou kondici a 6 % (13) respondentů by chtělo najít lepší zaměstnání anebo se naučit něco nového. 4 % (9) respondentů by chtělo zlepšit své postavení v zaměstnání, 2 % (4) by se chtěla zapojit do života města nebo obce a 1 % (2) by si chtělo zvýšit kvalifikaci (tabulka a graf č. 11).

Tabulka č. 11: Blízká budoucnost

Blízká budoucnost	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Najít lepší zaměstnání	13	6%
Zlepšit postavení v zaměstnání	9	4%
Vydělávat více peněz	50	23%
Mít více času na sebe a své zájmy	39	18%
Mít více času na rodinu a své blízké	47	22%
Zvýšit si kvalifikaci	2	1%
Přihlásit se do vzdělávacího kurzu	21	10%
Naučit se něco nového	14	6%
Zlepšit svou fyzickou kondici	18	8%
Zapojit se do života města nebo obce	4	2%
Jiné	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 11: Blízká budoucnost

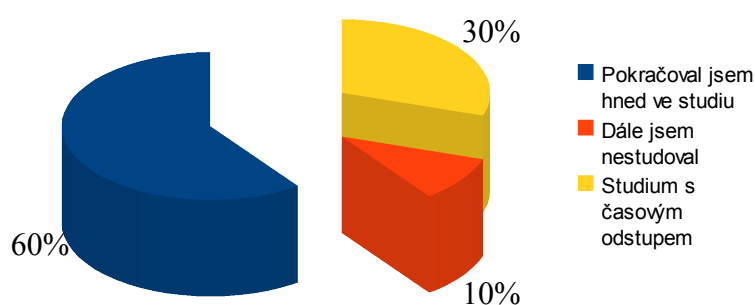

V další části dotazníku jsme zjišťovali vzdělání respondentů. Zajímalo nás, zda respondenti ukončili nějaké vzdělávání a potom, s nějakým časovým odstupem, dále pokračovali ve studiu. **60 % (30)** respondentů odpovědělo, že **ve studiu pokračovali hned bez přestávky**. **30 % (15)** respondentů **začalo studovat až s časovým odstupem** a **10 % (5)** respondentů po skončení vzdělávání **dále nestudovalo** (tabulka a graf č. 12).

Tabulka č. 12: Pokračování ve studiu

Pokračování ve studiu	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Pokračoval jsem hned ve studiu	30	60%
Dále jsem nestudoval	5	10%
Studium s časovým odstupem	15	30%
CELKEM	50	100%

Graf č. 12: Pokračování ve studiu

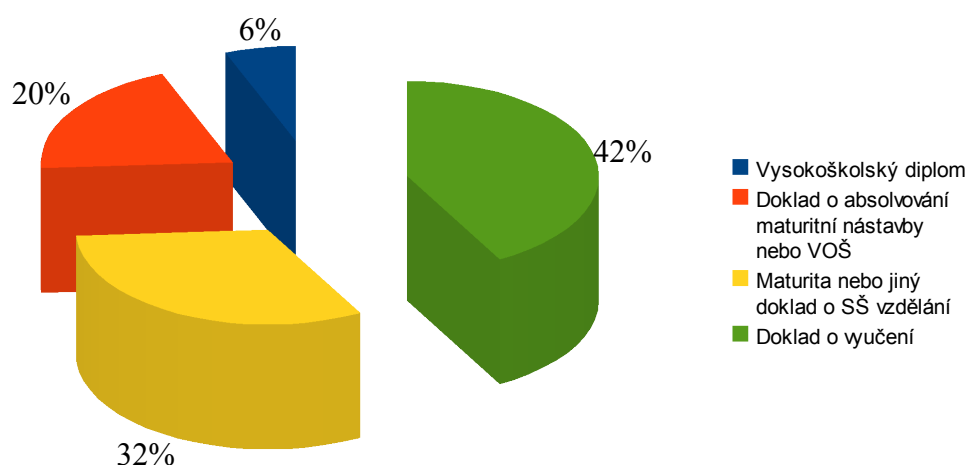

Studium, které respondenti začali až s nějakým časovým odstupem vedlo u **42 % (21)** respondentů k **dokladu o vyučení**, u **32 % (16)** respondentů k **maturitě** nebo jinému dokladu o SŠ vzdělání. **20 % (10)** respondentů získalo **doklad o absolvování maturitní nastavby nebo VOŠ**. **6 % (3)** respondentů dosáhlo **vysokoškolského diplomu** (tabulka a graf č. 13).

Tabulka č. 13: Zakončení studia

Zakončení studia	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Vysokoškolský diplom	3	6%
Doklad o absolvování maturitní nástavby nebo VOŠ	10	20%
Maturita nebo jiný doklad o SŠ vzdělání	16	32%
Doklad o vyučení	21	42%
Jiné	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 13: Zakončení studia

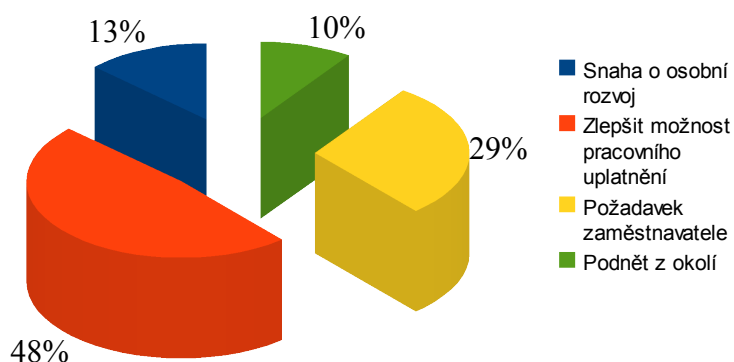

Impulsem ke studiu s časovým odstupem byla snaha **zlepšit si možnost pracovního uplatnění (48 %, 15)**, dále to byl **požadavek zaměstnavatele (29 %, 9)**, **snaha o osobní rozvoj (13 %, 4)** anebo **podnět od lidí z okolí (10 %, 3)**. Četnosti jsou uspořádány v tabulce a grafu č. 14.

Tabulka č. 14: Impuls ke studiu

Impuls ke studiu	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Snaha o osobní rozvoj	4	13%
Zlepšit možnost pracovního uplatnění	15	48%
Požadavek zaměstnavatele	9	29%
Podnět z okolí	3	10%
Jiné	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 14: Impuls ke studiu

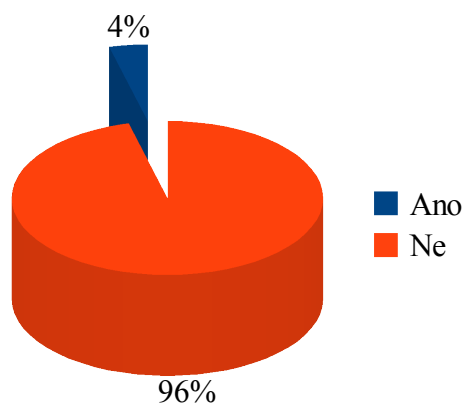

Pouze **4 % (2)** respondentů zamýšlí v blízké budoucnosti **zahájit** nějaké **studium**. Naprostá většina (**96 %**, **48**) respondentů odpověděla, že **neuvvažuje** o dalším studiu (tabulka a graf č. 15). Jako hlavní impuls k zahájení studia respondenti uvedli snahu naučit se něco nového. Nejčastěji chtějí navštěvovat počítačový kurz.

Tabulka č. 15: Úmysl zahájit studium

Úmysl zahájit studium	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	2	4%
Ne	48	96%
CELKEM	50	100%

Graf č. 15: Úmysl zahájit studium

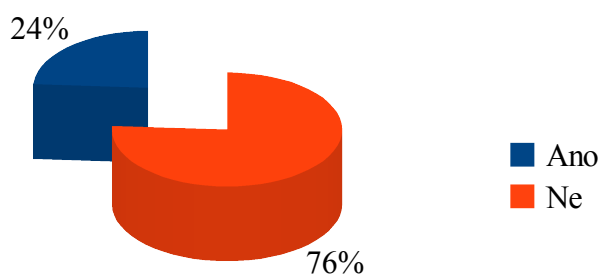

Vzdělávací aktivity vztahující se k práci (např. školení, rekvalifikačního kurzu) se v posledních 12 měsících zúčastnilo 24 % (12) respondentů (tabulka a graf č. 16).

Tabulka č. 16: Účast na vzdělávací aktivitě vztahující se k práci

Účast na vzdělávací aktivitě vztahující se k práci	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	12	24%
Ne	38	76%
CELKEM	50	100%

Graf č. 16: Účast na vzdělávací aktivitě vztahující se k práci

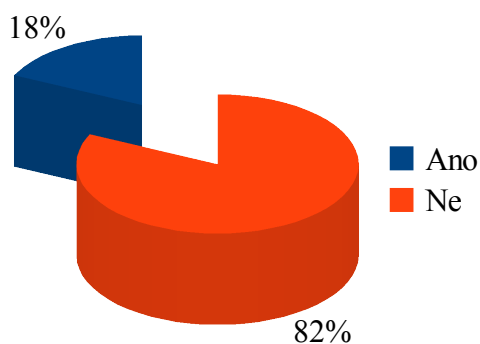

Kurz cizích jazyků v posledních 12 měsících navštěvovalo 18 % (9) respondentů (tabulka a graf č. 17).

Tabulka č. 17: Návštěva kurzu cizích jazyků

Návštěva kurzu cizích jazyků	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	9	18%
Ne	41	82%
CELKEM	50	100%

Graf č. 17: Návštěva kurzu cizích jazyků

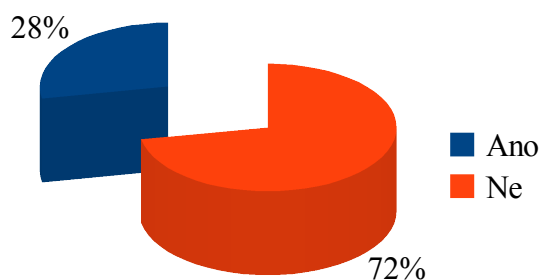

Kurzu práce s počítačem se v posledních 12 měsících zúčastnilo 28 % (14) respondentů (tabulka a graf č. 18).

Tabulka č. 18: Účast na kurzu práce s počítačem

Účast na kurzu práce s počítačem	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	14	28%
Ne	36	72%
CELKEM	50	100%

Graf č. 18: Účast na kurzu práce s počítačem

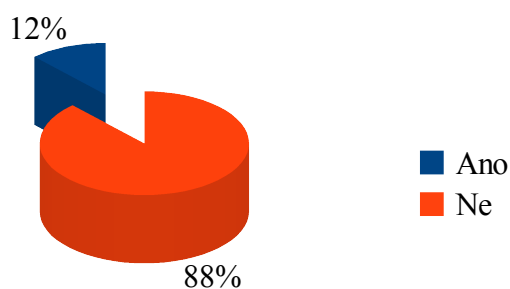

Besedy, přednášky nebo kurzu týkajícího se osobnostního rozvoje (duševní hygieny, psychologie...) se v posledních 12 měsících zúčastnilo 12 % (6) respondentů (tabulka a graf č. 19).

Tabulka č. 19: Účast na besedě, přednášce, kurzu osobnostního rozvoje

Účast na besedě, přednášce, kurzu osobnostního rozvoje	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	6	12%
Ne	44	88%
CELKEM	50	100%

Graf č. 19: Účast na besedě, přednášce, kurzu osobnostního rozvoje

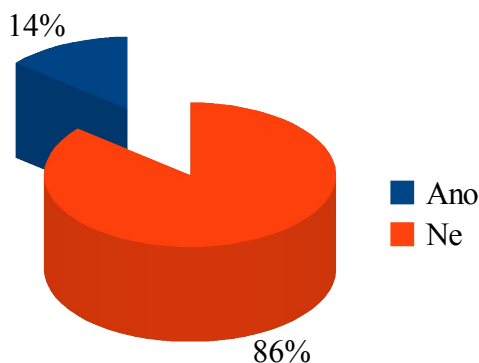

Vzdělávací aktivity týkající se trávení volného času (práce výtvarného nebo dramatického kroužku, učení se hraní nebo provozování nějakého sportu) se v posledních 12 měsících zúčastnilo 14 % (7) respondentů (tabulka a graf č. 20).

Tabulka č. 20: Účast na vzdělávací aktivitě týkající se trávení volného času

Účast na vzdělávací aktivitě týkající se trávení volného času	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	7	14%
Ne	43	86%
CELKEM	50	100%

Graf č. 20: Účast na vzdělávací aktivitě týkající se trávení volného času

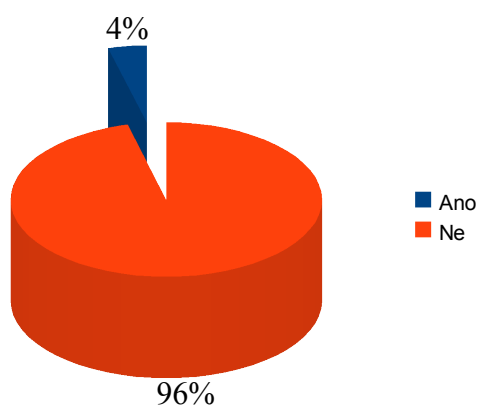

Vzdělávací aktivity týkající se záležitostí občanského života (práce státní správy a samosprávy, životního prostředí...) se v posledních 12 měsících zúčastnilo 4 % (2) respondentů (tabulka a graf č. 21).

Tabulka č. 21: Účast na vzdělávací aktivitě týkající se záležitostí občanského života

Účast na vzdělávací aktivitě týkající se záležitostí občanského života	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	2	4%
Ne	48	96%
CELKEM	50	100%

Graf č. 21: Účast na vzdělávací aktivitě týkající se záležitostí občanského života

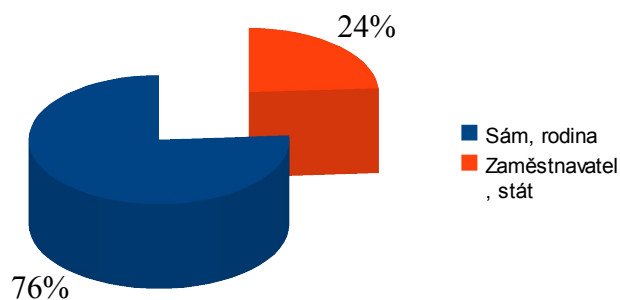

Na financování těchto vzdělávacích aktivit se 76 % (38) respondentů podílelo samo nebo s pomocí rodiny a 24 % (12) respondentů uvedlo, že se na financování podílel zaměstnavatel nebo stát (tabulka a graf č. 22).

Tabulka č. 22: *Financování vzdělávací aktivity*

Financování vzdělávací aktivity	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Sám, rodina	38	76%
Zaměstnavatel, stát	12	24%
Odborová nebo profesní organizace	0	0%
Jiný	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 22: *Financování vzdělávací aktivity*

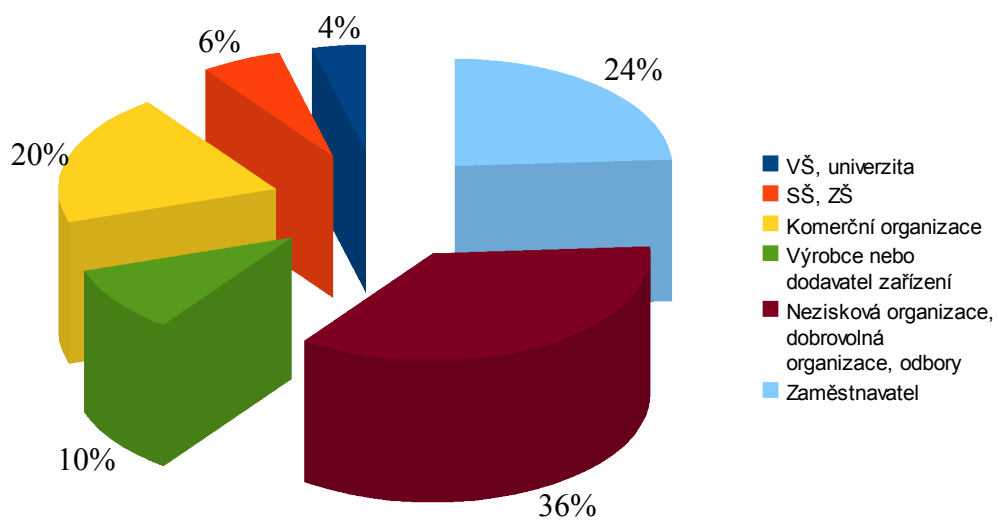

Poskytovatelem vzdělávací aktivity byla nezisková organizace, dobrovolná organizace nebo odbory (36 %, 18), zaměstnavatel (24 %, 12) nebo komerční organizace (20 %, 10). 10 % (5) respondentů uvedlo, že poskytovatelem byl výrobce nebo dodavatel zařízení. U 6 % (3) respondentů byla poskytovatelem střední nebo základní škola a u 4 % (2) respondentů to byla vysoká škola nebo univerzita (tabulka a graf č. 23).

Tabulka č. 23: Poskytovatel vzdělávací aktivity

Poskytovatel vzdělávací aktivity	Absolutní četnost	Četnost v procentech
VŠ, univerzita	2	4%
SŠ, ZŠ	3	6%
Komerční organizace	10	20%
Výrobce nebo dodavatel zařízení	5	10%
Nezisková organizace, dobrovolná organizace, odbory	18	36%
Zaměstnavatel	12	24%
Jiný	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 23: Poskytovatel vzdělávací aktivity

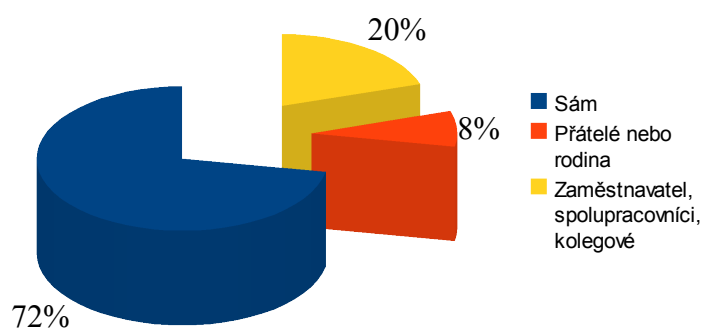
K **absolvování vzdělávací aktivity** se **72 % (36)** respondentů **rozhodlo samo**. **20 % (10)** respondentů uvedlo, že jim to doporučil nebo navrhl **zaměstnavatel** nebo **spolupracovníci** a **8 % (4)** respondentů to navrhli **přátelé** nebo **rodina** (tabulka a graf č. 24).

Tato vzdělávací akce trvala v průměru kolem 14 dnů, u kurzu cizích jazyků to bylo kolem 6 měsíců.

Tabulka č. 24: Návrh nebo doporučení k absolvování vzdělávací aktivity

Návrh nebo doporučení k absolvování vzdělávací aktivity	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Sám	36	72%
Přátelé nebo rodina	4	8%
Zaměstnavatel, spolupracovníci, kolegové	10	20%
Jiné	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 24: Návrh nebo doporučení k absolvování vzdělávací aktivity

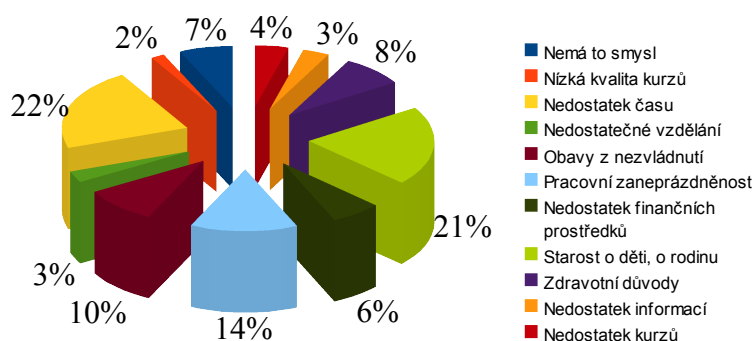

Jako překážku ve vzdělávání dospělých respondenti uvedli **nedostatek času (22 %, 50)**, **starost o děti a rodinu (21 %, 48)**, **pracovní zaneprázdněnost (14 %, 32)**, **obavy z nezvládnutí (10 %, 22)** a **zdravotní důvody (8 %, 19)**. Pro 7 % (16) respondentů další vzdělávání **nemá smysl**. Mezi další překážky patří nedostatek finančních prostředků (6 %, 15), nedostatek kurzů (4 %, 10), nedostatek informací a nedostatečné vzdělání (3 %, 7) a nízká kvalita kurzů (2 %, 4). Četnosti můžeme najít v tabulce a grafu č. 25.

Tabulka č. 25: Překážka v účasti na vzdělávání

Překážka v účasti na vzdělávání	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Nemá to smysl	16	7%
Nízká kvalita kurzů	4	2%
Nedostatek času	50	22%
Nedostatečné vzdělání	7	3%
Obavy z nezvládnutí	22	10%
Pracovní zaneprázdněnost	32	14%
Nedostatek finančních prostředků	15	6%
Starost o děti, o rodinu	48	21%
Zdravotní důvody	19	8%
Nedostatek informací	8	3%
Nedostatek kurzů	10	4%
Jiné	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 25: Překážka v účasti na vzdělávání

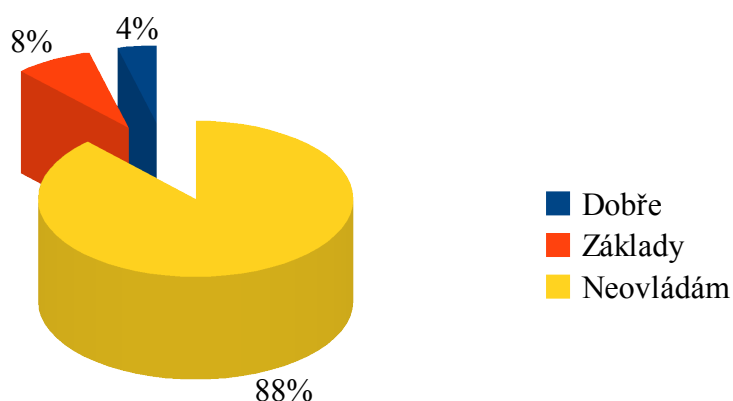

Dále nás zajímalo, zda respondenti ovládají nějaký cizí jazyk a jak dobře. **88 % (44)** respondentů uvedlo, že **neovládá žádný cizí jazyk**. **8 % (4)** respondentů má jen **základy** a **4 % (2)** respondentů jsou **schopni se domluvit**. Respondenti nejčastěji uváděli, že znají ruštinu nebo němčinu.

Tabulka č. 26: Znalost cizího jazyka

Znalost cizího jazyka	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Velmi dobře	0	0%
Dobře	2	4%
Základy	4	8%
Neovládám	44	88%
CELKEM	50	100%

Graf č. 26: Znalost cizího jazyka

Součástí dotazníkového šetření byly také otázky týkající se informační gramotnosti. Dle Palána (2002) a Petřkové (2004) jsou ve 21. století rozhodujícím zdrojem bohatství znalosti, ne kapitál. Senioři by měli mít přístup ke znalostem a umět vyhledávat informace. K tomu je potřeba používat informační a komunikační technologie. Senior, který tuto znalost nemá je v dnešním světě znevýhodněn.

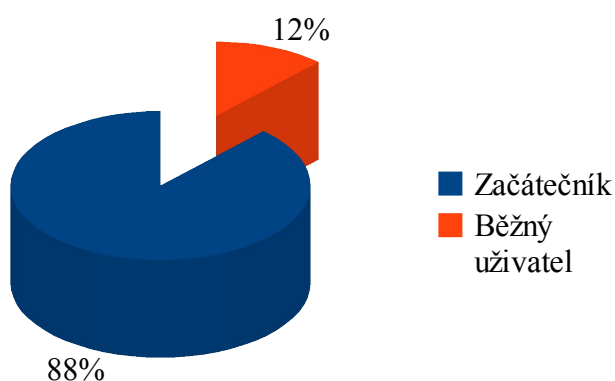
88 % (44) respondentů se ve vztahu k **využívání počítače** označilo za **začátečníka**. Postupně začínají zvládat práci s počítačem. **12 % (6)** respondentů se považuje za **běžného**

uživatele, který využívá běžně počítač, ale hlouběji se o tuto problematiku nezajímá (tabulka a graf č. 27).

Tabulka č. 27: Používání počítače

Používání počítače	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Začátečník	44	88%
Běžný uživatel	6	12%
Pokročilý uživatel	0	0%
Profesionál	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 27: Používání počítače

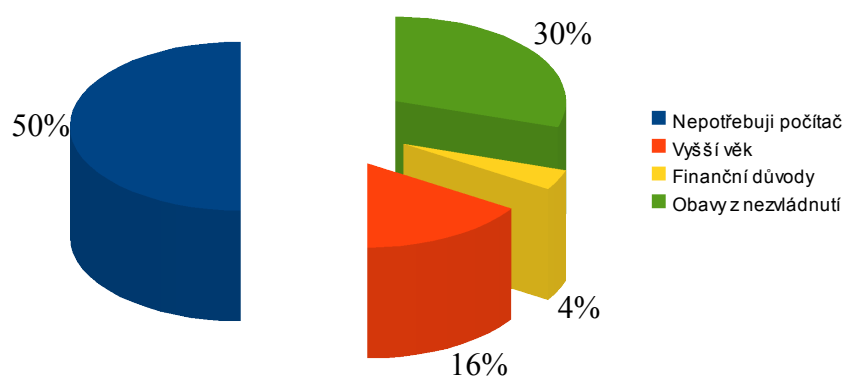

Na otázku, co respondentům brání v používání počítače, **50 % (25)** respondentů odpovědělo, že **počítač** ke svému životu **nepotřebuje**, **30 % (15)** má obavy z **nezvládnutí** a **16 % (8)** respondentů si myslí, že jsou na počítač už **staří**. **4 % (2)** respondentů si nemůže počítač dovolit pořídit z finančních důvodů (tabulka a graf č. 28).

Tabulka č. 28: Překážka v používání počítače

Překážka v používání počítače	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Nepotřebuji počítač	25	50%
Vyšší věk	8	16%
Finanční důvody	2	4%
Obavy z nezvládnutí	15	30%
Jiné	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 28: Překážka v používání počítače

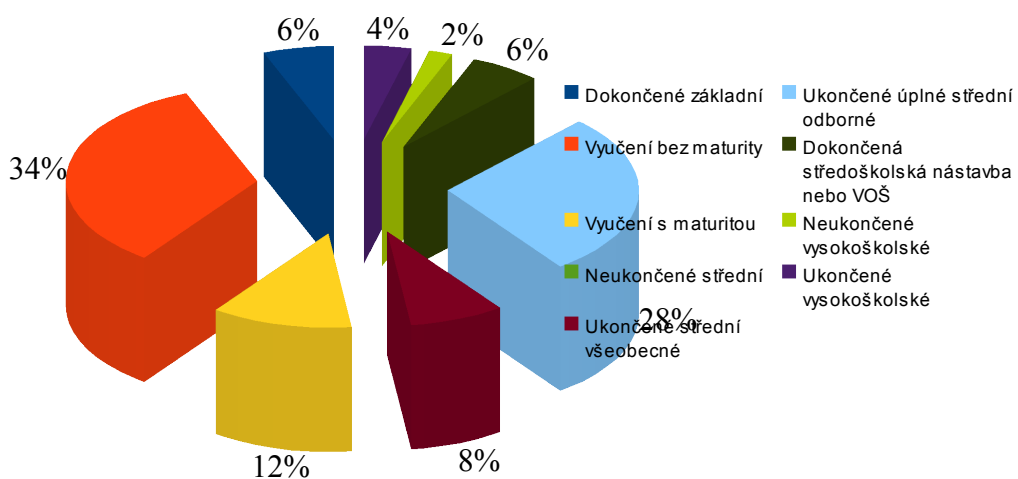

V dotazníkovém šetření jsme se tázali respondentů na jejich nejvyšší dosažené vzdělání. **34 % (17)** respondentů dosáhlo **vyučení bez maturity**. **28 % (14)** respondentů uvedlo, že mají **ukončené úplné střední odborné vzdělání**, **12 % (6)** je **vyučených s maturitou** a **6 % (3)** má dokončené základní vzdělání nebo dokončenou středoškolskou nástavbu anebo VOŠ. 4 % (2) respondentů získalo vysokoškolské vzdělání. Četnosti jsou přehledně uspořádány do tabulky a grafu č. 29.

Tabulka č. 29: Nejvyšší dosažené vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Nedokončené základní	0	0%
Dokončené základní	3	6%
Vyučení bez maturity	17	34%
Vyučení s maturitou	6	12%
Neukončené střední	0	0%
Ukončené střední všeobecné	4	8%
Ukončené úplné střední odborné	14	28%
Dokončená středoškolská nastavba nebo VOŠ	3	6%
Neukončené vysokoškolské	1	2%
Ukončené vysokoškolské	2	4%
Ukončené postgraduální studium	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 29: Nejvyšší dosažené vzdělání

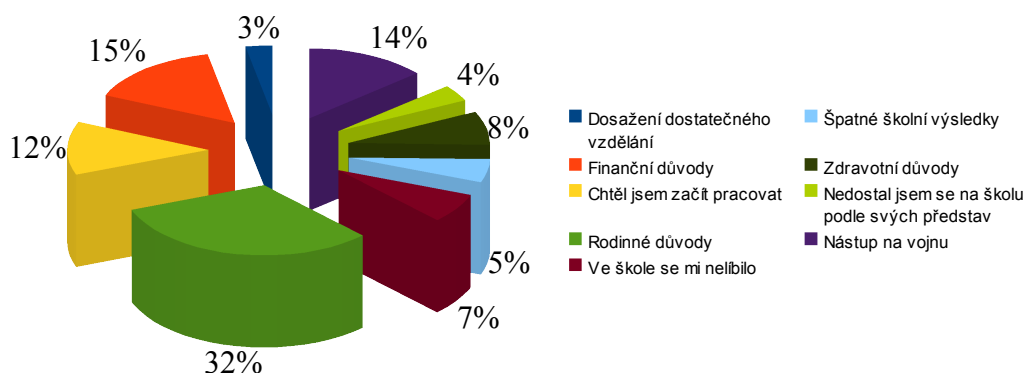

Jako **hlavní důvod**, kvůli kterému respondenti nepokračovali dále ve studiu, uvedli **rodinné důvody (32 %, 41)** – sňatek, těhotenství, nemoc člena rodiny a **finanční důvody (15 %, 20)**. 14 % (18) respondentů uvedlo nástup na vojnu. 12 % (16) respondentů chtělo začít pracovat, 8 % (10) nepokračovalo ze zdravotních důvodů, 7 % (9) se ve škole nelíbilo. Špatné školní výsledky označilo 5 % (7) respondentů. 4 % (5) respondentů se nedostalo na školu podle svých představ. 3 % (4) respondentů si myslelo, že dosáhlo dostatečného vzdělání (tabulka a graf č. 30).

Tabulka č. 30: Důvod nepokračování ve studiu

Důvod nepokračování ve studiu	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Dosud navštěvuji školu	0	0%
Dosažení dostatečného vzdělání	4	3%
Finanční důvody	20	15%
Chtěl jsem začít pracovat	16	12%
Rodinné důvody	41	32%
Ve škole se mi nelíbilo	9	7%
Špatné školní výsledky	7	5%
Zdravotní důvody	10	8%
Nedostal jsem se na školu podle svých představ	5	4%
Nástup na vojnu	18	14%
Jiný důvod	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 30: Důvod nepokračování ve studiu

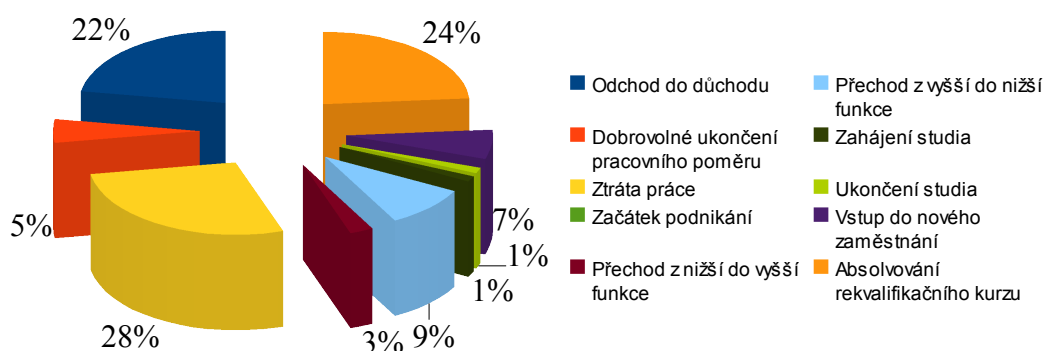

Mezi **změny**, které v **posledních 5 letech** u respondentů nastaly, patří **ztráta práce (28 %, 21)**, **absolvování rekvalifikačního kurzu (24 %, 18)** a **odchod do důchodu (22 %, 17)**. 9 % (7) respondentů přešlo z vyšší do nižší funkce. 7 % (5) vstoupilo do nového zaměstnání a 5 % (4) dobrovolně ukončilo pracovní poměr. Pouze 1 % (1) respondentů zahájilo nebo ukončilo studium (tabulka a graf č. 31).

Tabulka č. 31: Změny v životě

Změny v životě	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Odchod do důchodu	17	22%
Dobrovolné ukončení pracovního poměru	4	5%
Ztráta práce	21	28%
Začátek podnikání	0	0%
Přechod z nižší do vyšší funkce	2	3%
Přechod z vyšší do nižší funkce	7	9%
Zahájení studia	1	1%
Ukončení studia	1	1%
Vstup do nového zaměstnání	5	7%
Absolvování rekvalifikačního kurzu	18	24%
Hledání zaměstnání	0	0%
CELKEM	50	100%

Graf č. 31: Změny v životě

Seniorům je nabízeno množství vzdělávacích příležitostí. Mezi ně patří kromě akademií třetího věku, klubů seniorů, vzdělávacích aktivit veřejných knihoven a domovů seniorů, zejména univerzity třetího věku. Dle Čornaničové (2004) a Bednaříkové (2006) jsou univerzity třetího věku zaměřeny na zájmové vzdělávání a jejich cílem je zlepšit kvalitu života osob seniorského věku.

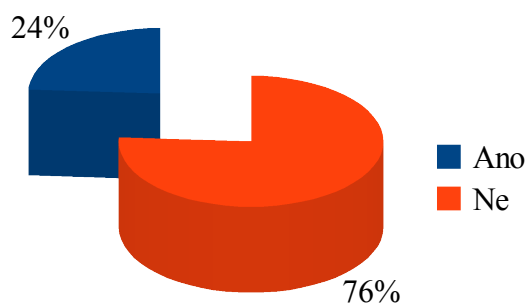
Výsledky šetření ukázaly, že **24 % (12)** respondentů **Slyšelo o Univerzitě třetího věku**, ale jen **8 % (4)** z nich má **zájem** na této univerzitě **studovat** (tabulka č. 32 a 33 a graf č. 32 a 33).

Tento poznatek může být způsoben tím, že senioři nemají dostatek informací o vzdělávací nabídce těchto univerzit a podmínkách přijetí ke studiu. Další příčinou může být i nedostatečná propagace těchto vzdělávacích zařízení v médiích. Roli může hrát i to, že univerzity třetího věku se nacházejí ve větších městech a pro seniory z menších měst a vesnic jsou hůře dostupné.

Tabulka č. 32: Povědomí o Univerzitě třetího věku

Povědomí o Univerzitě třetího věku	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	12	24%
Ne	38	76%
CELKEM	50	100%

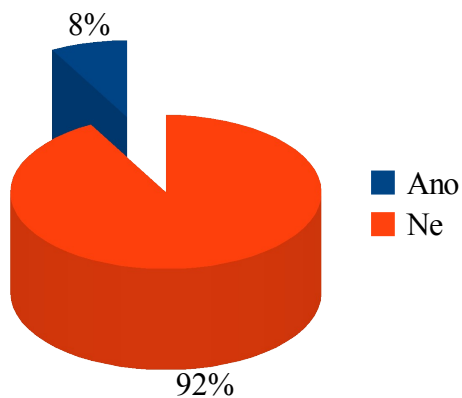
Graf č. 32: Povědomí o Univerzitě třetího věku

Tabulka č. 33: Zájem o studium na Univerzitě třetího věku

Zájem o studium na Univerzitě třetího věku	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	4	8%
Ne	46	92%
CELKEM	50	100%

Graf č. 33: Zájem o studium na Univerzitě třetího věku

Výsledky dotazníkového šetření přinesly poznatek, že ve volném čase respondenti nejčastěji sledují televizi, čtou noviny, časopisy a knihy, navštěvují muzea, hrady a zámky anebo aktivně sportují. Všechny tyto činnosti jsou zahrnovány pod informální vzdělávání.

Pokud respondenti potřebují poradit ohledně některé záležitosti, tak se o pomoc obrací na děti a vnoučata, příbuzné a známé nebo sami vyhledávají informace v knihách, časopisech, návodech k použití a někteří využívají i internet.

V nejbližší budoucnosti by respondenti chtěli vydělávat více peněz, mít více času na rodinu, na sebe a své zájmy. Naprostá většina respondentů už neuvažuje o dalším studiu. Část respondentů navštěvuje vzdělávací kurzy. Nejčastěji jde o kurzy výuky práce s počítačem nebo kurzy cizích jazyků. Jako překážka ve vzdělávání dospělých se respondentům jeví nedostatek času, starost o rodinu, pracovní zaneprázdněnost a roli hraje také obava, že by už další vzdělávání nezvládli. Část respondentů má povědomí o univerzitě třetího věku, ale nemá zájem na ní studovat.

5.3 Názory respondentů na další vzdělávání seniorů

Zajímali jsme se, jaké mají respondenti názory na prodloužení věku odchodu do důchodu. Naprostá většina respondentů s prodloužením hranice odchodu nesouhlasí. Jako důvod zmínili, že již teď pocítují zdravotní problémy a únavu a nedokáží si představit, že by měli ještě několik let strávit v zaměstnání. Rovněž uváděli, že by chtěli uvolnit místo mladším.

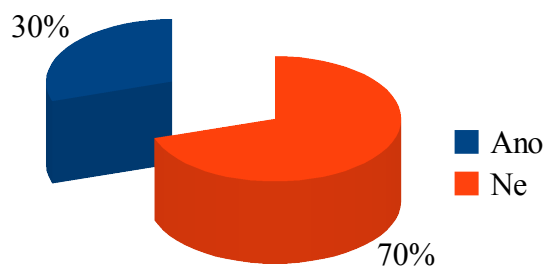
Jeden respondent v odpovědi uvedl, že „je hodně mladých bez práce, tak proč bych měl ještě v 70 letech pracovat. Chci si užít důchodu, věnovat se koníčkům a vnoučatům“.

70 % (35) respondentů se domnívá, že **prodloužení věku odchodu do důchodu nezvýší zájem seniorů o další vzdělávání** (tabulka a graf č. 34).

Tabulka č. 34: Zvýšení zájmu seniorů o další vzdělávání v souvislosti s prodloužením věku odchodu do důchodu

Zvýšení zájmu seniorů o další vzdělávání v souvislosti s prodloužením věku odchodu do důchodu	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	15	30%
Ne	35	70%
CELKEM	50	100%

Graf č. 34: Zvýšení zájmu seniorů o další vzdělávání v souvislosti s prodloužením věku odchodu do důchodu

Naprostá většina respondentů (**82 %**, **41**) zodpověděla, že **nemá zájem zapojit se do dalšího vzdělávání** (tabulka a graf č. 35).

Mezi důvody, které je k tomu vedou, patří zhoršující se zdravotní stav, rodinné důvody, únava, touha věnovat se koníčkům, rodině a vnoučatům.

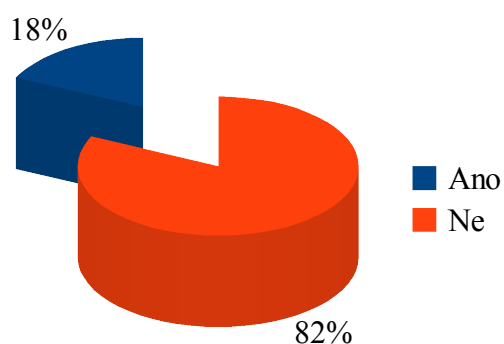
Někteří respondenti se skepticky vyjadřovali k rekvalifikačním kurzům nabízeným úřadem práce. Zmiňovali zkušenost vlastní i známých, že i když absolvovali několik

rekvalifikačních kurzů, tak práci kvůli svému věku stejně nezískali. Tak je pro ně zbytečné se dalších těchto kurzů účastnit a volný čas mohou trávit užitečněji např. s rodinou nebo prací na zahrádce.

Tabulka č. 35: Zájem respondentů zapojit se do dalšího vzdělávání

Zájem zapojit se do dalšího vzdělávání	Absolutní četnost	Četnost v procentech
Ano	9	18%
Ne	41	82%
CELKEM	50	100%

Graf č. 35: Zájem respondentů zapojit se do dalšího vzdělávání

Respondenti postrádají více informací o nabídce různých vzdělávacích kurzů pro seniory. Největší zájem by měli o kurzy výuky na počítači. Dále zmiňovali, že by se chtěli účastnit turistického kroužku nebo besed týkajících se zdravotní problematiky.

6 SHRnutí VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU

Dotazníkové šetření bylo zaměřeno na zjištění zkušeností a postojů seniorů k celoživotnímu vzdělávání. Rovněž jsme chtěli zjistit, zda senioři projevují zájem o další vzdělávání. Zajímali jsme se i o názory seniorů k této problematice.

6.1 Údaje o respondentech

Dotazníky jsme distribuovali respondentům starším 60 let, kteří žijí ve své vlastní domácnosti (40), ve zdravotnickém zařízení nebo v zařízení služeb sociální péče (15) ve městě i na vesnici.

Věkovou hranici od 60 let jsme zvolili podle klasifikace Světové zdravotnické organizace, která uvádí počátek raného stáří od 60 let. Tutéž hranici používá i Příhoda a označuje ji jako senescenci (Kozáková in Kozáková, Müller, 2006). Obecně odborná literatura (Mühlpachr, 2004) zmiňuje jako hranici stáří věk 65 let v souvislosti s prodlužováním průměrného věku života.

Dotazníky vyplnil větší počet žen (64 %, 32). Ženy byly ochotnější ke spolupráci a projevíly větší zájem o zkoumanou problematiku a možné praktické využití získaných výsledků průzkumu. Výsledky šetření mohly být ovlivněny i tím, že ženy se dožívají vyššího věku než muži.

Výsledky šetření ukázaly, že většina respondentů (46 %, 23) je ve věku od 60 do 64 let, žije v manželství (68 %, 34) a pochází z města (74 %, 37). Převážná část respondentů (80 %, 40) žije ve své domácnosti a zbytek respondentů odpověděl, že pobývá ve zdravotnickém zařízení nebo v zařízení služeb sociální péče (v domově pro seniory, domově s pečovatelskou službou nebo v nemocnici).

Při zjišťování údajů o současném ekonomickém postavení respondentů jsme došli k výsledkům, že 52 % (26) respondentů je v zaměstnaneckém poměru a 36 % (18) respondentů je nezaměstnaných. 4 % (2) respondentů jsou pracující důchodci.

Převážná část respondentů (44 %, 14) v současnosti působí ve službách. 19 % (6) respondentů uvedlo jako oblast působení veřejnou správu a administrativu. 9 % (3)

respondentů shodně označilo, že pracují v technických oborech nebo ve školství a vzdělávání. 6 % (2) respondentů pracuje v zemědělství, ekonomice a zdravotnictví.

6.2 Údaje o zkušenostech respondentů s celoživotním vzděláváním

V této části dotazníku jsme zjišťovali, jakého vzdělávání se osoby seniorského věku účastní. Předpokládali jsme, že se budou účastnit zejména neformálního a informálního vzdělávání, což nám výsledky dotazníkového šetření potvrdily.

Provedené šetření přineslo zjištění, že respondenti ve volném čase nejvíce sledují televizi (30 %, 46), čtou noviny a časopisy (28 %, 43) nebo navštěvují muzea, hrady a zámky (11 %, 16). Všechny tyto činnosti jsou zahrnovány pod informální vzdělávání. Menší část respondentů aktivně sportuje (7 %, 10) anebo navštěvuje veřejnou knihovnu (6 %, 9).

Dále se šetřením prokázalo, že když respondenti potřebují poradit v některé záležitosti týkající se různých oblastí života – práce, rodiny, trávení volného času, v občanských záležitostech, moderních technických přístrojů a jejich využívání, tak nejvíce respondentů (25 %, 45) uvedlo, že pomoc hledají u dětí a vnoučat anebo u příbuzných a známých (20 %, 36). 18 % (32) respondentů k hledání pomoci využívá knihy, časopisy a návody k použití. Prostřednictvím televize hledá radu 13 % (23) respondentů a 10 % (17) respondentů vyhledává informace na internetu.

Zajímavé výsledky šetření jsme dostali na otázku týkající se přání respondentů, co by chtěli, aby u nich nastalo v nejbližších třech letech. 23 % (50) respondentů vyjádřilo přání, že by chtěli vydělávat více peněz, 22 % (47) by chtělo mít více času na rodinu a své blízké a 18 % (39) respondentů by chtělo mít více času na sebe a své zájmy. Zájem o přihlášení se do vzdělávacího kurzu projevilo 10 % (21) respondentů a naučit se něco nového 6 % (13) respondentů. O zvýšení kvalifikace uvažuje 1 % (2) respondentů, což není překvapující.

Šetřením jsme se také snažili zjistit vzdělání respondentů. Zajímalo nás, zda respondenti ukončili nějaké vzdělávání a potom, s nějakým časovým odstupem, dále pokračovali ve studiu. Většina respondentů (60 %, 30) odpověděla, že ve studiu pokračovali ihned bez přestávky.

30 % (15) respondentů začalo studovat až s časovým odstupem a 10 % (5) respondentů po skončení vzdělávání dále nestudovalo.

Studium, které respondenti začali až s časovým odstupem vedlo u 42 % (21) respondentů k dokladu o vyučení, u 32 % (16) respondentů k maturitě nebo jinému dokladu o SŠ vzdělání. 20 % (10) respondentů získalo doklad o absolvování maturitní nástavby nebo VOŠ. 6 % (3) respondentů dosáhlo vysokoškolského diplomu.

Respondenti uvedli jako impuls ke studiu s časovým odstupem snahu zlepšit si možnost pracovního uplatnění (48 %, 15), požadavek zaměstnavatele (29 %, 9), dále to byla snaha o osobní rozvoj (33 %, 4) anebo podnět od lidí z okolí (10 %, 3).

Pouze 4 % (2) respondentů zamýšlí v blízké budoucnosti zahájit nějaké studium. Naprostá většina (96 %, 48) respondentů odpověděla, že neuvažuje o dalším studiu. Jako hlavní impuls k zahájení studia respondenti uvedli snahu naučit se něco nového. Nejčastěji chtějí navštěvovat počítačový kurz.

Dále jsme se v šetření zaměřili na zjištění, jaké vzdělávací aktivity se v posledních 12 měsících respondenti zúčastnili. Vzdělávací aktivity vztahující se k práci (např. školení, rekvalifikačního kurzu) se v posledních 12 měsících zúčastnilo 24 % (12) respondentů. Kurz cizích jazyků navštěvovalo 18 % (9) respondentů a kurz práce s počítačem 28 % (14) respondentů. Besedu, přednášku nebo kurz týkající se osobnostního rozvoje (duševní hygieny, psychologie...) navštěvovalo 12 % (6) respondentů a vzdělávací aktivity týkající se trávení volného času (práce výtvarného nebo dramatického kroužku, učení se hraní nebo provozování nějakého sportu) 14 % (7) respondentů. Vzdělávací aktivity týkající se záležitostí občanského života (práce státní správy a samosprávy, životního prostředí...) se zúčastnilo 4 % (2) respondentů.

Na financování těchto vzdělávacích aktivit se 76 % (38) respondentů podílelo samo nebo s pomocí rodiny a zbytek (24 %, 12) respondentů uvedl, že se na financování podílel zaměstnavatel nebo stát.

K absolvování vzdělávací aktivity se 72 % (36) respondentů rozhodlo samo. 20 % (10) respondentů uvedlo, že jim to doporučil nebo navrhl zaměstnavatel nebo spolupracovníci

a 8 % (4) respondentů to navrhli přátelé nebo rodina. Tato vzdělávací akce trvala v průměru kolem 14 dnů, u kurzu cizích jazyků to bylo kolem 6 měsíců.

V další části dotazníkového šetření respondenti popsali, co vnímají jako překážku ve vzdělávání dospělých. Vyrovnaný počet respondentů vyjádřil jako překážku nedostatek času (22 %, 50), starost o děti a rodinu (21 %, 48) a pracovní zaneprázdněnost 14 %, 32). Obavy z nezvládnutí uvedlo 10 % (22) respondentů a zdravotní důvody (8 %, 19) respondentů. Pro 7 % (16) respondentů další vzdělávání nemá smysl. Mezi další překážky patří nedostatek finančních prostředků (6 %, 15), nedostatek kurzů (4 %, 10), nedostatek informací a nedostatečné vzdělání (3 %, 7) a nízká kvalita kurzů (2 %, 4).

Dále nás zajímalo, zda respondenti ovládají nějaký cizí jazyk a jak dobře. 88 % (44) respondentů uvedlo, že neovládá žádný cizí jazyk. 8 % (4) respondentů má jen základy a 4 % (2) respondentů jsou schopni se domluvit. Respondenti nejčastěji uváděli, že znají ruštinu nebo němčinu.

Součástí dotazníkového šetření byly také otázky týkající se informační gramotnosti, neboť senioři, kteří neumí vyhledávat informace a používat informační a komunikační technologie, jsou v dnešním světě znevýhodněni. Potěšilo nás, že převážná většina respondentů má zkušenost v používání počítače.

88 % (44) respondentů se ve vztahu k využívání počítače označilo za začátečníka. Postupně začínají zvládat práci s počítačem a nejčastěji vyhledávají informace na internetu. 12 % (6) respondentů se považuje za běžného uživatele, který využívá běžně počítač, ale hlouběji se o tuto problematiku nezajímá.

Na otázku, co respondentům brání v používání počítače, 50 % (25) respondentů odpovědělo, že počítač ke svému životu nepotřebuje, 30 % (15) má obavy z nezvládnutí a 16 % (8) respondentů si myslí, že jsou na počítač už staří.

Dalším zjištěním je, že 34 % (17) respondentů dosáhlo vyučení bez maturity. 28 % (14) respondentů má ukončené úplné střední odborné vzdělání, 12 % (6) je vyučených s maturitou a 6 % (3) dokončilo základní vzdělání nebo středoškolskou nástavbu anebo VOŠ. 4 % (2) respondentů získalo vysokoškolské vzdělání.

Jako hlavní důvod, kvůli kterému respondenti nepokračovali dále ve studiu, uvedli rodinné důvody (32 %, 41) – sňatek, těhotenství, nemoc člena rodiny a finanční důvody (15 %, 20). 14 % (18) respondentů uvedlo nástup na vojnu. 12 % (16) respondentů chtělo začít pracovat, 8 % (10) nepokračovalo ze zdravotních důvodů, 7 % (9) se ve škole nelíbilo. Špatné školní výsledky označilo 5 % (7) respondentů. 4 % (5) respondentů se nedostalo na školu podle svých představ. 3 % (4) respondentů si myslelo, že dosáhlo dostatečného vzdělání

Mezi změny, které v posledních 5 letech u respondentů nastaly, patří ztráta práce (28 %, 21) a absolvování rekvalifikačního kurzu (24 %, 18). Pouze 1 % (1) respondentů zahájilo nebo ukončilo studium.

Protože je v dnešní době seniorům nabízeno množství vzdělávacích příležitostí, mezi které patří zejména univerzity třetího věku zaměřené na zájmové vzdělávání a zlepšení kvality života osob seniorského věku, tak jsme zjišťovali povědomí respondentů o této univerzitě a jejich zájem o studium na ní.

Výsledky šetření přinesly poznatek, že 24 % (12) respondentů slyšelo o Univerzitě třetího věku, ale jen 8 % (4) z nich má zájem na této univerzitě studovat. Tento nezájem může být způsoben nedostatkem informací o vzdělávací nabídce těchto univerzit a podmínkách přijetí ke studiu. Další příčinou může být i nedostatečná propagace těchto vzdělávacích zařízení v médiích. Roli může hrát i horší dostupnost pro seniory z menších měst a vesnic, protože univerzity třetího věku se nacházejí ve větších městech.

6.3 Údaje o názorech respondentů na další vzdělávání seniorů

Zajímali jsme se, jaké mají respondenti názory na prodlužování věku odchodu do důchodu. Naprostá většina respondentů s prodlužováním hranice odchodu nesouhlasí. Jako důvod zmínili, že již teď pocítují zdravotní problémy a únavu a nedokáží si představit, že by měli ještě několik let strávit v zaměstnání. Rovněž uváděli, že by chtěli uvolnit místo mladším. Jeden respondent v odpovědi uvedl, že „je hodně mladých bez práce, tak proč bych měl ještě v 70 letech pracovat. Chci si užít důchodu, věnovat se koníčkům a vnoučatům“.

70 % (35) respondentů se domnívá, že prodloužení věku odchodu do důchodu nezvýší zájem seniorů o další vzdělávání. Naprostá většina respondentů (82 %, 41) zodpověděla, že nemá zájem zapojit se do dalšího vzdělávání.

Mezi důvody, které je k tomu vedou, patří zhoršující se zdravotní stav, rodinné důvody, únava, touha věnovat se koníčkům, rodině a vnoučatům. Respondenti se vyjadřovali skepticky k rekvalifikačním kurzům nabízeným úřadem práce, neboť i po jejich absolvování práci kvůli svému věku stejně nezískají.

Respondenti postrádají více informací o nabídce různých vzdělávacích kurzů pro seniory. Největší zájem by měli o kurzy výuky na počítači. Dále zmiňovali, že by se chtěli účastnit turistického kroužku nebo besed týkajících se zdravotní problematiky.

ZÁVĚR

Předkládaná diplomová práce byla zaměřena na celoživotní vzdělávání seniorů. Byl kladen důraz na zjištění účasti seniorů na tomto vzdělávání a popsání, ve kterých institucích probíhalo nebo probíhá. Diplomová práce se snažila zjistit, zda senioři mají zájem účastnit se dalšího vzdělávání v souvislosti s prodlužováním věku odchodu do důchodu.

V teoretické části diplomové práce jsme se snažili popsat demografické stárnutí populace a jeho sociální a ekonomické důsledky. Rovněž jsme se zabývali společenskými změnami, které vedly k potřebě celoživotního vzdělávání. Přiblížili jsme jeho etapy, realizaci a překážky, které brání jeho rozvoji. Dále jsme se snažili vymezit seniory jako účastníky vzdělávání, jejich společné znaky, schopnost učit se a vývojové změny nastávající v průběhu stárnutí a stáří. Rovněž pojednáváme o významu a funkcích vzdělávání v seniorském věku a o metodách a formách vzdělávání seniorů. Mapujeme i nabídku vzdělávacích příležitostí pro seniory, zejména univerzity třetího věku, akademie třetího věku, kluby seniorů a ostatní vzdělávací aktivity a programy v domovech seniorů a ve veřejných knihovnách. Důležitou součástí teoretické části je seznámení s informační gramotností.

Praktická část obsahuje průzkum, který jsme prováděli prostřednictvím dotazníků. Zkoumali jsme zkušenosti, postoj a zájem seniorů s celoživotním vzděláváním. Průzkum ukázal, že senioři se zabývají činnostmi, které jsou zahrnovány pod informální vzdělávání. 30 % (46) respondentů ve volném čase sleduje televizi, dále čtou noviny a časopisy (28 %, 43) nebo navštěvují muzea, hrady a zámky (11 %, 16).

Pokud respondenti potřebují poradit v záležitosti týkající se různých oblastí života, tak se o pomoc obracují nejčastěji na děti a vnoučata (25 %, 45) nebo na příbuzné a známé (20 %, 36). Potěšující je, že 18 % (32) respondentů k vyřešení problému využívá knihy, časopisy a návody k použití a 10 % (17) respondentů vyhledává informace na internetu. 10 % (21) respondentů projevilo zájem se přihlásit do vzdělávacího kurzu a 6 % (13) respondentů by se chtělo naučit něco nového.

30 % (15) respondentů pokračovalo ve studiu až s časovým odstupem. Respondenti uvedli jako impuls ke studiu s časovým odstupem snahu zlepšit si možnost pracovního uplatnění (48 %, 15), požadavek zaměstnavatele (29 %, 9) a snahu o osobní rozvoj (33 %, 4).

Pouze 4 % (2) respondentů zamýšlí v blízké budoucnosti zahájit nějaké studium. Naprostá většina (96 %, 48) respondentů odpověděla, že neuvažuje o dalším studiu. Jako hlavní impuls k zahájení studia respondenti uvedli snahu naučit se něco nového. Nejčastěji chtějí navštěvovat počítačový kurz.

V posledních 12 měsících se respondenti zúčastnili vzdělávací aktivity vztahující se k práci (24 %, 12), kurzu cizích jazyků (18 %, 9) a kurzu práce s počítačem (28 %, 14). Besedu, přednášku nebo kurz týkající se osobnostního rozvoje navštěvovalo 12 % (6) respondentů a vzdělávací aktivity týkající se volného času 14 % (7) respondentů.

Na financování těchto vzdělávacích aktivit se 76 % (38) respondentů podílelo samo nebo s pomocí rodiny. K absolvování vzdělávací aktivity se 72 % (36) respondentů rozhodlo samo a 20 % (10) respondentů uvedlo, že jim to doporučil nebo navrhl zaměstnavatel nebo spolupracovníci.

Jako překážku ve vzdělávání dospělých respondenti vnímají nedostatek času (22 %, 50), starost o děti a rodinu (21 %, 48) a pracovní zaneprázdněnost (14 %, 32). Obavy z nezvládnutí má 10 % (22) respondentů a zdravotní důvody uvedlo 8 % (19) z nich. Pro 7 % (16) respondentů další vzdělávání nemá smysl.

88 % (44) respondentů neovládá žádný cizí jazyk. 8 % (4) respondentů má jen základy a 4 % (2) respondentů jsou schopni se domluvit. Respondenti nejčastěji uváděli, že znají ruštinu nebo němčinu.

88 % (44) respondentů se ve vztahu k využívání počítače označilo za začátečníka. Nejčastěji používají počítač k vyhledávání informací na internetu. 16 % (8) respondentů si myslí, že jsou na počítač už staří.

Hlavním důvodem, kvůli kterému respondenti nepokračovali dále ve studiu jsou důvody rodinné (32 %, 41) a finanční (15 %, 20). 14 % (18) respondentů uvedlo nástup na vojnu, 12 % (16) chtělo začít pracovat a 8 % (10) nepokračovalo ze zdravotních důvodů.

V posledních 5 letech 28 % (21) respondentů ztratilo práci a 24 % (18) absolvovalo rekvalifikační kurz.

Výsledky šetření přinesly poznatek, že 24 % (12) respondentů má povědomí o Univerzitě třetího věku, ale jen 8 % (4) z nich má zájem na této univerzitě studovat. Tento poznatek ukazuje na nutnost větší propagace univerzit třetího věku v médiích a lepší informovanosti seniorů o vzdělávací nabídce a podmínkách přijetí ke studiu. Rovněž by bylo vhodné zřízovat pobočky těchto univerzit i v menších městech, aby se zlepšila dostupnost pro seniory žijící daleko od větších měst, ve kterých jsou tyto univerzity situovány a aby tito senioři nebyli znevýhodňováni v přístupu ke vzdělání.

Naprostá většina respondentů s prodlužováním hranice věku odchodu do důchodu nesouhlasí. 70 % (35) respondentů se domnívá, že prodloužení věku odchodu do důchodu nezvýší zájem seniorů o další vzdělávání. Většina respondentů (82 %, 41) zodpověděla, že nemá zájem zapojit se do dalšího vzdělávání. Mezi důvody, které je k tomu vedou, patří zhoršující se zdravotní stav, rodinné důvody, únava, touha věnovat se koníčkům, rodině a vnoučatům. Rovněž zmiňovali, že chtějí uvolnit místo mladším. Respondenti nemají ani zájem o rekvalifikační kurzy nabízené úřadem práce. Někteří respondenti tyto kurzy už absolvovali a práci kvůli svému věku stejně nezískali. Vyjadřovali, že tyto kurzy už pro ně nemají smysl.

Výsledky šetření prokázaly, že respondenti by měli zájem účastnit se více vzdělávacích kurzů pro seniory, ale postrádají více informací o nabídce těchto kurzů. Znevýhodnění jsou senioři žijící na vesnici, kde nefungují žádné kluby seniorů, akademie třetího věku... a senioři kvůli svému zdravotnímu stavu nebo nedostatku financí nemohou dojíždět do blízkého města, kde tato zařízení jsou. Největší zájem respondenti mají o kurz výuky na počítači nebo besedy týkající se zdravotní problematiky.

Výuku práce na počítači často zajišťují veřejné knihovny, které pořádají kurzy pro seniory, neboť informační gramotnost je v současné době nepostradatelná. Senior, který neumí vyhledávat informace a používat počítač je v dnešním světě znevýhodněn.

Závěry průzkumu naplnily naše předpoklady, které jsme zmiňovali v cílech, neboť většina seniorů tráví aktivně svůj volný čas. Senioři se účastní zejména neformálního a informálního vzdělávání. O formální vzdělávání, které probíhá ve vzdělávacích institucích, nemají již zájem. Neformální vzdělávání organizují různé kluby, kulturní zařízení apod. Zahrnuje např. kurzy práce s počítačem, výtvarné kurzy, besedy se zdravotní

tématikou, sportovní činnosti, rekvalifikační kurzy... Informální vzdělávání probíhá z každodenních zkušeností a z kontaktů s jinými lidmi. Probíhá v rodině, mezi vrstevníky, v práci, ve volném čase, při cestování, čtení knih a časopisů, při sledování televize a poslechu rozhlasu, při návštěvě divadel a kin...

Výsledky šetření také upozornily na závažnou skutečnost, že senioři přistupují odmítavě k rekvalifikačním kurzům, které nabízejí úřady práce a nepovažují je za smysluplné. Přitom Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR považuje rekvalifikační kurzy a další vzdělávání osob starších 50 let za jednu z forem pomoci při vysoké nezaměstnanosti těchto skupin. Podle statistik je přibližně čtvrtina osob starších 50 let bez práce a dá se očekávat, že situace se bude i nadále zhoršovat v souvislosti s prodlužujícím se věkem odchodu do důchodu. Problémem zůstává zhoršující se zdravotní stav této věkové skupiny.

Dále šetření upozornilo na nutnost zajistit dostupnost vzdělávacích příležitostí pro všechny seniory, aby nebyli omezeni dopravní situací nebo nedostatkem financí. Je třeba zajistit lepší propagaci univerzit třetího věku a informovanost seniorů o těchto univerzitách.

Závěry tohoto průzkumu by mohly být také inspirací pro další podobné průzkumy, které by mohly být zaměřeny na zjištění motivace seniorů k dalšímu vzdělávání a příčin jejich nezájmu. Rovněž by se mohly zaměřit na zjištění potřeb a zájmů seniorů a na to, co senioři postrádají v nabídce vzdělávacích příležitostí a rozšířit tak nabídku vzdělávacích kurzů pro tyto osoby.

Dalším zajímavým tématem by mohla být problematika informační gramotnosti seniorů, jejíž znalost je v současné době nepostradatelná. Aktuálním problémem je v současnosti také nezaměstnanost osob starších 60 let a možnosti jejího řešení.

LITERATURA

ADAMEC, Petr a David KRYŠTOF. *Univerzity třetího věku na vysokých školách*. Brno: Asociace univerzit třetího věku České republiky, 2011. ISBN 978-80-2105-640-4.

BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta. *Kapitoly z andragogiky*. Olomouc: UP, 2006. ISBN 80-244-1192-X.

BÉLANGER, Paul. *Theories in adult learning and education*. Opladen: Barbara Budrich, 2011. ISBN 97-838-664-9362-9.

BENEŠ, Milan. *Úvod do andragogiky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-542-6.

BOČKOVÁ, Věra. *Celoživotní vzdělávání – výzva nebo povinnost?*. Olomouc: Vydavatelství UP, 2000. ISBN 80-244-0155-X.

BOČKOVÁ, Věra. *Vzdělávání – průvodní jev života*. Olomouc: Vydavatelství UP, 2002. ISBN 80-244-0441-9.

BOČKOVÁ, Věra a kol. *Aktuální problémy výchovy a vzdělávání dospělých*. Olomouc: VUP, 1994. ISBN 80-7067-358-3.

CELOŽIVOTNÍ UČENÍ PRO VŠECHNY. Praha: Gnosis, 1997.

ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Edukácia seniorov. Vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998. ISBN 80-223-1206-1.

DESET LET VZDĚLÁVACÍCH AKTIVIT PRO SENIORY. Sborník. Olomouc: VUP, 1997.

DUCKWORTH, Vicky a Jonathan TUMMONS. *Contemporary issues in lifelong learning*. Berkshire: McGraw-Hill, 2010. ISBN 97-803-352-4112-5.

GALBRAITH, Michael W. *Adult learning methods: a guide for effective instruction*. Malabar: Krieger Publishing Company, 2004. ISBN 15-7524-232-X.

HARTL, Pavel. *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-841-7.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 9788-8087-10919-9.

HOLOUŠOVÁ, Drahomíra a Milena KROBOTOVÁ. *Diplomové a závěrečné práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. ISBN 80-244-1237-3.

HYHLÍK, František. *Základy pedagogiky dospělých*. Praha: SPN, 1969.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.

JARVIS, Peter. *Adult education and lifelong learning: theory and practise*. London: Routledge, 2010. ISBN 97-804-154-9478-6.

JARVIS, Peter. *Lifelong learning and the learning society*. London: 2008. ISBN 97-804-153-5544-5.

JESENSKÝ, Jan. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-718-482-39.

KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.

KALVACH, Zdeněk. *Úvod do gerontologie a geriatrie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-2470-548-6.

KLEGA, Vilém. *Senioři a univerzity III. věku*. Olomouc: VUP 1995.

KOZÁKOVÁ, Zdeňka a Oldřich MÜLLER. *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1552-6.

- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2009. ISBN 97-880-736-7568-4.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-2470-179-0.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- MAREŠ, Jan. *Styly učení žáků a studentů*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-246-7.
- MAŘKOVÁ, Hana a kol. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 978-80-210-5029-7.
- MÜHLPACHR, Pavel. *Geragogika pro speciální pedagogy*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 978-20-2104-762-4.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Androdidaktika*. Praha: ASPI Publishing, 2004. ISBN 80-7357-045-9.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Profesní vzdělávání dospělých*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-735-7738-4.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Řízení vzdělávacího procesu: andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-735-7581-6.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Didaktika dospělých*. Praha: UK, 2002. ISBN 80-86284-21-2.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Andragogická didaktika*. Praha: Codex, 1998. ISBN 80-85963-52-3.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Didaktika profesního vzdělávání dospělých*. Plzeň: Fraus, 2004. ISBN 80-7238-220-9.
- NÁRODNÍ PROGRAM PŘÍPRAVY NA STÁRNUTÍ NA OBDOBÍ LET 2008 – 2012*. (Kvalita života ve stáří). Usnesení vlády ze dne 9. ledna 2008 č. 8.
- NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE: BÍLÁ KNIHA*. Praha: MŠMT ČR, 2001. ISBN 80-2110-372-8.

- PACOVSKÝ, Vladimír a Hana HEŘMANOVÁ. *Gerontologie*. Praha: Avicenum, 1981.
- PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-2010-076-8.
- PALÁN, Zdeněk. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha: DAHA, 1997. ISBN 80-902232-1-4.
- PALÁN, Zdeněk. *Lidské zdroje*. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7.
- PETŘKOVÁ, Anna a Rozália ČORNANIČOVÁ. *Gerontagogika*. Olomouc: Vydavatelství UP, 2004. ISBN 80-244-0879-1.
- PETŘKOVÁ, Anna. *Aktuální problémy vzdělávání seniorů*. Olomouc: VUP, 1999. ISBN 80-244-0007-3.
- PETŘKOVÁ, Anna. *Deset let vzdělávacích aktivit pro seniory*. Olomouc: VUP, 1997. ISBN 80-7067-824-0.
- PLAMÍNEK, Jiří. *Vzdělávání dospělých: průvodce pro lektory, účastníky a zadavatele*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-2473-235-0.
- POSPÍŠIL, Oldřich. *Pedagogika dospělých, andragogika*. Praha: UK, 2001. ISBN 80-7290-064-1.
- PRÍNOS VZDELÁVANIE STARŠÍCH PRE PSYCHOFYZICKÉ ZDRAVIE ČLOVEKA*. Sborník. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998. ISBN 80-2231-364-5.
- PRŮCHA, Jan. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-2473-960-1.
- PRŮCHA, J. E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-042-4.
- RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC. *Učíme se po celý život?* Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

RABUŠIC, Ladislav. *Česká společnost stárne*. Brno: Masarykova univerzita, Georgetown, 1995. ISBN 80-901604-2-5.

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5.

SHEELYOVÁ, Gail. *Průvodce dospělostí. Šance a úskalí druhé poloviny života*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-185-1.

SELWYN, Neil, Stephen GORARD a John FURLONG. *Adult learning in the digital age: information technology and the learning society*. London: Routledge, 2006. ISBN 04-1535-698-9.

STATISTICKÁ ROČENKA ČESKÉ REPUBLIKY 2011. Praha: Český statistický úřad, 2010. ISBN 978-80-250-2105-7.

STRATEGIE CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ ČR. Praha: MŠMT ČR, 2007. ISBN 978-80-254-2218-2.

STRATEGIE ROZVOJE LIDSKÝCH ZDROJŮ PRO ČESKOU REPUBLIKU. Praha: Úřad vlády ČR, 2003. ISBN 80-86734-02-1.

STUART – HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.

SURYNEK, A. R. KOMÁRKOVÁ a E. KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.

TOFFLER, Alvin. *Šok z budoucnosti*. Praha: 1992. ISBN 80-2080-160-X.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VETEŠKA, Jaroslav a Tereza VACÍNOVÁ. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých: andragogika na prahu 21. století*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2011. ISBN 978-80-7452-012-9.

VETEŠKA, Jaroslav. *Kompetence ve vzdělávání dospělých: pedagogické, andragogické a sociální aspekty*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-8672-398-3.

ZAVÁZALOVÁ, Helena a kol. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0326-8.

Časopisy

KLEVETOVÁ, Dana. *Vzdělávání seniorů*. Florence, 2007, č. 5, s. 228 – 229. ISSN 1801-464X.

POLÁCHOVÁ, Eva. *Adaptace a příprava na stáří*. Sestra, 2007, č. 5, s. 49. ISSN 1210-0404.

SNOPKOVÁ, Ivana a Ilona GEMBICKÁ. *Alzheimerova demence*. Sestra, 2007, č. 2, s. 30 – 31. ISSN 1210-0404.

Internetové zdroje

ADRESÁŘ ČLENŮ ASOCIACE U3V ČESKÉ REPUBLIKY [online]. ©2012 [cit. 16. října 2012]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.helpnet.cz/seniori/univerzity-tretiho-veku/>

CHARTA PRÁV A SVOBOD STARŠÍCH OBČANŮ [online]. ©2012 [cit. 16. října 2012]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.sduchodci.cz/news/charta-prav-a-svobod-starsich-obcanu/>

NÁRODNÍ PROGRAM PŘÍPRAVY NA STÁRNUTÍ NA OBDOBÍ LET 2008 – 2012. (Kvalita života ve stáří). Usnesení vlády ze dne 9. ledna 2008 č. 8. [online]. ©2012 [cit. 26. října 2012]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mpsv.cz/cs/5045/>

NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ: BÍLÁ KNIHA. [online]. ©2012 [cit. 26. října 2012]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.msmt.cz/bila-kniha/narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-bila-kniha-2001/>

STATISTIKY NEZAMĚSTNANOSTI. [online]. ©2013 [cit. 13. února 2013]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mpsv.cz/cs/14557/>

STATISTICKÁ ROČENKA 2012 [online]. ©2012 [cit. 16. října 2012]. Dostupné na World Wide Web: [http://www.czso.cz/csu/katalog.nsf/hledat?SearchView&count=20&searchmax=10000&searchorder=1&searchfuzzy=1&query=\(\(vzdělávání\)\)&database=all&kraje=all&skupiny=all&start=1/](http://www.czso.cz/csu/katalog.nsf/hledat?SearchView&count=20&searchmax=10000&searchorder=1&searchfuzzy=1&query=((vzdělávání))&database=all&kraje=all&skupiny=all&start=1/)

STRATEGIE CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ [online]. ©2012 [cit. 16. října 2012]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr/>

ZÁSADY OSN PRO SENIORY [online]. ©2012 [cit. 26. října 2012]. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mpsv.cz/cs/1111/>

SEZNAM ZKRATEK

AIUTA	Asociace univerzit 3. věku
ATV	Akademie třetího věku
ČR	Česká republika
EFOS	Evropské sdružení starších studentů na univerzitách
EURAG	Svaz starší generace Evropy
OSN	Organizace spojených národů
U3V	Univerzita třetího věku
UNESCO	Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu
USA	Spojené státy americké
WHO	Světová zdravotnická organizace

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1 Pohlaví respondentů.....	70
Tab. č. 2 Věk respondentů.....	71
Tab. č. 3 Rodinný stav respondentů.....	72
Tab. č. 4 Místo původu respondentů.....	73
Tab. č. 5 Současný pobyt respondentů.....	73
Tab. č. 6 Současné ekonomické postavení respondentů.....	74
Tab. č. 7 Kategorie zaměstnání respondentů.....	75
Tab. č. 8 Obor zaměstnání respondentů.....	77
Tab. č. 9 Činnosti respondentů ve volném čase.....	79
Tab. č. 10 Hledání pomoci.....	81
Tab. č. 11 Blízká budoucnost.....	82
Tab. č. 12 Pokračování ve studiu.....	83
Tab. č. 13 Zakončení studia.....	84
Tab. č. 14 Impuls ke studiu.....	85
Tab. č. 15 Úmysl zahájit studium.....	86
Tab. č. 16 Účast na vzdělávací aktivitě vztahující se k práci.....	86
Tab. č. 17 Návštěva kurzu cizích jazyků.....	87
Tab. č. 18 Účast na kurzu práce s počítačem.....	88
Tab. č. 19 Účast na besedě, přednášce, kurzu.....	88
Tab. č. 20 Účast na vzdělávací aktivitě týkající se trávení volného času.....	89
Tab. č. 21 Účast na vzdělávací aktivitě týkající se záležitostí občanského života.....	90
Tab. č. 22 Financování vzdělávací aktivity.....	91
Tab. č. 23 Poskytovatel vzdělávací aktivity.....	92
Tab. č. 24 Návrh nebo doporučení k absolvování vzdělávací aktivity.....	93
Tab. č. 25 Překážka v účasti na vzdělávání.....	94
Tab. č. 26 Znalost cizího jazyka.....	95
Tab. č. 27 Používání počítače.....	96
Tab. č. 28 Překážka v používání počítače.....	97
Tab. č. 29 Nejvyšší dosažené vzdělání.....	98
Tab. č. 30 Důvod nepokračování ve studiu.....	99
Tab. č. 31 Změny v životě.....	100

Tab. č. 32 Povědomí o Univerzitě třetího věku.....	101
Tab. č. 33 Zájem o studium na Univerzitě třetího věku.....	102
Tab. č. 34 Zvýšení zájmu seniorů o další vzdělávání v souvislosti s prodloužením věku odchodu do důchodu.....	104
Tab. č. 35 Zájem respondentů zapojit se do dalšího vzdělávání.....	105

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 Pohlaví respondentů.....	71
Graf č. 2 Věk respondentů.....	72
Graf č. 3 Rodinný stav respondentů.....	72
Graf č. 4 Místo původu respondentů.....	73
Graf č. 5 Současný pobyt respondentů.....	74
Graf č. 6 Současné ekonomické postavení respondentů.....	75
Graf č. 7 Kategorie zaměstnání respondentů.....	76
Graf č. 8 Obor zaměstnání respondentů.....	77
Graf č. 9 Činnosti respondentů ve volném čase.....	80
Graf č. 10 Hledání pomoci.....	81
Graf č. 11 Blízká budoucnost.....	82
Graf č. 12 Pokračování ve studiu.....	83
Graf č. 13 Zakončení studia.....	84
Graf č. 14 Impuls ke studiu.....	85
Graf č. 15 Úmysl zahájit studium.....	86
Graf č. 16 Účast na vzdělávací aktivitě vztahující se k práci.....	87
Graf č. 17 Návštěva kurzu cizích jazyků.....	87
Graf č. 18 Účast na kurzu práce s počítačem.....	88
Graf č. 19 Účast na besedě, přednášce, kurzu.....	89
Graf č. 20 Účast na vzdělávací aktivitě týkající se trávení volného času.....	89
Graf č. 21 Účast na vzdělávací aktivitě týkající se záležitostí občanského života.....	90
Graf č. 22 Financování vzdělávací aktivity.....	91
Graf č. 23 Poskytovatel vzdělávací aktivity.....	92
Graf č. 24 Návrh nebo doporučení k absolvování vzdělávací aktivity.....	93
Graf č. 25 Překážka v účasti na vzdělávání.....	94
Graf č. 26 Znalost cizího jazyka.....	95
Graf č. 27 Používání počítače.....	96
Graf č. 28 Překážka v používání počítače.....	97
Graf č. 29 Nejvyšší dosažené vzdělání.....	98
Graf č. 30 Důvod nepokračování ve studiu.....	100
Graf č. 31 Změny v životě.....	101

Graf č. 32 Povědomí o Univerzitě třetího věku.....	102
Graf č. 33 Zájem o studium na Univerzitě třetího věku.....	102
Graf č. 34 Zvýšení zájmu seniorů o další vzdělávání v souvislosti s prodloužením věku odchodu do důchodu.....	104
Graf č. 35 Zájem respondentů zapojit se do dalšího vzdělávání.....	105

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Schopnosti, které jsou považovány za důležité pro celoživotní učení

Příloha č. 2: Charakteristika základních rozdílů mezi vzděláváním a celoživotním učením

Příloha č. 3: Místo vzdělávání dospělých v rámci celoživotního vzdělávání

Příloha č. 4: Zásady OSN pro seniory

Příloha č. 5: Adresář členů Asociace Univerzit třetího věku České republiky

Příloha č. 6: Dotazník

Příloha č. 1: Schopnosti, které jsou považovány za důležité pro celoživotní učení

Umění učit se (učit se učit):

- znalost vlastního studijního stylu
- schopnost shromažďovat znalosti a kombinovat nové informace se stávajícími

Aplikace nových znalostí v praxi:

- chápání spojitosti mezi teorií a praxí
- přenos získaných znalostí do praktické činnosti

Zvídavost a logické myšlení:

- neustálé reflektování změn, zvídavost, hodnocení informací

Schopnost vést (řídít):

- stanovení realistických cílů a jejich sdělování ostatním
- rozpoznávání rozdílů mezi současným a cílovým stavem, schopnost tyto rozdíly překlenout

Zvládání informací:

- vyhledávání, analýza a kombinace informací
- využívání informačních technologií

Komunikační dovednosti:

- schopnost vyjadřovat se slovem i písmem

Týmová práce:

- sdílení informací
- přijímání informací
- spolupráce
- dosahování cílů

Schopnost řešení problémů:

- tvořivost a inovace

Přizpůsobivost a pružnost:

- vypořádání se se změnami
- přizpůsobení se novým situacím a úkolům

Chápání zodpovědnosti za zkvalitňování vlastních schopností:

- chápání potřeb rozvoje dovedností a jejich hodnoty
- rozvoj vlastních dovedností (Bočková, 2000, s. 6)

Příloha č. 2: Charakteristika základních rozdílů mezi vzděláváním a celoživotním učením

	VZDĚLÁVÁNÍ	CELOŽIVOTNÍ UČENÍ	ROZDÍL
1	Učitel stanovuje pravidla a rozhoduje. Nositelem potřeby učení a obsahu studia je učitel	Studující jako zákazník rozhoduje. Pokud je to možné, nositelem potřeb učení je jednotlivce	Pestřejší techniky a nástroje vyvinuté tak, aby vyhovovaly potřebám, požadavkům a studijnímu stylu jednotlivce
2	Rozdělení podle věku	Celoživotní princip v koncepci i obsahu, zajišťující vertikální i horizontální propojení mezi věkovými skupinami	Nepřerušovaný systém podpory učení po celý život
3	Založeno na znalostech a informacích (co si myslet)	Založeno na dovednostech a hodnotách (jak myslet)	Umožnit lidem, aby mohli vykonávat široké spektrum činností v běžném životě i v práci
4	Založeno na potřebách organizace, národa nebo společnosti	Založeno na přáních jednotlivce a potřebě organizací a národů rozvíjet svůj potenciál	Povzbudit a stimulovat lidi, aby poznali význam vlastního lidského potenciálu a aby jej rozvíjeli
5	Autorita rozhodne kde, proč, kdy a jak	Studující je oprávněn a duševně schopen rozhodnout kde, proč, kdy a jak	Alternativní metody učení musí probíhat všude – doma, ve škole, v práci, v obchodech atd.
6	Hodnotí se zvláště neúspěchy a úspěchy	Hodnocení potvrzuje úspěch a povzbuzuje k dalšímu učení	Nový zkušební a akreditační systém bez zdůrazňování neúspěchů
7	Reaktivní – vyhovuje potřebám organizací a některých lidí	Proaktivní – povzbuzuje návyky učení u všech lidí	Zjištění potřeb učení celého společenství a národa. Vzdělávací poradenství
8	Každý sektor společnosti stanoví své vlastní potřeby	Celostní přístup – povzbuzuje všechny sektory společenství ke spolupráci	Propojení a využití lidského potenciálu celého společenství ve prospěch každé jeho části
9	Vzdělávání pro zaměstnanost a krátkodobé potřeby	Vzdělávání pro zaměstnanost v dlouhodobé perspektivě	Rozvoj osobních dovedností a schopností

10	Založeno na práci	Založeno na životě	Práce i život mimo práci jako součást téže lidské potřeby
11	Pohled dovnitř – pro uspokojení specifických potřeb	Pohled ven – otevřená mysl, povzbuzení širších horizontů a podpora pochopení jiných	Lidé chápou jiná vyznání, kultury, rasy a zvyky na základě učení a technologií
12	Uspokojení pro současnost	Příprava na budoucnost	Všichni lidé mohou budoucnost očekávat se sebedůvěrou a přistupovat k ní tvořivě
13	Učení jako obtížná práce a přejatá moudrost	Učení jako potěšení, aktivní účast a jako pochopená moudrost	Oceňování výsledků učení jednotlivci, v rodinách, organizacích a společenstvích
14	Vzdělávání jako finanční investice pro organizace a národy	Učení jako společenská, osobní a finanční investice, vkládaná lidmi a do lidí ve prospěch národů, organizací, společnosti	Zajišťuje národ pro své občany, podniky či vládní organizace pro své pracovníky, vzdělávací instituce pro budoucnost studujících, lidé pro svou vlastní hodnotu a štěstí

(Bočková, 2002, s. 8)

Příloha č. 3: Místo vzdělávání dospělých v rámci celoživotního vzdělávání

Příloha č. 4: Zásady OSN pro seniory

Zásady OSN pro seniory byly přijaty Valným shromážděním OSN (rezoluce 46/91) dne 16. prosince 1991. Vlády jsou vyzývány k tomu, aby tyto zásady včlenily do svých národních programů, kdykoli je to možné. Některé hlavní myšlenky zásad jsou následující:

Nezávislost

Senioři by měli

- mít přístup k odpovídající stravě, vodě, obydlí, oděvu a zdravotní péči na základě zajištění příjmu, podpory rodiny a společnosti a svépomoci;
- mít příležitost pracovat nebo mít přístup k jiným příležitostem zajišťujícím příjem;
- mít možnost účastnit se rozhodování, kdy a jak rychle bude probíhat jejich odchod z pracovního života;
- mít přístup k odpovídajícím vzdělávacím a výcvikovým programům;
- žít v prostředí, které je bezpečné a přizpůsobitelné osobním preferencím a měnícím se schopnostem;
- žít ve svém domově, jak nejdéle je to možné.

Zařazení do společnosti

Senioři by měli

- zůstat zařazení do společnosti, zúčastňovat se aktivně formulování a realizace politik, které přímo ovlivňují jejich blaho, a podílet se o své znalosti a schopnosti s mladšími generacemi;
- mít možnost hledat a rozvíjet příležitosti pro služby občanské společnosti a pracovat jako dobrovolníci na místech odpovídajících jejich zájmům a schopnostem;
- mít možnost vytvářet hnutí nebo asociace starých lidí.

Péče

Senioři by měli

- mít užitek z rodinné péče a péče a ochrany společnosti v souladu se systémem kulturních hodnot každé společnosti;
- mít přístup ke zdravotní péči, která by jim pomohla udržet nebo nabýt optimální úroveň tělesného, duševního a emočního zdraví a zabránit nebo zpozdit propuknutí nemoci;
- měli mít přístup k sociálním a právnickým službám, které by rozšířily jejich autonomii, ochranu a péči o ně;
- mít možnost využívat odpovídající úroveň institucionální péče zajišťující ochranu, rehabilitaci, sociální a duševní stimulaci v humánním a bezpečném prostředí;
- požívat lidských práv a základních svobod, až žijí v jakémkoli obydlí, zařízení sociální péče nebo léčebném zařízení, což zahrnuje i respektování jejich důstojnosti, víry, potřeb a soukromí a práv činit rozhodnutí o péči o ně a o kvalitě jejich života.

Seberealizace

Senioři by měli

- mít možnost využívat příležitosti k plnému rozvoji svých schopností;
- mít přístup ke vzdělávacím, kulturním, duchovním a rekreačním zdrojům společnosti.

Důstojnost

Senioři by měli

- žít v důstojnosti a bezpečí a nemělo by být využíváno jejich tělesné nebo duševní závislosti;
- Se seniory by mělo být dobře zacházeno bez ohledu na jejich věk, pohlaví, rasovou nebo etnickou příslušnost, postižení a další stav, a měli by být hodnoceni nezávisle na jejich ekonomickém přínosu.

(dostupné na World Wide Web: <http://www.mpsv.cz/cs/1111/>, cit. 9.11.2012)

Příloha č. 5: Adresář členů asociace Univerzit třetího věku České republiky

Adresář aktivních členů Asociace U3V České republiky

Univerzita Karlova v Praze

(specifický symbol 01)

Rektorát UK

= Studijní oddělení, UKUK-EDIS a IPC

Studijní oddělení rektorátu UK

Ovocný trh 3-5, 116 36 Praha 1

Dr. Vladislava Kůželová

vedoucí studijního oddělení

tel.: 224 491 803, mail: vladislava.kuzelova@ruk.cuni.cz

PaedDr. Alena Slámová

Alena.Slamova@ruk.cuni.cz

Telefon: +420 224 491 285

Ústřední knihovna UK – EDIS

Senovážné nám. 26, Praha 1, 110 00

www.eds.cuni.cz

Kontaktní osoba: PhDr. Marcela Vašíčková

Tel.: 224 227 797

e-mail: marcela.vasickova@eis.cuni.cz

Informačně-poradenské centrum UK

Celetná 13, Praha 1, 116 36

<http://www.cuni.cz/UK-122.html>

Kontaktní osoba: Mgr. Silvie Nedvědová

Tel.: 224 491 773

e-mail: silvie.nedvedova@ruk.cuni.cz

(specifický symbol 051)

Katolická teologická fakulta UK

Thákurova 3, Praha 6, 160 00

Garant: Doc. Mgr. Aleš Opatrný, Th.D., Katedra pastorálních oborů a právních věd

www.ktf.cuni.cz

Kontaktní osoba: Mgr. Lenka Jeřábková

Tel.: 220 181 317

e-mail: adks@apha.cz

(specifický symbol 053)

Husitská teologická fakulta UK

Pacovská 350/4, Praha 4 – Krč, 140 21

Garant: ThDr. Mgr. Pavel Helan, Th.D.

www.htf.cuni.cz

Kontaktní osoba: Mgr. Jitka Chaloupková
Tel.: 241 733 131
e-mail: chaloupkova@htf.cuni.cz

Právnická fakulta UK

Nám. Curieových 7, Praha 1, 116 40
Garant za fakultu: doc. JUDr. Hana Marková, CSc., proděkanka pro CŽV
Garant kurzu (mají jen jeden): JUDr. Marie Vanduchová, CSc.
www.prf.cuni.cz
Kontaktní osoba: Eva Pálková
Tel.: 221 005 480
e-mail: palkova@prf.cuni.cz

(specifický symbol 03)

1. lékařská fakulta UK

Kateřinská 32, Praha 2, 121 08
Garant za fakultu: doc. MUDr. Petr Bartůněk, CSc.
Garant kurzů: prof.MUDr. Eva Topinková, DrSc.
www.lf1.cuni.cz
Kontaktní osoba: ing. Barbora Kasalová
Tel.: 224 964 243
e-mail: barbora.kasalova@lf1.cuni.cz

2. lékařská fakulta UK

V Úvalu 84, Praha 5 – Motol, 150 06
Garant: prof. MUDr. Jaroslav Fajstavr, DrSc.
www.lf2.cuni.cz
Kontaktní osoba: Zuzana Bendová
Tel.: 224 435 802
e-mail: zuzana.bendova@lfmotol.cuni.cz

3. lékařská fakulta UK

Ruská 87, Praha 10 – Vinohrady, 100 00
www.lf3.cuni.cz
Kontaktní osoba pro kurz Zdravý životní styl:
Zdenka Červenková
Tel.: 267 102 339
e-mail: zdenka.cervenkova@lf3.cuni.cz
Kontaktní osoba pro kurz Dějiny filozofie:
Irena Machuldová
Tel.: 267 102 904
e-mail: irena.machuldova@lf3.cuni.cz

(specifický symbol 06)

Lékařská fakulta v Plzni

Husova 3, Plzeň, 306 05
Garant: doc.MUDr. Helena Zavázalová, CSc.
www.lfp.cuni.cz
Kontaktní osoba: Vanda Stříbrná
Tel.: 377 593 540
e-mail: vanda.stibrna@lfp.cuni.cz

(specifický symbol 07)

Filozofická fakulta UK

Nám. Jana Palacha 2, Praha 1, 116 38
www.ff.cuni.cz
Kontaktní osoba: ing. Ilona Kellerová
Tel.: 221 619 811
e-mail: ilona.kellerova@ff.cuni.cz

(specifický symbol 08)**Přírodovědecká fakulta UK**

Albertov 6, Praha 2, 128 43
www.natur.cuni.cz
Kontaktní osoba: Olga Kaiglová
Tel.: 221 951 161
e-mail: veda@natur.cuni.cz

(specifický symbol 09)**Matematicko-fyzikální fakulta UK**

Ke Karlovu 3, Praha 2, 121 16
www.mff.cuni.cz
Kontaktní osoba: Daniela Pysková
Tel.: 221 911 259
e-mail: Daniela.Pyskova@mff.cuni.cz

Pedagogická fakulta UK

M. D. Rettigové 4, Praha 1, 116 39
www.pedf.cuni.cz
Kontaktní osoba: Ivana Merellová
Tel.: 221 900 232
e-mail: ivana.merellova@pedf.cuni.cz

(specifický symbol 011)**Fakulta sociálních věd UK**

Smetanovo nábřeží 6, Praha 1, 116 00
www.fsv.cuni.cz
Kontaktní osoba: Bc. Marcela Navrátilová
Tel.: 222 112 237
e-mail: navratil@fsv.cuni.cz

(specifický symbol 012)**Fakulta tělesné výchovy a sportu**

J. Martího 31, Praha 6, 162 52
www.ftvs.cuni.cz
Kontaktní osoba: Květa Prajerová
Tel.: 220 172 081
e-mail: prajerova@ftvs.cuni.cz

(specifický symbol 049)**Fakulta humanitních studií UK**

U Kříže 8, Praha 5 – Jinonice, 150 00
www.fhs.cuni.cz
Kontaktní osoba: Eva Benetková
Tel.: 251 080 390; 721 844 061

e-mail: eva.benetkova@fhs.cuni.cz, U3V@fhs.cuni.cz

(specifický symbol 13)

České vysoké učení technické v Praze

Rektorát

Ing. Dana Dubnová, vedoucí odboru pedagogiky a rozvoje

Zikova 4

166 36 Praha 6

tel.: 224 353 469, mail: fax. 224 353 473 dubnod@vc.cvut.cz

(specifický symbol 14)

České vysoké učení technické v Praze

Fakulta elektrotechnická

Ing. Božena Mannová, M.Math., garant U3V

Katedra počítačů

Karlovo nám. 13

121 35 Praha 2

Tel: 224 357 312, mail: mannova@fel.cvut.cz

Olga Vrtišková, stud. referent katedry

tel.: 224 357 484, mail počítačů : vrtiskov@fel.cvut.cz

(specifický symbol 15)

Vysoká škola ekonomická v Praze

doc.RNDr. Koschin Felix, CSc., prorektor pro studijní a pedagogickou činnost

email: koschin@vse.cz, tel.: 224 095 724, 224 095 247

doc. Ing. Tomáš Kubálek, CSc., garant U3V

Katedra obchodního podnikání – F2

Náměstí Winstona Churchilla 4/1938

130 67 Praha 3

tel.: 224 095 632, 224 095 646, mail: u3v@vse.cz, kubalek@vse.cz <http://nb.vse.cz/~kul>
www.vse.cz/obecne/univerzita_tretiho_veku.php3

PhDr. Ing. Radka Havlová, Ph.D.

mail: u3v@vse.cz, havlova@vse.cz, tel 224 095 260, 224 095 632

(specifický symbol 50)

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta managementu, Jindřichův Hradec

RNDr. Oldřich Syrovátka, CSc.

Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec

tel: 384 417 205, fax: 384 417 277, mob. 724 005 282, mail: syrovatk@fm.vse.cz

(specifický symbol 16)

Česká zemědělská univerzita v Praze

Prof. Ing. Milan Slavík, CSc., IVP – Malá Chuchle, garant U3V

V Lázních 3,

159 00 Praha 5, Malá Chuchle
slavikm@ivp.czu.cz, 251 812 466

Prof.RNDr. Jaroslav Havlíček CSc., prorektor pro pedagogickou činnost
Česká zemědělská univerzita v Praze, rektorát
Kamýcká 129
165 21 Praha 6
tel. 224 382 352, mob. 737 615 383, e-mail: havlicekj@pef.czu.cz

PhDr. Mgr. Marie Hanušová
IVP - Malá Chuchle
hanusova@ivp.czu.cz, 251 812 466
Ing. Petr Hajný, hajny@pef.czu.cz , 224 383 249

(specifický symbol 48)

Česká zemědělská univerzita v Praze
Provozně ekonomická fakulta

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D., proděkanka pro studijní a pedagogickou činnost PEF ČZU
v Praze,

Kamýcká 129

165 21 Praha 6 - Suchdol

tel.: 224 382 320, 224 382 318, e-mail: rymesova@pef.czu.cz

Ing. Klára Nehodová, vedoucí projektu U3V

tel.: 224 382 350, mob.: 733 150 437, 604 133 368, e-mail: nehodova@pef.czu.cz

(specifický symbol 17)

Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

Prof. Ing. Pavel Hasal, CSc., prorektor pro pedagogiku

tel.: 220 443 167, mail: pavel.hasal@vscht.cz

Ing. Milan Březina, CSc., garant U3V

tel.: 220 444 147, mail: milan.brezina@vscht.cz

Fakulta technologie ochrany prostředí VŠCHT

Technická 5, 166 28 Praha 6

Ing. Jitka Vydrová, CSc., adm. U3V, zabezpečení výuky

tel.: 220 443 890, mail: jitka.vydrova@vscht.cz

Doc. Ing. Miloš Kmínek, CSc., Ústav počítačové a řídicí techniky VŠCHT Praha

Tel.: 220 444 296, mail: milos.kminek@vscht.cz

JUDr. Otmar Skopal, odd. celoživotního vzdělávání

tel.: 220 443 790, mail: otmar.skopal@vscht.cz

(specifický symbol 22)

Vysoké učení technické v Brně

Prof. Ing. Petr Vavřín, DrSc., garant U3V, předseda AU3V ČR

VUT v Brně – rektorát

Antonínská 548/1

601 90 Brno

Ústav automatizace a měřicí techniky

Božetěchova 2

612 66 Brno

tel.: 541 141 155, fax: 541 141 123, mail: vavrin@ro.vutbr.cz, vavrin@feec.vutbr.cz

www.cvp.vutbr.cz, www.vutbr.cz/vvztahy/univerzita

Lenka Shromáždilová, adm. U3V, tajemnice AU3V ČR

VUT v Brně-rektorát, ICV

Antonínská 1

601 90 Brno

tel.: 541 145 131, fax: 541 145 115

mail: shromazdilova@lli.vutbr.cz, www.lli.vutbr.cz

(specifický symbol 23)

Masarykova univerzita v Brně

Rektorát, Studijní odbor

Ing. Barbora Hašková, manažer pro koordinaci celoživotního vzdělávání

Žerotínovo nám. 9
601 77 Brno
tel.: 549 494 336, fax 549 491 030, mail: haskova@rect.muni.cz, www.muni.cz

Marcela Strmisková, adm. U3V
tel.: 549 493 415, mail: strmiskova@rect.muni.cz

Mgr. Petr Adamec, referent celoživotního vzdělávání
tel.: 549 494 88, mail: adamec@rect.muni.cz

(specifický symbol 31)
Mendelova univerzita v Brně

Ing. Pavel Máchal, CSc. ředitel institutu celoživotního vzdělávání
Zemědělská 1c
613 00 Brno
tel.: 545 135 207, mob. 724 252 636, Fax. 545 135 006
mail: pmachal@mendelu.cz, www.mendelu.cz
Ida Piperisová
Mail: ida.piperisova@mendelu.cz
tel.: 545 135 206

(specifický symbol 33)

Západočeská univerzita v Plzni

Doc. RNDr. Jiří HOLENDÁ CSc. – garant U3V
Tel: 37763 2643, e-mail: holenda@kma.zcu.cz

Ing. Martin Dezort
Ústav celoživotního vzdělávání
Univerzitní 8
306 14 Plzeň
tel.: 377 631 900, 377 631 901 sekretariát, 377631905 UCV, mob. 725 874 755
mail: dezy@ucv.zcu.cz

Magdalena Edlová, DiS.,
Ústav celoživotního vzdělávání - Univerzita třetího věku
Západočeská univerzita v Plzni
email: edlova@ucv.zcu.cz, telefon: 377631907, www.ucv.zcu.cz
adresa: Husova 11, Plzeň, 301 00

(specifický symbol 34)

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

doc. PhDr. Jana Šemberová, CSc.
prorektorka pro celoživotní vzdělávání
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Boreckého 27
370 05 České Budějovice
tel: +420 389 037 550, fax: +420 389 037 519
prorektor-czv@jcu.cz, sember@zsf.jcu.cz

(specifický symbol 35)

Univerzita Palackého v Olomouci

PhDr. Mgr. Naděžda Špatenková, PhD., ředitel U3V na UP
katedra sociologie a andragogiky
Filosofická fakulta UP
Křižkovského 8
771 80 Olomouc
tel.: 585 633 406, mail: n.spatenkova@volny.cz

Radmila Wagnerová, refer. a sekret.
Tel.: 585 633 392, fax 585 232 088 , mail: radmila.wagnerova@upol.cz

(specifický symbol 36)

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem

RNDr. Alena Chvátalová, Ph.D.
prorektorka pro studium
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Hořeni 13
400 96 Ústí nad Labem
tel: 475 282 278, fax: 472 772 982, e-mail: alena.chvatalova@ujep.cz

Bc. Iveta Steklá
koordinátorka U3V
Oddělení celoživotního vzdělávání UJEP
Hořeni 13
400 96 Ústí nad Labem
tel.: 475 282 238
mail: iveta.stekla@ujep.cz, u3v@rt.ujep.cz

Vysoká škola báňská –Technická univerzita Ostrava

RNDr. Jana Vrtková; Ing. Hana Tomečková
Správa a rozvoj vzdělávání
17.listopadu 15/2172
708 33 Ostrava - Poruba
tel.: 597 321 254; 597 325 530
e-mail: jana.vrtkova@vsb.cz; hana.tomeckova@vsb.cz
web: <http://www.vsb.cz>

(specifický symbol 37)

Vysoká škola báňská - Technická univerzita v Ostravě

Fakulta metalurgie a materiálového inženýrství VŠB-TU Ostrava – U3V

Doc. Ing. Iveta Vozňáková, Ph.D., garant U3V pro FMMI
17. listopadu 15
708 33 Ostrava-Poruba
tel. 597 325 157
mail.: iveta.voznakova@vsb.cz

(specifický symbol 45)

Vysoká škola báňská - Technická univerzita v Ostravě

Fakulta hornicko-geologická VŠB-TU Ostrava

Prof. Ing. Vladimír Slivka , CSc.

Tel.: 59 732 4366, vladimir.slivka@vsb.cz

Ing. Martina Polášková, U3V - kontaktní osoba

Geologický pavilon prof. Pošepného

17. listopadu 15

708 33 Ostrava-Poruba

tel.: 597 325 392, mail.: martina.polaskova@vsb.cz, <http://igi.vsb.cz/GP/>

(specifický symbol 39)

Slezská univerzita v Opavě

Slezská univerzita v Opavě

Rektorát Slezské univerzity v Opavě

Doc. Ing. Petr Sosík, Dr., prorektor pro studijní a sociální záležitosti

tel. 553 684 364, 553 684 569, mail: prorektor-ped@slu.cz, www.slu.cz

Na Rybníčku 626/1

746 01 Opava

Rektorát Slezské univerzity v Opavě

Ing. Hana Šimečková, vedoucí oddělení pro studijní a sociální záležitosti

tel.: 553 684 810, hana.simeckova@slu.cz

Olbrichova 25, 746 01 Opava

Dagmar Kalivodová, oddělení pro studijní a sociální záležitosti, koordinátorka programů celoživotního vzdělávání

Tel.: 553 684 811, dagmar.kalivodova@slu.cz

Olbrichova 25

746 01 Opava

Na rybníčku 626/1 = adresa pro korespondenci, Olbrichova 25 = sídlo

(specifický symbol 40)

Technická univerzita v Liberci

Centrum dalšího vzdělávání

RNDr. Eva Dvořáková, vedoucí

Studentská 2

461 17 Liberec

tel.: 485 355 105, fax: 485 355 101, mail: eva.dvorakova@tul.cz

Libuše Ryšánková, sekretariát

tel.: 485 355 103, mail: libuse.rysankova@tul.cz

Mgr. Jitka Pacltová
Tel 485 355 102, jitka.pacltova@tul.cz

(specifický symbol 41)

Univerzita Pardubice

Zlataše Sojková, samostatná referentka
Oddělení pro vnitřní záležitosti a rozvoj
tel.: 466 036 409,, e-mail: zlatuse.sojkova@upce.cz

doc. Ing. Pavel Švanda, Ph.D., garant U3V
Dopravní fakulta Jana Pernera
Katedra mechaniky, materiálů a části strojů
Studentská 95
532 10 Pardubice
tel.: 466 036 283, 466 036 574, e-mail: Pavel.Svanda@upce.cz

Mgr. Ivana Švecová, ved. oddělení pro vzdělávání a výzkum
Studentská 95
532 10 Pardubice
tel.: 466 036 649, e-mail: Ivana.Svecova@upce.cz

Ing.Zdenka Černá, odborná referentka pro studium, celoživotní vzdělávání a eLearning
Oddělení pro vzdělávání a výzkum
Studentská 95
532 10 Pardubice
Tel 466 036 744, fax 466 036 361. e-mail: zdenka.cerna@upce.cz

(specifický symbol 42)

Univerzita Hradec Králové

Doc.PhDr. Iva Jedličková,CSc.
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové
tel. 493 331 316, ústředna 493 331 111, fax 495 545 911, mail: iva.jedlickova@uhk.cz

PhDr.Dana Musilová,CSc., prorektorka pro vnitřní záležitosti
tel: 493 331 255, 493 332 506, mail: dana.musilova@uhk.cz

Hana Čejková, stud. odd. Pedagogické fakulty, tel.: 493 331 149

(specifický symbol 43)

Veterinární a farmaceutická univerzita Brno

Prof. MVDr. Iva Steinhauserová, CSc., garant U3V, prorektor pro vzdělávání VFU Brno
Palackého 1 – 3
612 42 Brno
tel.: 541 562 740, e-mail: steinhauserovai@vfu.cz

MVDr. Mirko Treu, CSc.
Institut celoživotního vzdělávání a informatiky
Veterinární a farmaceutické univerzity Brno
Palackého 1 – 3
612 42 Brno
tel: 541 562 090, 602 407 366, fax: 541 219 754, mail: treum@vfu.cz, icvi@vfu.cz

Klára Holešovská, DiS., referent U3V
e-mail: holesovskak@vfu.cz

(specifický symbol 44)

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Prof. Ing. Roman Prokop, CSc., prorektor pro pedagogickou činnost
Předseda Rady U3V na UTB
nám. T. G. Masaryka 5555
760 01 Zlín
tel.: 576 032 216, mail: prokop@rektorat.utb.cz, prokop@fi.utb.cz

Ing. Jarmila Hřebíčková
Referent pro CŽV na UTB
Tajemnice Rady U3V na UTB
nám. T. G. Masaryka 5555
760 01 Zlín
tel.: 576 032 408, mob.777 876 546, mail: hrebickova@rektorat.utb.cz

(specifický symbol 45)

Vysoká škola báňská - Technická univerzita v Ostravě

Fakulta hornicko-geologická VŠB-TU Ostrava fakulta zařazena za spec symbol 37

(specifický symbol 52)

Vysoká škola báňská - Technická univerzita v Ostravě

Ekonomická fakulta VŠB TU Ostrava
Ing. Marcela Palochová, PhD.
marcela.palochova@vsb.cz
Sokolská třída 33
Ostrava 1
701 21
tel číslo: 59699 2239 do kanceláře
59699 2415 sekretariát

(specifický symbol 47)

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Alena Štěrbová, prorektorka pro rozvoj

Tolstého 16

586 01 Jihlava

tel.: 567 141 103, 732 134 568, e-mail: sterbova@vspj.cz, www.vspj.cz

Šárka Venkrbcová

referent Institutu celoživotního vzdělávání

organizační vedoucí Univerzity třetího věku

administrátor projektů ESF OP RLZ

tel. 567 141 118, e-mail: venkrbcova@vspj.cz, www.vspj.cz

(specifický symbol 48)

Česká zemědělská univerzita v Praze Provozně ekonomická fakulta zařazena za spec symbol 16

(specifický symbol 49)

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií UK fakulta zařazena za spec symbol 12

(specifický symbol 50)

Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta managementu, Jindřichův Hradec fakulta zařazena za spec symbol 15

(specifický symbol 51)

Katolická teologická fakulta UK, zařazena před spec. symbol 13

(dostupné na World Wide Web: <http://www.helpnet.cz/seniori/univerzity-tretiho-veku>, cit. 9.8.2012).

Příloha č. 6: Dotazník

DOTAZNÍK

Vážená paní, vážený pane,

dovolte mi, abych Vám předložila dotazník, který je zaměřen na zjištění názorů a zkušeností seniorů s celoživotním vzděláváním a který bude podkladem pro diplomovou práci. Ujišťuji Vás, že se všemi odpověďmi bude nakládáno zcela anonymně a veškeré údaje budou použity pouze pro účely průzkumu.

Prosím o pravdivé zodpovězení všech otázek. Odpovědi prosím zakroužkujte. U některých otázek je možno zakroužkovat více odpovědí anebo je zde prostor pro Vaše vyjádření. Budu ráda za všechny Vaše názory a zkušenosti. Pokud by Vám nevystačil prostor v dotazníku, můžete se rozepsat i na zadní stranu papíru.

Děkuji Vám za čas věnovaný tomuto dotazníku.

Bc. Eva Konečná

1. Jste: a) muž b) žena

2. Kolik máte let:

a) 60 – 64 c) 70 – 74 e) 80 – 84 g) 90 a více
b) 65 – 69 d) 75 - 79 f) 85 – 89

3. Jaký je Váš rodinný stav?

a) svobodná/ý b) vdaná/ženatý e) nesezdané soužití
c) vdova/vdovec d) rozvedená/ý

4. Kde žijete? a) město b) vesnice

5. Pobýváte:

- a) ve své domácnosti
- b) ve zdravotnickém zařízení
- c) v sociálním zařízení (domov pro seniory, domov s pečovatelskou službou)

6. Jaké je Vaše současné ekonomické postavení?

- a) zaměstnanec
- b) soukromník, podnikatel, živnostník
- c) důchodce invalidní/starobní
- d) pracující důchodce
- e) nezaměstnaný

7. Do které z níže uvedených kategorií spadá Vaše profese, příp. Vaše pracovní zařazení v tomto zaměstnání?

- a) řídicí pracovník (např. ředitel, náměstek, atd.)
- b) odborný pracovník (učitel na VŠ, pracovník ve výzkumu...)
- c) odborník ve školství, zdravotnictví, kultuře (učitel, lékař...)
- d) úředník, administrativní pracovník
- e) technik, mistr
- f) živnostník, podnikatel bez zaměstnanců
- g) podnikatel, majitel firmy se zaměstnanci
- h) pracující v obchodě, ve službách (pokladní, prodavač, prodejce v cestovní kanceláři...)
- ch) dělník
- i) zemědělec, rolník

j) jiné, vypište.....

8. Jaký je obor, v němž nyní působíte?

- a) technické obory (elektrotechnika, strojírenství, stavebnictví)
- b) zemědělské obory, lesnictví, veterinářství
- c) ekonomika, ekonomie
- d) finance a bankovníctví
- e) veřejná správa, administrativa
- f) vojenství, policie, bezpečnost
- g) právo, legislativa
- h) medicína, lékařství, zdravotnictví
- ch) tělesná výchova, sport
- i) učitelské obory, školství, vzdělávání
- j) přírodovědné obory (biologie, fyzika, chemie, matematika, geologie)
- k) společenskovední a humanitní obory (historie, filozofie, jazyky, sociologie, psychologie)
- l) umělecké obory (výtvarné umění, architektura, divadlo, film)
- m) služby
- n) jiný obor, vypište.....

9. Jakým činností se věnujete ve volném čase? (Můžete zakroužkovat více odpovědí)

- a) využívám veřejnou knihovnu
- b) chodím do kina
- c) chodím do divadla nebo na koncert

- d) účastním se aktivně sportovních činností
- e) píšu nějaký text delší než jedna strana (povídka, úvaha...)
- f) účastním se akcí dobrovolných nebo občanských sdružení
- g) čtu noviny nebo časopisy
- h) čtu knihy (beletrii)
- ch) čtu odbornou literaturu
- i) dívám se na televizi, video nebo DVD
- j) chodím na mši
- k) chodím do muzea, na hrady a zámky
- l) jiné, vypište.....

10. Kde nebo u koho hledáte pomoc, když potřebujete poradit v záležitostech týkajících se různých oblastí Vašeho života – práce, rodiny, trávení volného času, v občanských záležitostech, moderních technických přístrojů a jejich využívání (mobilní telefon, počítač)? (Můžete zakroužkovat více odpovědí)

- a) v knihách, časopisech, návodech k použití
- b) v televizi
- c) na internetu
- d) na přednášce k tématu
- e) u odborníka v daném oboru
- f) u příbuzných nebo známých
- g) u dětí, vnoučat
- h) poradím si sám
- ch) jiné, vypište.....

11. Když se zamyslíte nad svou blízkou budoucností, co byste si přál/a, aby v nejbližších třech letech u vás nastalo? (Můžete zakroužkovat více odpovědí)

- a) najít lepší zaměstnání
- b) zlepšit své postavení v zaměstnání
- c) vydělávat podstatně více peněz
- d) mít více času na sebe a své zájmy
- e) mít více času na rodinu a své blízké
- f) zvýšit si kvalifikaci
- g) přihlásit se do nějakého vzdělávacího kurzu (např. počítačového, jazykového)
- h) naučit se něco nového
- ch) zlepšit svou fyzickou kondici
- i) zapojit se do života města nebo obce
- j) jiné, vypište.....

12. Ukončil/a jste nějakou školu a potom, s nějakým časovým odstupem jste pokračoval/a dále ve studiu?

- a) ne, žádnou přestávku jsem neměl/a a pokračoval/a jsem hned ve studiu
- b) po skončení školy jsem už dále nestudoval/a
- c) ano, studium jsem začal/a až s časovým odstupem

13. Vaše studium, které jste zahájil/a až po nějakém časovém odstupu vedlo:

- a) k vysokoškolskému diplomu, akademickému titulu
- b) k dokladu o absolvování pomaturitní nástavby nebo vyšší odborné školy (VOŠ)

c) k maturitě nebo jinému dokladu o středoškolském vzdělání

d) k dokladu o vyučení či získání potřebné kvalifikace pro výkon řemesla

e) k něčemu jinému,
vypište.....

14. Co bylo hlavním impulsem k tomuto studiu? (Můžete zakroužkovat více odpovědí)

a) snaha o osobní rozvoj

b) snaha zlepšit si možnosti pracovního uplatnění

c) požadavek zaměstnavatele

d) podnět od lidí z Vašeho okolí

e) něco jiného,
vypište.....

15. Chcete v blízké budoucnosti zahájit nějaké studium?

a) ano, vypište jaké.....

b) ne

16. Co je pro Vás hlavním impulsem k tomu, že chcete studium zahájit?

.....
.....
.....

17. Zúčastnil/a jste se v posledních 12 měsících nějaké vzdělávací aktivity vztahující se k náplni Vaší práce (školení k novým předpisům, zaškolení k nové technologii, rekvalifikační kurz...)?

a) ano, vypište b) ne

18. Navštěvoval/a jste v posledních 12 měsících nějaký kurz cizích jazyků?

a) ano, vypište..... b) ne

19. Zúčastnil/a jste se v posledních 12 měsících kurzu práce s počítačem?

a) ano, vypište..... b) ne

20. Zúčastnil/a jste se v posledních 12 měsících nějaké besedy, přednášky, kurzu týkajícího se osobnostního rozvoje (duševní hygiena, psychologie...)?

a) ano, vypište..... b) ne

21. Zúčastnil/a jste se v posledních 12 měsících nějaké vzdělávací aktivity týkající se trávení volného času (práce výtvarného kroužku, dramatického kroužku, učil/a jste se hrát nebo provozovat nějaký sport)?

a) ano, vypište..... b) ne

22. Zúčastnil/a jste se v posledních 12 měsících nějaké vzdělávací aktivity týkající se záležitostí občanského života (práce státní správy a samosprávy, životního prostředí...)?

a) ano, vypište..... b) ne

23. Kdo se podílel na financování této vzdělávací aktivity?

a) vy sám/ Vaše rodina

b) zaměstnavatel, stát

c) odborová nebo profesní organizace

d) někdo jiný,
vypište.....

24. Kdo poskytoval tuto vzdělávací aktivitu?

- a) VŠ nebo univerzita
- b) SŠ nebo ZŠ
- c) komerční organizace
- d) výrobce nebo dodavatel zařízení
- e) nezisková organizace, dobrovolná organizace nebo odbory
- f) zaměstnavatel
- g) někdo jiný, vypište.....

25. Kdo Vám navrhl nebo doporučil absolvovat tento kurz, školení nebo vzdělávací program?

- a) sám
- b) přátelé nebo rodina
- c) zaměstnavatel, spolupracovníci, kolegové
- d) jiné, vypište.....

26. Vypište, jak dlouho tato vzdělávací aktivita trvala?

.....
.

27. Označte důvod, který se může objevovat jako překážka v účasti na kurzech, školeních a vzdělávání dospělých (můžete zakroužkovat více odpovědí):

- a) účast ve vzdělávacích kurzech nebo školeních pro mě nemá smysl
- b) kvalita kurzů bývá poměrně nízká
- c) mám hodně koníčků, takže na další vzdělávací akce nemám čas
- d) myslím, že na další vzdělávání nemám dostatečné vzdělání

- e) mám obavy, že bych to nezvládl/a
- f) pracovně jsem příliš zaneprázdněn/a
- g) nemám momentálně dostatek finančních prostředků
- h) na další vzdělávání nemám čas kvůli starosti o děti nebo rodinu
- ch) nemohu se zúčastnit ze zdravotních důvodů
- i) není dost informací o vhodných vzdělávacích kurzech
- j) není dost vhodných kurzů samotných
- k) jiné, vypište.....

28. Jaký cizí jazyk ovládáte a jak dobře?

Vypište jazyk

- a) velmi dobře
- b) dobře (běžně se domluvím)
- c) jen základy (ale nedomluvím se)
- d) neovládám

Vypište, pokud ovládáte ještě další cizí jazyk a uveďte jeho úroveň.

.....

29. Jak byste se charakterizoval/a ve vztahu k využívání počítače (PC)? Považujete se za:

- a) začátečníka (postupně začínám zvládat práci s PC)
- b) běžného uživatele (využívám PC běžně jako nástroj při své práci, ale hlouběji se o PC nezajímám)
- c) pokročilého uživatele (pracuji bez problémů s PC, jsem schopen i dílčích oprav či úprav programů nebo PC samotného, sleduji PC novinky)
- d) profesionála (pracuji v tomto oboru)

30. Co Vám brání v tom, abyste pracoval/a s PC nebo abyste ho využíval/a?

- a) PC nebo internet pro svůj život nepotřebuji
- b) jsem už na to starý
- c) PC si nemohu finančně dovolit
- d) myslím, že bych to vůbec nezvládl/a
- e) jiné,
vypište.....

31. Jakého nejvyššího vzdělání jste dosáhl/a?

- a) nedokončené základní
- b) dokončené základní
- c) vyučení bez maturity
- d) vyučení s maturitou
- e) neukončené střední
- f) ukončené střední všeobecné (gymnázium)
- g) ukončené úplné střední odborné (maturita)
- h) dokončená středoškolská nástavba (nebo VOŠ)
- ch) neukončené vysokoškolské (žádný diplom ani hodnost)
- i) ukončené vysokoškolské (s diplomem)
- j) ukončené postgraduální studium

32. Jaký byl hlavní důvod, kvůli kterému jste nepokračoval/a dále ve studiu? (Můžete zakroužkovat více odpovědí)

- a) stále ještě navštěvuji školu
- b) dosáhl/a jsem dostatečného vzdělání
- c) musel/a jsem pracovat (finanční důvody)
- d) chtěl/a jsem začít pracovat
- e) rodinné důvody (pomoc v rodinném podniku, nemoc v rodině, sňatek, těhotenství)
- f) nelíbilo se mi ve škole (nuda)
- g) nedařilo se mi ve škole (špatné výsledky)
- h) zdravotní důvody
- ch) nedostal/a jsem se na školu podle svých představ
- i) odešel jsem na vojnu
- j) jiný důvod (finanční, vzdálenost...),
vypište.....

33. Pokuste se prosím prostřednictvím odpovědí na následující otázky shrnout změny, které ve Vašem životě nastaly v posledních 5 letech (můžete zakroužkovat více odpovědí).

- a) odešel/a jsem do důchodu
- b) ukončil/a jsem dobrovolně pracovní poměr
- c) ztratil/a jsem práci
- d) stal/a jsem se soukromým podnikatelem
- e) přešel/a jsem z nižší do vyšší funkce
- f) přešel/a jsem z vyšší do nižší funkce
- g) nastoupil/a jsem do školy

h) ukončil/a jsem školu

ch) nastoupil/a jsem do nového zaměstnání

i) absolvoval/a jsem rekvalifikační kurz

j) delší čas (více než půl roku) jsem hledal/a zaměstnání

34. Slyšel/a jste někdy o Univerzitě třetího věku?

a) ano

b) ne

35. Uvažujete o studiu na Univerzitě třetího věku?

a) ano

b) ne

36. Jaký je Váš názor na prodloužení věku odchodu do důchodu?

.....
.....
.....

37. Domníváte se, že prodloužení věku odchodu do důchodu zvýší zájem seniorů o další vzdělávání?

a) ano

b) ne

38. Máte zájem se zapojit do dalšího vzdělávání seniorů?

a) ano

b) ne

39. Pokud nemáte zájem o další vzdělávání, tak uveďte důvody, které Vás k tomu vedou.

.....
.....
.....

40. Uved'te, co postrádáte v nabídce pro seniory ve Vašem okolí a o co byste měli zájem. Můžete doplnit i vše, co Vás ještě napadá k této problematice nebo dotazníku.

.....
.....
.....

Velice Vám děkuji za vyplnění dotazníku a za Vaše názory.

V případě zájmu o výsledky dotazníkového šetření mě můžete kontaktovat na e-mailové adrese: ekonec@seznam.cz.

ANOTACE

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Eva Konečná
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Zdeňka Kozáková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Celoživotní vzdělávání se zaměřením na seniory
Název v angličtině:	Lifelong learning with a focus on seniors
Anotace práce:	<p>Diplomová práce klade důraz na zjištění účasti seniorů na celoživotním vzdělávání a popsání ve kterých institucích probíhalo nebo probíhá. Rovněž se zabývá úvahami seniorů nad dalším vzděláváním. Důležité je také zjistit, zda osoby seniorského věku mají zájem účastnit se dalšího vzdělávání v souvislosti s prodlužováním věku odchodu do důchodu. V teoretické části se zabýváme demografickým stárnutím populace. Popisujeme společenské změny, které vedly k potřebě celoživotního vzdělávání a přibližujeme jeho etapy, realizaci a překážky, které brání jeho rozvoji. Dále vymezujeme seniory jako účastníky vzdělávání. Zmiňujeme se o významu a funkcích vzdělávání v postproduktivním věku a o metodách a formách vzdělávání seniorů a nabídce vzdělávacích příležitostí pro ně. Seznamujeme také s informační gramotností. Praktická část obsahuje průzkum prováděný pomocí dotazníků.</p>
Klíčová slova:	Senior, celoživotní vzdělávání, formální, neformální a informální vzdělávání, univerzity třetího věku informační gramotnost
Anotace v angličtině:	<p>This thesis emphasizes the participation of seniors in finding lifelong learning and describe in which institutions conducted or in progress. It also addresses considerations seniors over further education. It is also important to find out whether people are interested seniors to participate in continuing education in connection with the extension of the retirement age. In the theoretical part deals with the demographic aging of the population. We describe the social changes that have led to the need for lifelong learning and closing the stage, implementation and obstacles to its development. Furthermore, we define seniors as learners. We touch on the importance and functions of education in advanced age and the methods and forms of education of seniors and offer educational opportunities for them. Also familiar with information literacy. The practical part contains a survey conducted using questionnaires.</p>

Klíčová slova v angličtině:	Senior, lifelong learning, formal, non-formal and informal education, the University of the Third Age Information Literacy
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha č. 1: Schopnosti, které jsou považovány za důležité pro celoživotní učení</p> <p>Příloha č. 2: Charakteristika základních rozdílů mezi vzděláváním a celoživotním učením</p> <p>Příloha č. 3: Místo vzdělávání dospělých v rámci celoživotního vzdělávání</p> <p>Příloha č. 4: Zásady OSN pro seniory</p> <p>Příloha č. 5: Adresář členů Asociace Univerzit třetího věku České republiky</p> <p>Příloha č. 6: Dotazník</p>
Rozsah práce:	127 s.
Jazyk práce:	Čeština